

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Gökhan ERSOY

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Başak KARŞIYAKALI

İZMİR-2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Adı SOYADI

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Küreselleşmenin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği
Gökhan ERSOY

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Programı

Ana hatlarıyla ele alındığında yoksulluğa olan yoğun ve sistematik ilginin kökenleri, kitlesel yoksulluğun ortaya çıktığı 18. yüzyılın ortalarından çok daha önce 17.yüzyıl başlarında görülmektedir. 18. ve 19. yüzyılda sanayiye dayalı kapitalizmin kök salıp, yaygınlaşmaya başlamasıyla yoksulluk ve bölüşüm sorunlarına olan ilginin giderek arttığı gözlenmektedir. Kapitalist sistem içerisinde İngiltere’de gelişen sanayi devriminin, diğer ülkelere yayılmasıyla kitlesel yoksulluk önemli bir toplumsal sorun halini almıştır.

Küreselleşme sürecinin etki alanının genişlemesi 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalar ile birlikte olmuştur. Taşımacılığın gelişmesi, iletişim, elektronik, internet, ulaşım gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, bilgiye erişimin kolay hale gelmesi ve bu hizmetlerin ucuzlaması, hizmet sektörünün dünya genelinde öne çıkarak ekonomik hasılanın önemli bir bileşeni haline gelmesine neden olmuştur. Bu durum mali piyasalarda sermaye hareketliliğinin artmasına, bankacılık ve finans piyasalarının derinleşmesine ve gelişmesine katkı sağlamış ancak beraberinde getirdiği krizler ve şoklar ile ekonomilerin daha hassas hale gelmesine neden olmuştur. Yaşanan bu süreç ile birlikte yoksulluk çok fazla insanı etkiler hale gelmiş ve zengin kesim ile yoksul kesim arasındaki gelir eşitsizliği giderek artırmıştır.

Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri iktisat yazınında sıkça ele alınan bir konudur. Ancak literatür incelendiğinde elde edilen sonuçların aynı olmadığı izlenmektedir. Kimi yazarların iddiaları küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı yönündeyken, kimi yazarlar aksini savunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında KOF küreselleşme endeksinin alt bileşenleri olan ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve sosyal küreselleşme ile doğrudan yabancı yatırımların, yoksulluk (kişi başına hanehalkı nihai tüketim harcaması) zerindeki etkisini zaman serisi ekonometrisinden yararlanarak araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada ilk olarak birim kök testleri yapılarak serilerin durağanlığının tespit edilmiş ve sonra Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ile iki aşamalı Engle-Granger eşbütünleşme testleri yapılmıştır. Zaman serisi analizinden elde edilen bulgulara göre politik küreselleşme yoksulluğu etkilememektedir. Buna karşın DYY ve sosyal küreselleşme yoksulluğu azaltırken, ekonomik kreselleşme ise yoksulluğu arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kreselleşme, Yoksulluk, KOF Endeksi.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Effect of Globalization on Poverty: The Case of Turkey

Gökhan ERSOY

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economics

Economics Program

Generally speaking the origins of the intense and systematic attention to poverty has found its roots in the early 17th century, well before the mid-18th century when mass poverty arose. It is observed that the interest in poverty and distribution problems gradually increased as industrial capitalism took root and spread in the 18th and 19th centuries. Mass poverty has become an important social problem within the capitalist system with the spread of the industrial revolution that took place in England thereafter flourishing to other countries.

The expansion of the sphere of influence of the globalization process has been along with the neo-liberal policies implemented after 1980. The development of transportation, the widespread use of information and communication technologies such as communication, electronics, internet, transportation, the ease of access to information and the cheapening of these services have led the service sector to become prominent worldwide and become an important component of economic income. Although this situation contributed to the increase of capital mobility in financial markets, the deepening and development of banking and financial markets, it caused the economies to become more sensitive with the crises and shocks it brought. With this process, poverty has affected many people and the income inequality between the rich and the poor has gradually increased.

The effects of globalization on poverty are a frequently discussed issue in economics literature. However, when the literature is examined, it is observed

that the results obtained are not the same. While some authors' claims are that globalization reduces poverty, some authors claim the other way round.

The purpose of this study is to investigate the effects of economic globalization, political globalization and social globalization, which are sub-components of the KOF globalization index, and foreign direct investments on poverty (per capita household final consumption expenditure) in Turkey between 1980-2018, using time series econometrics. For this purpose, first unit root tests were performed to determine the stationarity of the series, and then two-step Engle-Granger cointegration tests were performed using the Gregory-Hansen cointegration test. According to the findings obtained from the time series analysis, political globalization does not affect poverty. On the other hand, while FDI and social globalization reduce poverty, economic globalization increases poverty.

Keywords: Globalization, Poverty, KOF Index

KÜRESELLEŞMENİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
TABLOLAR LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, BOYUTLARI VE KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE TANIMLARI	5
1.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	6
1.2.1. Küreselleşmenin İlk Evresi: 1870-1914 Dönemi	6
1.2.2. 1914-1980 Küreselleşme Ara Dönemi	9
1.2.3. Küreselleşmenin İkinci Evresi: 1980 Sonrası Dönem	12
1.3 KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI	14
1.3.1. Ekonomik Küreselleşme	14
1.3.1.1. Üretim ve Yatırımların Küreselleşmesi: Doğrudan Yabancı Yatırımlar	15
1.3.1.2. Ticaretin Küreselleşmesi: Uluslararası Mal ve Hizmet Ticareti	15
1.3.1.3. Finansal Küreselleşme: Portföy Yatırımları	16
1.3.2. Sosyo-Kültürel Küreselleşme	18
1.3.3. Politik Küreselleşme	19

1.4. KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	20
1.4.1. Aşırı Küreselleşmeciler: Radikaller	20
1.4.2. Küreselleşme Karşıtları: Kuşkucular	21
1.4.3. Dönüşümcüler	21
1.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİ YAPILANDIRAN FAKTÖRLER	23
1.5.1. Çok Uluslu Şirketlerin Ortaya Çıkışı	23
1.5.2. Teknolojik Gelişme ve Bilgi Teknolojileri	25
1.5.3. Uluslararası Kuruluşlar	27
1.5.3.1. Uluslararası Para Fonu	27
1.5.3.2. Dünya Bankası	28
1.5.3.3 Dünya Ticaret Örgütü	30
1.6. KÜRESELLEŞMENİN ÖLÇÜLMESİ	34

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE YOKSULLUĞUN ULUSAL VE KÜRESEL GÖRÜNÜMÜ

2.1 YOKSULLUK KAVRAMI VE TANIMLARI	35
2.1.1. Gelir Yoksulluğu	36
2.1.1.1. Mutlak Yoksulluk	36
2.1.1.2. Göreli Yoksulluk	36
2.1.2. Objektif ve Subjektif Yoksulluk	37
2.1.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	37
2.1.4. İnsani Yoksulluk	38
2.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ	38
2.2.1. Gelir Yoksulluğu Endeksleri	38
2.2.1.1. Kafa Sayısı Endeksi (Headcount Poverty Index)	39
2.2.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)	39
2.2.1.3 Sen Endeksi (Sen Index)	40
2.2.1.4. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT Index)	41
2.2.1.5. Watts Endeksi	42
2.2.2. Bileşik Yoksulluk Endeksleri	42
2.2.2.1. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes)	42

2.2.2.2. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)	44
2.2.2.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender Development Index)	45
2.2.2.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi	47
2.3. YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER	49
2.3.1. Ekonomik Faktörler	49
2.3.1.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı	49
2.3.1.2. İşgücü Piyasaları	50
2.3.1.3. Enflasyon	50
2.3.1.4. Ekonomik Krizler	51
2.3.2. Sosyal Faktörler	51
2.3.2.1. Demografi	51
2.3.2.2. Yetersiz Sağlık Koşulları	52
2.3.2.3. Yetersiz Eğitim Düzeyi	53
2.3.2.4. Göç	53
2.3.3. Siyasal Faktörler	54
2.4. DÜNYADA YOKSULLUK	55
2.5. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ	70
3.2. LİTERATÜR TARAMASI	74
3.3. VERİ SETİ VE MODELİN DEĞİŞKENLERİ	77
3.3.1. Yoksulluk Göstergesi	78
3.3.2. Küreselleşme Göstergesi Olarak Doğrudan Yabancı Yatırımlar	78
3.3.3. KOF Küreselleşme Endeksi	80
3.4. EKONOMETRİK METODOLOJİ: ZAMAN SERİSİ YÖNTEMİ VE AMPİRİK BULGULAR	84
3.4.1. Zaman Serilerinde Durağanlık Analizi ve Birim Kök Testleri	84

3.4.1.1. Dickey-Fuller ve Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testleri	85
3.4.1.2. Phillips-Perron Birim Kök Testi	88
3.4.1.3. Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin Birim Kök Testi	90
3.4.1.4. Zivot - Andrews Yapısal Kırılmaları Dikkate Alan Birim Kök Testi	91
3.4.2. Eşbütünleşme Analizi ve Tahminleme	94
3.4.2.1. Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi	94
3.4.2.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi	96
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
UN	Birleşmiş Milletler
ÇBYE	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
İGR	İnsani Gelişme Raporu
İYE	İnsani Yoksulluk Endeksi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
SE	Sen Endeksi
SGP	Satın alma gücü paritesi
TCDGE	Toplumsal Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
W	Watts Endeksi
YAE	Yoksulluk Açığı Endeksi

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Seçilmiş Ürünlerde Ulaşım Maliyetlerinin Gelişimi, 1830-1910	s. 8
Tablo 2: Dünya İmalat Sanayi Üretiminin Dağılımı: 1830-1913	s. 12
Tablo 3: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması: Üç Eğilim	s. 23
Tablo 4: GATT Müzakere Turları	s. 32
Tablo 5: İGE Hesaplamasında Kullanılan Boyutların Minimum ve Maximum Değerleri	s. 44
Tablo 6: İGE Değerine Göre Yapılan Sınıflandırma	s. 45
Tablo 7: CDGE Hesaplanmasında Kullanılan Minimum Ve Maximum Değerler	s. 46
Tablo 8: ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları	s. 47
Tablo 9: Küresel Yoksulluk Oranı: 1,90\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2017	s. 56
Tablo 10: Bölgelere göre yoksulluk oranı 1,90\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2018	s. 56
Tablo 11: Küresel Yoksulluk oranı: 3,20\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2017	s. 57
Tablo 12: Bölgelere göre yoksulluk oranı 3,20\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2018	s. 58
Tablo 13: Küresel Yoksulluk Oranı: 5,250\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2017	s. 58
Tablo 14: Bölgelere Göre Yoksulluk Oranı 5,50\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2018	s. 59
Tablo 15: Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı (2009-2019)	s. 64
Tablo 16: Türkiye'nin İGE Eğilimleri	s. 67
Tablo 17: Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde 2019 Yılı İGE ve Bileşenleri	s. 68
Tablo 18: Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde 2019 Yılı CDGE Karşılaştırılması	s. 69
Tablo 19: Analizde Kullanılan Değişkenler	s. 77
Tablo 20: KOF Küreselleşme Endeksinin Bileşenleri ve Ağırlıklar	s. 81
Tablo 21: Seçilmiş Ülkelerde 2018 Yılı KOF Endeksi ve Alt Bileşenlerinin Karşılaştırılması	s. 83
Tablo 22: ADF Birim Kök Testi Sonuçları	s. 88

Tablo 23: PP Birim Kök Testi Sonuçları	s. 89
Tablo 24: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları	s. 91
Tablo 25: Zivot Andrews Testi Sonuçları	s. 93
Tablo 26: Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları	s. 95
Tablo 27: Engle-Granger Uzun dönem Denklem Tahmini	s. 97
Tablo 28: Hata Terimi Durağanlık Sonucu	s. 97
Tablo 29: Engle-Granger Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	s. 98
Tablo 30: Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayıları: Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS)	s. 99
Tablo 31: Hata Terimi Durağanlık Sonucu	s. 100
Tablo 32: Engle-Granger Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	s. 100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye’de Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi)	s. 63
Şekil 2: Maddi Yoksunluk Oranı (%)	s. 65
Şekil 3: Sürekli Yoksulluk Oranı (%)	s. 66

GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren uygulamaya konan neo-liberal politikalar ile birlikte küreselleşmenin etki alanı genişlemiş ve birçok disiplin içinde tartışılır bir kavram haline gelmiştir. Küreselleşmenin çok yönlü bir kavram olmasından dolayı herkes tarafından kabul edilen bir tanımı yoktur. Bu sebeple farklı çevrelerce küreselleşmenin çeşitli tanımları yapılmıştır. Küreselleşme, giderek bütünleşen bir dünyadan hareketle bireylerin, toplulukların ve milletlerin birbirine bağımlı hale geldiği süreci ifade etmektedir (Giddens, 2008: 84). Temel olarak sermayenin ve serbest ticaret önündeki engellerin kalkmasını ifade eden küreselleşme, dünyanın herhangi bir bölgesinde ekonomik, siyasal, teknolojik veya kültürel yönden yaşanan bir gelişmenin, dünyanın diğer bölgelerinde de ciddi etkiler ve sonuçlar yaratması ve ortaya çıkan etkilerin güçlü bir şekilde hissedilmesi ve yaşanmasıdır (Keyman ve Dural, 2013: 26).

Kapitalizminin son iki yüzyıllık geçmişi, iki ayrı uzun salınım altında, iki ayrı küreselleşme evresinin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu evrelerden ilkinin 18. yüzyıl sanayi devriminin sağladığı teknolojik gelişmeleri takiben başladığı, kabaca 1870-1914 yılları arasında mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğü görülmektedir (Yeldan, 2004: 431-432). İngiltere öncülüğünde sanayi devriminin gerçekleşmesi ve bu dönemde buharlı makine icadının, başta dokuma alanında olmak üzere imalat sanayinde kullanılması birim maliyetleri azaltmış ve üretim ölçeğinin artmasına imkan tanımıştır. Bu üretim artışlarıyla birlikte İngiltere’de istihdamın kompozisyonunun niteliği değiştirmeye başlamıştır (Baldwin ve Martin, 1999: 2). Ticari kapitalizmin yerini sanayi kapitalizmine bırakmaya başladığı bu dönemde üretim alanında yaşanan gelişmeleri demiryollarının döşenmesi, buharlı gemilerin kullanılmaya başlanması gibi gelişmeler takip etmiştir. Bu gelişmeler kapitalizmin ilk evresinde taşımacılık üzerinde ciddi maliyet avantajı sağlamış ve üretimin uluslararasılaşmasında önemli rol oynamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında elektriğin icadı ve haberleşmede telgraf, telefon gibi iletişim araçlarının kullanılmaya başlanması küreselleşmeyi hızlandırmış ve hem mal piyasalarını hem de mali piyasaları daha bütünleşik hale getirmiştir (Kazgan, 2012: 7). 1870-1914 yılları arasında İngiltere başta olmak üzere sanayileşen ve güçlenen ülkeler arasında pazar

paylaşımı mücadelesi başlamış ve sınıfsal tepkiler artmıştır. Serbest piyasa kapitalizmi aracılığıyla küreselleşme, sömürge-yarı sömürge durumundaki ülkelerde ulusçuluk hareketlerine yol açarak Birinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştır.

1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve ardından talep yetersizliği nedeniyle 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, ekonomik ve ticari ilişkilerin çok düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur. 1929 krizi serbest piyasa ekonomisine şüphe ile bakılmasına sebep olmuş, Keynesyen düşünce önem kazanmış ve talep artırıcı politikalar uygulamaya konmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nı takiben ekonomik ilişkiler tekrar canlılık kazanmaya başlamıştır.

1950-1970 yılları kapitalizmin altın çağı olarak nitelendirilmektedir. Bu yıllar Fordist üretim organizasyonunun olgunlaşması, ücretlerin artması ve sosyal devlet anlayışının benimsenmesi sebebiyle küreselleşmenin olumsuz etkilerinin pek hissedilmediği bir dönem olmuştur. Eksik talebin önlenmesi için sürekli genişletici politikaların uygulanması, iç pazarın doyması, sabit kur rejiminin uygulanması ve sermayenin kontrol altında tutulmasından dolayı 1970'lerin başında finansal piyasalar yeterli gelir elde edememiş, petrol kriziyle birlikte hammadde fiyatlarında artışlar yaşanmış ve Bretton-Woods Sisteminin çökmesiyle Keynesyen düşünce çözülmüştür. Batı ülkelerinin aksine daha liberal politikalar uygulayan Japonya ve Güney Asya ülkelerinin bunalımı görece kolay atlatması üzerine krizden çıkmanın anahtarı ürün esnekliğinde ve yüksek teknolojilerde görülmüştür. Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla küreselleşme yeniden hız kazanmıştır (Şenses, 2004: 2).

Fordist üretim organizasyonu ve sosyal devlet anlayışı 1970'li yıllarda krizin temel nedeni olarak kabul edilmiş ve neo-liberal politikalar uygulamaya konmuştur. Bu politikalar, mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması, dış ticaretin, doğrudan yabancı yatırımların (DYY) ve dış finansal akımların serbestleştirilmesi, kamu iktisadî kuruluşlarının özelleştirilmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal hizmet alanlarının özelleştirilmesi ve iş gücü piyasalarının esnekleştirilmesi gibi amaçları ön planda tutarak bu ülkeleri dışa açık, serbest piyasa ekonomisi doğrultusunda dönüştürme yolunda etkili olmuştur (Şenses, 2004: 3). Makine kontrol ortamına bilgisayarın girmesiyle üretim organizasyonu esneklik kazanmaya başlamıştır. Üretim organizasyon sürecinde yaşanan bu değişim, bilgi ve

materyal akışlarının bilinçli bir şekilde yeniden düzenlenmesiyle sonuçlanmış ve sanayi alanında taşeronlaşma, ürün tasarımı, tasarım değişiklikleri, pazarlama, dağıtım, satışlar önem kazanmış ve satış sonrası hizmetler gibi yeni olgular ortaya çıkmıştır. Yalın üretim tarzında biri çok yüksek nitelikli işçilerin oluşturduğu, diğerini ise niteliksiz işçilerin oluşturduğu birbirinden ayrı iki iş gücü piyasası oluşmaya başlamıştır. Yüksek nitelikli iş gücü piyasasına giriş yüksek beşeri sermaye ve kişisel beceri gerektirirken, robotların niteliksiz işgücünün yerini almasına bağlı olarak vasıfsız işçiler için talebin giderek azalması, ücretlerin düşük kalmasına neden olmuştur. Firmalar yeni teknik gelişme süreçlerini hızlandırarak karlarının düşüşünü önlemeye çalışmakta, bu durum ise toplumu biri iş güvencesine sahip ve geliri yüksek olan, diğeri ise neredeyse hiçbir iş güvencesine sahip olmayan ve geliri çok düşük olan iki gruba ayırmıştır.(Baş, 2009: 52-53; Tisdell ve Svizzero, 2004: 238-239). Niteliksiz iş gücüne olan talebin azalması işsizlik ve beraberinde yoksulluğa sebep olarak, dünya genelinde insanları yoksulluktan etkilenir hale getirmiştir.

Yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir sorundur ve günümüz dünyasında da varlığını sürdürmektedir. Yoksulluk tanımları, farklı değerler sistemine sahip toplumlara ve zamana göre farklılık göstermekte, bu nedenle de yoksulluğa ilişkin birçok değişik tanım bulunmaktadır. Yoksulluk araştırmalarının iktisat temelinde gelişmiş olmasından dolayı, yoksulluk göstergesi olarak ekonomik kıstaslar ön plana çıkmış olsa da yoksulluk, sosyal hatta siyasal kıstasların da içinde olduğu bir göstergeler yelpazesidir (Şenses, 2003: 61-62). Bu sebeple bu çalışmada yoksulluk sadece gelir ve harcamalar temelinde konuyu ele alan geleneksel yöntemler ile değil aynı zamanda sağlık ve eğitim gibi parasal olmayan yönlerini de ele alan çok boyutlu endeksler ile değerlendirilmiştir.

Bu tezin yazılma amacı Türkiye’de küreselleşmenin yoksulluk üzerine etkisini zaman serisi yöntemi ile analiz etmektir. Türkiye’de yoksul birey sayısı kesikli olarak hesaplanmaktadır. Yoksul birey sayısının zaman serisi olarak elde edilememesinden dolayı literatürde yapılan zaman serisi analizleri oldukça sınırlıdır. Bu tartışmalara dayanarak kişi başına tüketim harcamalarının, yoksulluk göstergesi şeklinde vekil değişken (proxy) olarak kullanılması çalışmanın önemini ve farkını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı değerlendirilmiştir. Küreselleşmenin tarihsel gelişimi, boyutları ve küreselleşmeye ilişkin farklı bakış açıları ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise küreselleşmeyi hızlandıran faktörler başlığı altında çok uluslu şirketler (ÇUŞ), teknolojik gelişmeler ve uluslararası kuruluşların uygulamış olduğu politikalar eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yoksulluk kavramı ve yoksulluğa neden olan faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. Yoksulluğun ölçümü için hem geleneksel hem de modern ölçüm yöntemleri ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ele alınmış ayrıca ulusal ve uluslararası kuruluşlardan elde edilen birtakım veriler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi ele alınarak literatürde yapılmış olan ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Ardından da 1980-2018 yılları arasında Türkiye’de küreselleşme sürecinin yoksulluğu çeşitli boyutlar aracılığı ile nasıl etkilediğini tespit etmek amacı ile ampirik analiz yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, BOYUTLARI VE KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI VE TANIMLARI

Küreselleşme kavramı sıkça tartışılan bir konudur ve kavramın açıklanmasına yönelik birçok tanım yapılmış ancak literatürde sunulan tanımlar üzerinde henüz görüş birliği sağlanamamıştır. Kavramı tanımlayan kişilerin sosyal bilimlerin farklı alanlarından olması, ideolojileri, değerlendirme kıstasları ve dünya görüşlerinin farklı olması ortak bir tanım yapılamamasının nedenlerindendir. Küreselleşme kavramının tanımlanması kadar bu kavramın ne zaman ve kim tarafından ilk olarak ortaya konulduğu da tartışılmaktadır (Elçin, 2012: 2).

Kelime kökeni yüzyıllar öncesine dayansa da günümüzdeki anlamıyla küreselleşmenin literatüre girişi Marshall McLuhan'ın 1962'de yayınladığı Gutenberg Galaxy adlı eserinde küresel köy kavramını kullanmasıyla olmuştur. McLuhan kitabında iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde dünyanın küresel bir köye dönüşeceğini anlatmaktadır. Alvin Toffler, 1979'da Gelecek Şokları ve 1980'de 3. Dalga adlı çalışmalarıyla küreselleşmeye vurgu yapmıştır. 1983 yılında Theodore Levitt'in Pazarın Küreselleşmesi makalesi ile küreselleşme kavramı popülerlik kazanmış, ekonomi ve iş çevrelerinde kullanılmaya başlanmıştır (Kim ve Bhawuk, 2008: 301).

Küreselleşme; ulusların ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve diğer ilgili sistemlerinin dünya-sistem bağlamında entegre olma sürecidir (Clark ve Knowles, 2003: 368). Küreselleşme, giderek bütünleşen bir dünyada bireylerin, toplulukların ve milletlerin daha bağımlı hale geldiği bir süreçtir (Giddens, 2008: 84). Küreselleşme ile birlikte dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan ekonomik, siyasal, kültürel veya teknolojik bir gelişmenin, dünyanın diğer bölgelerinde de önemli etkiler ve sonuçlar yaratma ihtimaline zemin hazırlanmıştır (Keyman ve Dural, 2013: 26).

Küreselleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, kapitalizmin geçirdiği nitelik dönüşümüdür (Kepenek, 1990: 26). Neo-liberal

ideolojinin bir söylemi olan küreselleşme, uluslararası ekonomiyi meydana getiren sosyal ve iktisadi unsurların hem birbirleriyle hem de dünya piyasalarıyla giderek eklemelenmesidir (Yeldan, 2004: 428-429).

1860'lı yıllardan günümüze varlığını sürdüren birtakım farklı uluslararası ekonomi konjonktürlerinden biri olarak tanımlandığında küreselleşme, ülkeler arasında büyük ve zamanla artan bir ticaret ve yatırım akışının sağlandığı uluslararası açık bir ekonomidir (Hirst ve Thompson, 2003: 26). Küreselleşme, uluslararası ticaretteki yayılmayı ve sınırlar arası parasal akımların artmasını sağlayarak şirketlerin birleşmelerine ve ÇUŞ'ların oluşumuna zemin hazırlamıştır (Winham, 1996: 639).

Küreselleşme, Batı'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde zaferini tüm dünyaya yayması şeklinde değerlendirildiğinde, demokratikleşme sürecinde gerilemek anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım küreselleşmeyi, emperyalizmin yeni bir görünümü olarak ifade etmekte hatta küreselleşmeyi, bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisi olarak tanımlamaktadır. Emperyalizm olgusuna saygınlık kazandırma ve onun karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır (Boratav, 1997: 23). Küreselleşme, son derece yıkıcı sonuçların ve sorunların ortaya çıkmasına sebep olan ciddi bir olgu ve gerçekliktir. Ayrıca tüm büyük vaatlerine rağmen küreselleşme, büyük sermayenin içinde bulunduğu bunalımdan kurtulma çabasından başka bir şey değildir (Kazgan, 2009: 67).

1.2. KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Küreselleşme sürecinin başlangıç tarihi ve gelişim evrelerine ilişkin farklı görüşler vardır. Bu çalışmada küreselleşmenin tarihsel gelişimi, kapitalizm ile ilişkilendirilen bir perspektif ile ele alınacaktır.

1.2.1. Küreselleşmenin İlk Evresi: 1870-1914 Dönemi

Kapitalizminin son iki yüzyıllık geçmişi, iki ayrı dönemde, iki ayrı küreselleşme evresinin gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Bu evrelerden ilkinin 18. yüzyılda yaşanan sanayi devriminin sağladığı teknolojik gelişmeleri takiben başladığı, kabaca 1870-1914 yılları arasında mal ve para piyasalarında hükmünü

sürdürdüğü görülmektedir. Bu ilk küreselleşme döneminin temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm olarak kabul edilmiş olmasıdır. 1914-1980 yılları arasında kalan dönem küreselleşme için bir ara dönem olarak kabul edilir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulusal devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikalarıyla şekillenen bu ara dönemi sonrasında yeni bir küreselleşme dönemine girilmiştir (Yeldan, 2004: 431-432).

İki küreselleşme evresinin ortak özelliği büyüme oranlarındaki yüksek artışlar olmuştur. İngiltere öncülüğünde sanayi devriminin gerçekleşmesi ve bu dönemde James Watt'ın buharlı makine icadının, başta dokuma alanında olmak üzere imalat sanayinde kullanılması birim maliyetleri azaltmış ve üretim ölçeğinin artmasına imkan tanımıştır. Bu üretim artışlarıyla birlikte İngiltere'de istihdamın kompozisyonu nitelik değiştirmeye başlamıştır. 1700'de sanayi sektöründe çalışan iş gücü oranı % 19, 1760'ta % 24, 1800'de % 30, 1840'ta % 47, 1870'te ise % 49'a ulaşmıştır (Baldwin ve Martin, 1999: 2). Bu süreç ticari kapitalizmin yerini, sanayi kapitalizmine bırakmaya başladığının göstergesidir. Üretim alanında yaşanan bu gelişmelere ek olarak demiryolları döşenmeye başlanmış, yelkenli gemilerin yerini buharlı gemiler almış ve Anglo-Fransa öncülüğünde gümrük tarifeleri azaltılmıştır. Tüm bu gelişmelerin taşımacılık üzerinde yaratmış olduğu maliyet avantajı, verimli toprakların üretime açılmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin ilk evresi olan 19. yüzyılda, üretim ve pazarlama maliyetleri içerisinde ulaşım maliyetlerinin payının, 800 km mesafe için seksen yıllık süreçte çeşitli mallar için ne kadar azalma gösterdiği Tablo 1'de izlenebilir. 1830'da üretim ve pazarlama maliyetleri içinde pik demirin ulaşım maliyetinin payı % 92 iken 1910'da bu oran % 19'a düşmüştür. Bu evrede yaşanan teknolojik gelişmelerin ulaşım maliyetlerini azaltıcı etkisi üretimin uluslararasılaşması açısından çok önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 1: Seçilmiş Ürünlerde Ulaşım Maliyetlerinin Gelişimi, 1830-1910

Üretim Maliyetinin %'si Olarak	1830	1850	1880	1910
Buğday	79	76	41	28
Pik Demir	92	71	33	19
Demirden Mamul Eşya	27	21	10	6
Pamuk İpliği	11	8,5	3,5	2,5
Pamuk Tekstil	9,5	8	4,5	2

Kaynak: Baldwin ve Martin, 1999: 12

İlk küreselleşme dalgasında altın standartı esasına göre belirlenen para piyasaları ve ticaret ilişkileri, Birinci Dünya Savaşı'na kadar sermaye hareketliliğini ve DYY'leri artırmıştır. Ulusal paraların altın standartı esasına göre belirlenmesi döviz kuru istikrarını sağladığı için finansal yatırımlar da hız kazanmıştır. Bu dönemde sermaye hareketleri tahvil ihraç ederek sağlanmış, demiryolları gibi ulaşım ve altyapı projelerinin finansmanında kullanılmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısına girerken, elektriğin icadı ardından telgraf, daha sonra da telefonun haberleşmede kullanılmaya başlanması küreselleşmeye hız kazandırmıştır. Haberleşmedeki hızlanma, sadece mal piyasalarını değil aynı zamanda mali piyasaları da bütünleşik hale getirmiştir. Bu bütünleşme, arbitraj işlemlerinin bütün pazarlarda yayılmasına sebep olmuş ve fiyat farklarından yararlanma dürtüsünü ortadan kaldırmıştır. Mali piyasalardaki bütünleşme, faiz oranlarında (riziko primi farkıyla) yakınsamayı ortaya çıkarmıştır. Avrupa ülkeleri kendi içinde bütünleşirken sömürgeleriyle de uzmanlaşma yoluyla entegre olmuştur (Kazgan, 2012: 7).

Sanayisi hızlı bir şekilde gelişen Avrupa ülkeleri, ticaret için gereken altyapı yatırımlarını yaparak demiryollarını ve deniz yollarını geliştirmiş ve hammadde ithalatçısı, mamul mal ihracatçısı olmuş aynı zamanda birçok ülkeyi kredilendirmek suretiyle borçlandırarak kendine bağımlı kılmıştır. Teknolojik gelişmeler sayesinde Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan sanayileşme günümüzde çevre ya da Üçüncü Dünya denilen ülkelerde sanayisizleştirme (de-industrialization) olgusunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Hindistan 18. yüzyıla kadar dünya tekstil imalatında liderliğini

korumaktayken, 19. yüzyıl başlarına gelindiğinde tekstil ihtiyacının %70'ini ithal eden ve bunun karşılığında ham pamuk ihracatı yapan bir çevre ekonomisine dönüşmüştür (Yeldan, 2012: 16).

1870-1914 yılları arasında İngiltere başta olmak üzere sanayileşen ve güçlenen ülkeler arasında pazar paylaşımı mücadelesi başlamış ve sınıfsal tepkiler artmıştır. Kapitalizm aracılığıyla küreselleşme, sömürge-yarisömürge durumundaki ülkelerde ulusçuluk hareketlerine yol açarak Birinci Dünya Savaşı'nı başlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla küreselleşmenin ilk evresi sona ermiştir.

1.2.2. 1914-1980 Küreselleşme Ara Dönemi

Ara dönem olarak kabul edilen 1914-1980 yılları arasında Birinci ve İkinci Dünya Savaşları yaşanmış, iki savaş dönemi arasında 1929 Ekonomik Bunalımı çıkmış, Sovyetler Birliği öncülüğünde kapitalizme karşı yeni bir dünya sistemi kurulmuş ve İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde çift kutuplu dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından 1920-21 yıllarında küçük çaplı bir ekonomik buhran yaşanmış ve bunu 1929'da başlayıp 1936'ya kadar süren Büyük Dünya Buhranı izlemiştir. Sovyetler Birliği dışındaki Avrupa ülkelerinde sanayi üretim 1929-1932 döneminde %30 gerilemiş, yine aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ulusal geliri %50 oranında düşmüş ve buhran öncesi düzeyine, İkinci Dünya Savaşı'na kadar da ulaşamamıştır. Bütün olumsuz konjonktüre rağmen özellikle sanayi alanında üretim artışları sağlayan gelişmeler devam etmiştir. Sovyetler Birliği dışındaki Avrupa ülkelerinde 1913-1940 döneminde tarım dışında çalışan sayısı %40 artmıştır (Ongun, 2013: 9-10).

1870-1914 yıllarını küresel kapitalizm olarak nitelendirmek mümkünken, 1914-1945 yılları arasını dünya ticaretinde daralmaların yaşandığı ve birçok alanda içe dönük politikaların uygulandığı bir dönem olarak tanımlamak mümkündür. Azgelişmiş ülkeler için bu iki dönem farklı anlamlar taşımaktadır. İlk dönemde sömürgeci yöntemler aracılığıyla bu ülkeler dünya ekonomisi ile bütünleşmeye zorlanmıştır. İkinci dönemde ise bazı Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye gibi siyasal olarak bağımsız ülkelerde kalkınma politikaları sanayileşmeye dayalı olarak uygulamaya konulmuştur (Şenses, 2004: 11).

1929 Büyük Dünya Buhranı serbest piyasa ekonomisine şüpheyle bakılmasına sebep olmuştur. John Maynard Keynes'e göre, düşük ücret ve teknolojinin işgücüne ikamesi sonucunda ortaya çıkan işsizlik stagflasyon yaratmıştır. Keynes durgunluğun giderilmesi için devlet müdahalesini savunarak yapılacak talep yönlü politikaların, satın alma gücünü arttıracaklarını söylemiştir. Talep arttırıcı ekonomi politikaları sonucunda geniş ölçekli üretime imkan tanıyan ve çok sayıda işçiye istihdam sağlayan Fordist üretim organizasyonları ortaya çıkmıştır. Fordizm temelde kitlesel üretime, kitlesel istihdama ve kitlesel talebe dayanmaktadır. Kitlesel üretimin sürdürülebilirliği kitlesel talebin yaratılmasına bağlıdır ve devlet müdahalesi ile talep arttırıcı politikaları destekleyen Keynesyen ekonomi anlayışı bu üretim biçimi ile uyumludur. Keynes, talep arttırıcı maliye politikalarının yanı sıra işsizliği azaltmak için para politikalarının da uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu politikaların istikrarlı şekilde uygulanması için hükümetlerin korumacılık anlayışıyla aşırı rekabetçi politikalardan uzak durması ve dünya ticaretini olumsuz şekilde etkileyecek olan devalüasyonist politikalar uygulamaması tavsiye edilmiştir.

Bu koşulun gerekli altyapısını sağlamak üzere önce dünya döviz piyasalarında ulusal paralar Amerikan dolarına sabitlenerek sabit kur rejimi benimsenmiştir. Amerikan doları da altın standardına sabit bir değerle bağlanmıştı. Sabit döviz kurlarındaki dengelerin gözetilmesi; olası bir döviz krizi anında gerekli müdahalelerin yapılması ve dünya finansal sisteminin bir bütün olarak istikrarlı bir şekilde genişletilmesi ve düzenlenmesi görevleri de yeni kurulan Uluslararası Para Fonu'na (International Monetary Fund –IMF) verilmişti. Bretton-Woods sistemi olarak anılan uluslararası finansal yapı böylece kurulmuştur (Yeldan, 2008: 88).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaş sonrası düzenin kurulabilmesi için yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. Bretton-Woods ile birlikte IMF'nin yanı sıra savaş sonrası ülkelerin toparlanmasına yardım edecek olan Dünya Bankası (WB), ticaret düzeninin serbestleşmesi görevini yerine getirmek üzere Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi kurumların oluşturulmasıyla küreselleşme yeniden hız kazanmaya başlamıştır.

Kapitalizmin altın çağı olarak nitelendirilen dönem, 1950-1970 yılları arasında kapsamaktadır. Bu dönem Fordist üretim organizasyonunun olgunlaştığı ve Keynesyen politikalara dayalı olarak üretilen sanayi ürünlerinin, sabit döviz kuru

uygulandığı ve rekabetçi devalüasyonlara imkan tanınmadığı için iç pazarda satıldığı bir dönem olmuştur. Ürünlerin iç pazarda satılabilmesi için gereken talebi oluşturacak kesim emek kesimi olarak görülmüştür. Burada Fordizmin felsefesi açıktır: Yüksek ücretli işçiler, daha iyi tüketicidir (Yeldan, 2008: 91).

Eksik talebin önlenmesi için sürekli genişletici politikaların uygulanması, iç pazarın talebe doyması, sabit kur rejiminin uygulanması ve sermayenin kontrol altında tutulmasından dolayı 1970'lerin başında finansal piyasalar yeterli gelir elde edememiş, petrol kriziyle birlikte hammadde fiyatlarında artışlar yaşanmış ve Bretton-Woods Sisteminin çökmesiyle Keynesyen düşünce çözülmüştür. Batı ülkelerinin aksine daha liberal politikalar uygulayan Japonya ve Güney Asya ülkeleri bunalımı görece kolay atlattmış ve bunalımdan çıkmanın anahtarı, ürün esnekliğinde ve yüksek teknolojilerde görülmüştür. Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla küreselleşme yeniden hız kazanmıştır.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği (OPEC) üyeleri 1973 yılında yaşanan petrol krizinin etkisiyle, ellerinde biriken anormal döviz (petro-dolar) fazlalarını değerlendirmek için daha karlı finansal araçlar aramaya başlamışlardır. Petrol ihracatı yapan ülkelerin ellerindeki petro-dolarlar, sanayileşmiş ülkelerdeki finans kuruluşları aracılığıyla finansman ihtiyaçlarını karşılamak için içe dönük sanayileşme stratejileri uygulayan az gelişmiş ülkelere yönlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, uluslararası özel finansal akımlar kısa sürede artış göstermiştir. Bu durum ithal ikameci sanayileşme modelinin azgelişmiş ülkelerde bir süre daha uygulanmasına neden olmuş ayrıca finansal piyasaların önemini arttırarak günümüzdeki küresel dalganın öncü bir unsuru olmuştur (Şenses, 2004: 2).

Bretton-Woods Sisteminin çöküşü ve 1973-1979 Petrol Krizleri ile artan petrol fiyatları, OPEC ülkelerinde döviz fazlasının oluşmasına yol açarken petrol ithal eden ülkelerin üzerinde ise ağır bir yük oluşturmuştur. Gelişmiş ülkeler bu yükü ihraç ettikleri malların fiyatlarına yansıtarak üzerlerinden atmış ancak gelişmekte olan ülkeler bu yükü borçlanarak hafifletmeye çalışmışlardır. Borçlanma sonucu OPEC ülkelerinin ellerinde toplanan yüksek getirili ve riskli fonlar, gelişmiş ülkeler aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere aktarılacak borç krizine yol açmıştır. Finansal krizin derinleşmesi sonucunda borçlu ülkelerin ekonomilerinin borç geri ödemelerini düzenleme, uluslararası kurumlar aracılığıyla bütçe açıklarını ve dış ticaret açıklarını

kısmen istikrar sağlama görevlerini WB ve IMF üstlenmiş ve bu görevi az gelişmiş ülkeleri neo-liberal politikalara yönlendirerek yerine getirmişlerdir. Bu politikalar, mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması, dış ticaretin ve finans piyasalarının, dış finansal akımların ve DYY'lerin serbestleştirilmesi, en başta eğitim ve sağlık olmakla beraber sosyal hizmet alanlarında da özelleştirmenin yaygınlaşması, kamu iktisadî kuruluşlarının özelleştirilmesi ve iş gücü piyasalarında esnekleşmenin sağlanması amaçlarını öne çıkararak bu ülkelerin serbest piyasa ekonomisine dönüşmesi yolunda etkili olmuştur (Şenses, 2004: 3).

1.2.3. Küreselleşmenin İkinci Evresi: 1980 Sonrası Dönem

Uluslararası düzeyde gelirin görece eşit dağıldığı bir süreçte yaşanan birinci küreselleşme döneminin sonunda geçimlik düzeyde sürdürülen iktisadi faaliyetler hızla artarak küreselleşme 20. yüzyıla gelir eşitsizliklerinin artmış olduğu bir dünyayı miras bırakmıştır. İkinci küreselleşme dalgasının, bu eşitsizlik ve marjinalleşmenin üzerine inşa edilmesi söz konusu süreci daha da derinleştirmiştir (Yeldan, 2004: 434, 436).

Tablo 2: Dünya İmalat Sanayi Üretiminin Dağılımı (%): 1830-1913

	1830	1860	1913
ABD	2,4	7,2	32,0
İngiltere	9,5	19,9	13,6
Almanya	3,5	4,9	14,8
Fransa	5,2	7,9	6,1
Rusya	5,6	7,8	8,2
Diğer Gelişmiş Ülkeler	13,3	15,7	17,8
Üçüncü Dünya Ülkeleri	60,5	36,6	7,5

Kaynak: Kozul-Wright, 1996: 15

Tablo 2, Küreselleşmenin ilk evresinin ikinci evresine miras bıraktığı imalat sanayi üretiminin artan eşitsizliklerini göstermek amacıyla verilmiştir. ABD'nin 1830 yılında % 2,4 olan imalat sanayi üretimi, 1913 yılında % 32'ye çıkmış ve Üçüncü Dünya olarak adlandırılan ülkeler 1830'a kadar imalat sanayiinde % 60,5 oranıyla öncü konumdayken, 1913'te bu oran % 7,5'e gerilemiştir. Bu gözlem gelir

dağılımı ve sermaye birikiminin uluslararası deseni için oldukça önemli süreçlerle bağlantılıdır.

Küreselleşmenin ikinci dalgasında teknolojinin payı büyüktür. İletişim, elektronik, internet, ulaşım gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, bilgiye erişimin kolay hale gelmesi ülkelerin ticari ilişkilerini hızla geliştirmiştir. 1980 sonrasında hem reel hem de mali sektörde önemli değişimler yaşanmıştır. Teknolojik altyapıda ve iletişimde yaşanan ilerlemeler ve maliyetlerdeki azalmalar, dünya genelinde hizmet sektörünü öne plana çıkararak ekonomik hasılanın önemli bir bileşeni haline gelmesine sebep olmuştur. Bu gelişme mali piyasalarda sermaye hareketliliği ile bankacılık ve finans piyasalarının derinleşmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır (Elçin, 2012: 9). Ancak bu evredeki finansal sistem birinci evredeki göre farklılıklar içermektedir.

Birinci evrede para ve maliye piyasalarında altın standardı norm olarak kabul edilmiş, Bretton-Woods Sistemi sabit kur rejimi uygulamış ve ulusal kontrol olanakları aracılığıyla spekülative sermaye hareketlerine karşı bir savunma mekanizması oluşturmuştur.

İkinci evre ise para ve maliye piyasalarının herhangi bir değerli madenle desteklenmediği (karşılıksız) fiyat paraların nominal değişim hareketlerine bağlı olduğu bir evredir. Ulusal paraların değişim hadlerinin altın veya benzeri bir değerli madenle desteklenmeyip, nominal bir büyüklükten ibaret olması finansal sistemin işleyişi açısından büyük riskler taşımaktadır. Ulusal para değişim hadlerindeki bu belirsizlik finansal sermaye akışkanlığını reel üretimden kopartan, spekülative kazançları özendiren bir finansal sistemin yaratılmasına sebep olmuştur.

Söz konusu finansal hareketliliğin, dünya reel mal ticaretini finanse etmek gibi bir süreçle ilgili olmadığı ve reel üretim ile fiziksel sermayenin yatırım gereklerinden büyük ölçüde kopuk bir gelişme gösterdiği açıktır. Bu belirsizlik ulusal döviz piyasalarında döviz rezerv hareketliliği üzerinde, ülkeye giriş ve çıkış aşamalarında kısa-vadeciliği ortaya çıkarmış ve ülkelerin artan şekilde spekülative saldırılara açık hale gelmesi bu ülkelerde belirsizlik ve risk ortamı ile sonuçlanmıştır. Bu durum ulusal merkez bankalarını giderek artan şekilde rezerv tutmaya zorlamakta ve bu da reel ve fiziksel yatırımlar için ayrılabilir kaynakların giderek azalmasını ifade etmektedir. Bu sebeple günümüz azgelişmiş ülkeleri, yüksek reel faizler elde

etmek pahasına sağladıkları sermaye girişlerinin neredeyse üçte birini rezerv olarak ayırmaktadırlar (Yeldan, 2004: 438-439).

1.3 KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır ve ekonomi, politika, kültür ve teknoloji alanlarının birbiriyle etkileşime girmesi sonucunda şekillenmektedir. Dolayısıyla küreselleşme olgusunun analizi için bu boyutların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bu boyutlarda yaşanan bir değişim hayatın kendisini oluşturmakta ve bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktel, 2001: 196; Bayar, 2008: 27).

1.3.1. Ekonomik Küreselleşme

Küreselleşme ekonomik boyutta ele alındığında, mal ve hizmet üretimi ve ticareti, çok uluslu şirket (ÇUŞ) faaliyetleri, DYY'ler, özelleştirme çalışmaları, teknolojik gelişme ve bunun ekonomik etkileri ve son olarak kuralsızlaştırma (deregülasyon) faaliyetleri öne çıkmaktadır (Elçin, 2012: 14). Ekonomik küreselleşme, dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini yani ülke ekonomilerinin dünya ekonomisine eklenmesini ifade etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik küreselleşme, emek, sermaye ve mal hareketliliğinin artmasıyla yoğunlaşan ekonomik ilişkiler sonucu ülkelerin birbirine daha fazla yaklaşması anlamına gelmektedir. İlişkilerin yoğunlaşmasıyla mal ve sermaye dolaşımı dünya genelinde artmakta, teknolojiye dayalı üretim ve işlemler gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere akarak uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Haberleşme, ulaşım ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemelere ek olarak Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IMF ve GATT gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla liberalleşme sağlanmış ve serbest piyasa ekonomisinin ön plana çıkması ile ekonomik küreselleşme için uygun ortam hazırlanmıştır (Aktan, 2002a: 2).

Ekonomik küreselleşmenin ticari küreselleşme, finansal küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi olmak üzere üç boyutu vardır (Seyidoğlu, 2003: 189).

1.3.1.1. Üretim ve Yatırımların Küreselleşmesi: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

DYY, dünyada sömürgeciliğin başlamasıyla var olmuş ve özellikle 1980'lerden sonra hızla gerçekleşen küreselleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Üretimin küreselleşmesi, sınır ötesi ülkelerde ÇUŞ'ların yatırım yapmasıyla üretimin yaygınlaşmasını ifade etmektedir. DYY'ler, bu şirketlerin ekonomi politikalarının yanı sıra şirketin bağlı bulunduğu ülkenin ekonomi politikaları ile uyum göstermektedir. Küreselleşme derecesi yüksek gelişmiş ülkelerin, DYY akış hacminin yüksek olması bunu doğrular niteliktedir. Örneğin 1990 yılında ABD'nin DYY yatırımı akış hacmi 1,27 trilyon dolarken, 2009 yılı için bu hacim 7,42 trilyon dolara yükselmiştir (UNCTAD, 2010: 172).

Gelişmiş kapitalist ülkelerin kendi sınırları içinde karlı yatırım alanlarının azalması ve sermaye birikiminin aşırı artışı ile ÇUŞ'lar kar planlarını küresel düzeyde yapmaktadırlar. Tüm dünyayı üretim alanı olarak gören ÇUŞ'lar, yatırımlarını maliyet avantajı sağlayacak ülkelere yapmaktadırlar. ABD şirketleri İkinci Dünya Savaşı'nın ardından imalat yatırımlarını Latin Amerika ve Batı Avrupa'ya, 1960'lardan sonra ise Uzakdoğu ülkelerine kaydırmışlardır. 1970'li yıllara gelindiğinde başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu ülkeleri de doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmaya başlamışlardır. 1980 sonrası özelleştirme hareketleriyle birlikte yabancı sermaye önündeki kısıtların çoğu kaldırılmıştır. 1990'lı yıllarda sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle önceki dönemlerde korumacı iktisat politikası uygulayan ülkeler de dahil olmak üzere, birçok ülke DYY'yi kendi ülkesine çekebilmek için rekabet eder hale getirmiştir (Kazgan, 2009: 207-208; Velde, 2006: 1).

1.3.1.2. Ticaretin Küreselleşmesi: Uluslararası Mal ve Hizmet Ticareti

Ticari küreselleşme, üretimin küreselleşmesi ve finansal küreselleşmeye göre daha eski bir gelişmedir. Bu gelişmenin başlangıcı 1947'de kurulan GATT çerçevesinde uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için kotaların ve gümrük tarifelerinin kaldırılmasına dayanmaktadır. Bu süreçte gelişmiş ülkelerde iç pazarın

doyması, bu ülkelerin dışa açılma arzusunu artırmış GATT çerçevesinde gerçekleşen uluslararası düzenlemelerin yanı sıra yaşanan teknolojik gelişmeler ile taşıma maliyetlerinin azalması ticari küreselleşmenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ticari küreselleşmenin gelişmesinde 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla iki kutuplu dünyanın terk edilmesi ve hükümetlerin liberal ekonomik, politik tercihlerindeki artış da etkili olmuştur. Günümüzde GATT'ın işlevini kapsamı ve yaptırım gücü çok daha yüksek olan WTO yerine getirmektedir (Seyidoğlu, 2003: 189).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development- OECD) tarafından yayınlanan Küreselleşme Göstergeleri Raporu'na (2010) göre ticaretin küreselleşmesinin ölçütü uluslararası mal ve hizmet ticaretidir. Uluslararası mal ve hizmet ticaretinin en önemli göstergesi ise ticari açıklıktır. Ticari açıklık ihracat ve ithalat toplamının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYH) oranı olarak ifade edilir. Kabul edilen diğer göstergeler ise ülkenin dünya ihracatındaki pazar payı, ticaret dengesinin GSYH'ye oranı, ticaret akışkanlığının fiyat ve gelir değişimine olan duyarlılığı ve ihracatın ithalata oranıdır. Ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonunu uluslararası mal ve hizmet ticareti göstermektedir. Ancak uluslararası ticaret tek başına entegrasyonun seviyesini belirlemeye yetmez. GSYH göstergelerine bakıldığında küçük ülkeler daha fazla entegre olmuş durumdadırlar ancak sınırlı sayıda sektörde uzmanlaşma gösterdikleri için ve iç talebi karşılamak amacıyla büyük ülkelere daha çok mal ve hizmet ithal etmek ve ihraç etmek zorundadırlar (OECD, 2010: 58).

2000-2007 yılları arasında 21 OECD ülkesinde ihracat ve ithalatın GSYH'ye oranı artış göstermiştir. 2007 yılında ihracat ve ithalat toplamının GSYH'ye oranı en düşük olan iki ülkede bu oran ABD'de %29, Japonya'da ise %33 olarak hesaplanmıştır. Bunun nedeni, büyük ekonomilerin iç talebi karşılamak için dış pazara daha az bağımlı olmasıdır.(OECD, 2010: 58).

1.3.1.3. Finansal Küreselleşme: Portföy Yatırımları

Finansal küreselleşme, kısa ve uzun vadeli sermaye akımları için uygulanmakta olan engellerin ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla yurt içi piyasaların

dünya piyasalarıyla bütünleşmesinin sonucudur. Finansal küreselleşme 1980 sonrası yoğunlaşmıştır ve bu dönemde dünya tek bir finansal piyasa durumuna dönüşmüş ve sermayenin uluslararası alanda dolaşımında büyük artışlar olmuştur (Seyidoğlu, 2003: 190).

Portföy yatırımları, uzun vadeli ve kısa vadeli borçlanma senetleri ile hisse senetlerini içermektedir. DYY'ler, finansal türev araçlarına ve rezerv varlıklarına dahil edilen araçlar, portföy yatırımlarının içinde yer almamaktadır. Portföy yatırımları kısa vadeli borçlanma senetleri ve vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler olarak sınıflandırılmaktadırlar. Tarihsel süreçte OECD ülkeleri portföy varlıklarının ana sahipleri dirler ve 2000-2010 yılları arasında OECD ülkelerinin ellerinde tuttuğu portföy yatırımları, dünya portföy yatırımlarının % 80'inin üzerindedir. ABD ulus ötesi portföy yatırım araçlarının sahibi ve birincil olarak ihraç edendir. ABD'nin portföy araçları ihracatı, OECD tarafından tutulan varlıkların %21'ini, dünya toplamının ise %18'ini temsil etmektedir (OECD, 2010: 106).

Az gelişmiş ülkelerde finansal küreselleşme kısa vadeli sıcak paraya aşırı bağımlılık, spekülatif hücum ve mali krizler şeklinde yaşanmaktadır. Finansal serbestleşmenin ardından ekonomide sıcak paranın payının yüksek seviyelere ulaşması, para politikalarının ve kur politikalarının spekülatif sermaye hareketlerine bağlı olmasıyla sonuçlanır. Hükümetler, iktisadi ve toplumsal amaçlara göre iktisat politikalarını oluşturamaz hale gelirler. Finans piyasalarında aşırı serbestleşme ve kambiyo kontrollerinin kaldırılması sonucu, dövizin önce yaygın bir tasarruf aracı haline gelmesi ve bir süre sonra değişim ve ödeme aracı olarak kullanılmaya başlanmasıyla para ikamesi gerçekleşmekte ve ulusal para işlevini kaybetmektedir. Artan döviz talebi, döviz kurlarında istikrarsızlığa yol açarak iş çevreleri ve reel ekonomi üzerinde büyük tehdit oluşturmaktadır. Yüksek faiz düşük kur politikasının sürdürülebilmesi, bir süre sonra kur değişikliği beklentisini arttıracak için hızlı ve büyük çapta bir sermaye çıkışı tehlikesi her an yaşanabilir hale gelmektedir. Rezerv artışlarının son bulması, cari açıklardaki büyümenin sürdürülemez hale gelmesi, sıcak paranın yön değiştirmesi ve dış bankaların kredileri kesmesi ile özellikle azgelişmiş ülkelerde mali kriz kaçınılmaz hale gelmiştir (Çelik, 2012: 70-71).

1.3.2. Sosyo-Kültürel Küreselleşme

Sosyo-kültürel küreselleşme, genel itibarı ile Batı düşüncesi ve kültürünün dünya geneline yayılmasını ifade etmektedir (Manning, 1999: 137). İkinci Dünya Savaşı sonrası hakim dünya düzenini tanımlayan Soğuk Savaş'ın, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve sonraki yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sona ermesi, kapitalizm önündeki engelleri kaldırmış ve kültür olgusunun önemini artırmıştır (Keyman, 2006: 6).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olarak, günümüz dünyasında bireyler ve toplumlar arasında etkileşim artmıştır. 1950'li yıllarda televizyonun, sonraki yıllarda e-posta ve sohbet sayfalarının kullanılması, mesafeleri önemsiz kılmış, insanların birbirleriyle iletişim kurma ve haber alma imkanlarını artırarak günlük hayat üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Günlük hayatta medyanın etkisinin oldukça artması, yerel kültürleri etkileyerek, dünya algısının yönünü ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. Bu değişim sonucunda eski dönemlerde farklı yaşam biçimlerine sahip olan insanlara tek tip yaşam koşullarının dayatılması, tek tip ürünlerin dünyanın her yerinde tüketime sunulması ve farklı insanların tek tip değerler sistemi çerçevesinde yaşaması, küreselleşmenin sosyo-kültürel hayat üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yerel kültürel değerlerin korunmasını oldukça güç hale getirmiştir. Tüketim kültüründeki artışlar evrensel boyutta tek tipleşmeyi beraberinde getirmiş ve Coca-Cola ve hamburger kültürü, yerel kültürleri tehdit ederek hakim kültürler haline gelmiştir (Aktel, 2001: 200; Elçin, 2012: 14).

Diğer yandan sosyo-kültürel küreselleşme tüm dünyayı ilgilendiren insan hakları, çevrenin korunması, küresel ısınma ve terörizmle mücadele, Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS) ve sivil toplum kuruluşları gibi konularda tüm ülkelerin ortak bir paydada buluşmalarını sağlamaktadır. Sosyal devlet anlayışına sahip ülkeler, gündemlerinde bu konulara oldukça fazla yer vermektedir. İnsanlık için tehdit oluşturan bu tür konularla ilgili olarak ülkelerin birlikte hareket etmesi, hem ülkelerin birbirlerini ve kültürlerini daha yakından tanımalarına fırsat tanımakta hem de uzun dönemde dünya barışına katkıda bulunmaktadır (Aktan, 2002a: 4).

1.3.3. Politik Küreselleşme

Küreselleşmenin temeli, kapitalizm ve teknolojik yenilikler arasındaki etkileşim ile biçimlenmesine rağmen, politik boyutu da göz ardı edilemez. Politik küreselleşme, ortak kurallar ve çıkarlarla birbirine bağlanmış, ulus ötesi kurum ve birliklerin ortaya çıkışı olarak tanımlanabilir (Çalışır, 2009: 21).

Küreselleşmenin politik etkileri, ulus devlet kavramının algılanmasında ve değişiminde yaşanmaktadır (Elçin, 2012: 14). Günümüzde temel siyasal örgütlenme şekli olan ulus devlet, toplumsal olarak aynı fayda ve endişelerle birbirlerine bağlanmış, kolektif bir kimlik duygusuna sahip insanlardan oluşan uluslararası siyasal bir oluşum olarak tanımlanabilir. Ulus devletin küreselleşme sürecinde otoritesinin kaybolması, zamanla yetkilerini ulus üstü kuruluşlara devretmesine neden olmuştur (İçduygu, 1995: 118).

Birinci Dünya Savaşı'ndan etkilenen çoğu ekonomi savaş sonrasında ekonomik bağımlılığını azaltmaya ve güçlü ulusal ekonomiler kurmaya odaklanmıştır. Bu doğrultuda madenler, demir yolları ve enerji santralleri millileştirilmeye başlanmış, ulusal ekonomileri korumak için gümrük tarifeleri artırılmış, finansal sermaye akımları ve spekülasyonlar sınırlandırılmıştır. Bu ekonomilerin millileştirilmesi süreci, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Bretton-Woods Anlaşması ile finansal akımlar ve spekülasyonlar üzerine getirilen sınırlamalarla ortaya çıkmıştır.

Çok sayıda hükümet yeni bir Dünya Savaşı'nın çıkmasını önlemek için, uluslararası iş birliğinin gerektiğinin farkına vararak ulusüstü kurumların oluşturulması sürecine öncülük etmiş ve/veya destek sağlamıştır. IMF (1944), Birleşmiş Milletler (1945), GATT (1947), WB (1945), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (1957), OPEC (1960) ve OECD (1961) politik küreselleşmeye yön veren öncü ve etkili kuruluşlardandır.

Politik küreselleşme sürecinin ortaya çıkışı, sadece ekonomik ve politik güç ilişkisi meselesi olmamış aynı zamanda kültürel ve sosyal kurumların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1945'te Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO), 1946'da Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF), 1961'de Uluslararası Af Örgütü'nün, 1970' de Greenpeace'in kurulması

insan hakları ve küresel ısınma gibi kültürel ve çevresel meselelere de dikkat çekmiştir. Bu kuruluşlar ulusüstü ve uluslararası politik ve ekonomik iş birliğini artırmış ve yoğunlaştırmıştır (Rennen ve Martens, 2003: 141-142). Siyasal sınırların genişlemesi ve yönetim sistemlerinde artan karşılıklı etkileşim; özgürlük, demokrasi, insan hakları ve sivil toplum örgütleri temelinde dış müdahalelerin ve etkileşimin yoğunlaşması, yönetim sistemlerinde karşılıklı etkileşimin artması, etnik köken, din, dil, bayrak vb. siyasal-kültürel semboller düzeyinde tek tipçi yapıya dayanan ulus devletin işlevini değiştirmiş ve ulus üstü kuruluşların ön plana çıkması, küreselleşmenin politik boyutunu ortaya çıkarmıştır (Çelik, 2012: 69).

1.4. KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar Held, McGrew, Goldbaltt ve Perraton (1990)'ın ele aldığı gibi aşırı küreselleşmeciler, kuşkucular ve dönüşümcüler olarak üç ekolde incelenecektir. Her üç ekol de küreselleşme kavramını kabul etmekle birlikte farklı tanımlamalar ortaya koymuşlardır. Bu tanım farklılığı, temsil ettikleri dünya görüşünden kaynaklanmaktadır (Elçin, 2012: 12).

1.4.1. Aşırı Küreselleşmeciler: Radikaller

Aşırı küreselleşmeciler küreselleşmeyi bir gerçeklik olarak kabul eden teorisyenlerdir. Küreselleşmeyi 1980'li yıllardan itibaren iktisadi, siyasi, teknolojik ve kültürel olarak devrimlerin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan bir bütün olarak kabul ederler. Bu görüşe göre ulus-devlet egemenliğinin ortadan kalktığı, ulus ötesi güçlerin hakimiyeti giderek eline aldığı, sınırların önemsizleştiği ve dünya ekonomisinin tamamen bütünleşik bir yapı sergilediği bir düzen ortaya çıkmıştır (Şimşek, 2016: 28).

Bu ekolün fikirleri çoğunlukla neo-liberal düşünceye dayanmaktadır. Bu sebeple küresel olarak bütünleşmiş olan piyasalar ulus-devletin ekonomik işlevlerini devralmaktadırlar. Bu bağlamda radikaller, devletin eknomiye müdahalesine karşıdırlar ve ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğini savunarak özelleştirme,

deregölasyon ve ekonomik serbestleşme faaliyetlerini tavsiye etmektedirler (Bayar, 2008: 32).

Aşırı küreselleşmecilere göre; küreselleşme, iktisadi ve politik bir projedir. Bu yüzden dünya genelinde serbest piyasaya izin verilmesi halinde büyük faydalar sağlanacaktır (Dicken, 2011: 5-6).

1.4.2. Küreselleşme Karşıtları: Kuşkucular

Uluslararası alanda çok az şeyin değiştiğine inanan kuşkucu ekolün öncü isimleri Paul Hirst ve Graham Thompson (1996), Robert Gilpin (1987), Stephen Krasner (1995)'dir (Patman, 2005: 6). Bu ekol aşırı küreselleşmeci ekolün tam karşısında yer almaktadır.

Küreselleşmiş bir ekonomik dünya kavramı geniş çapta kabul görmesine rağmen, kuşkucular küreselleşmeyi yeni bir süreç olarak görmemektedirler. Dünya ekonomisinin 1870-1913 yılları arasında daha açık ve daha bütünleşik bir durumda olduğunu ve 1990'lara kadar uluslararası ticaret ve yatırımın bu dönemdeki seviyeye ulaşmadığını savunmaktadırlar (Dicken, 2011: 6).

Kuşkucular, günümüzde birçok ülkede ulusal sınır kontrollerinin hala çok katı bir şekilde uygulanıyor olmasına karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport dahi kullanmadan gezebildiklerini hatırlatarak görüşlerini desteklemektedirler. Günümüz ekonomilerinde gümrük duvarlarının kaldırılması gibi yaşanan serbestleşme süreçlerinin bundan 100 yıl önceki yapıya dönüşten ibaret olduğunu iddia etmektedirler. Küreselleşmeyi yeni bir süreç olarak görmeyen kuşkucular, küreselleşmenin teknolojik ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu olmadığını, ideolojik bir tutum olduğunu düşünmektedirler (Bozkurt, 2000: 20).

1.4.3. Dönüşümcüler

Giddens (1990), Scholte (1993) ve Castel (1996) dönüşümcü ekolün savunucuları arasındadırlar. Dönüşümcüler tek başına küreselleşmenin kendisinin dünya düzenini ve modern toplumu şekillendirerek yeniden yapılandıran, yaygın ekonomik, politik ve sosyal değişimlerin hızını belirleyen temel itici güç olarak

görürler (Rennen ve Martens, 2003: 137). Dönüşümcü ekole göre ülkelerin iç ve dış ilişkileri arasında açık bir ayrım yoktur.

Araştırmalar ekonomik anlamda 30-40 yıl öncesinden bile çok daha farklı bir dönemde yaşadığımızı kanıtlarmaktadır. Karşılıklı alınıp satılan mallar 19. yüzyılda olduğundan çok daha fazladır ve bu döneme göre daha fazla bütünleşmiş bir küresel pazar oluşturulmuştur. İletişim devrimi ve teknolojik gelişmelerin derinleşmesiyle ekonomi, hizmetler sektörüne daha bağımlı hale gelmeye başlamıştır (Bozkurt, 2000: 20-21).

Dönüşümcü ekol küreselleşen dünyayı, küresel piyasa ya da küresel uygarlık gibi tek tip olarak değerlendirmektedir. Küreselleşmeyi uzun dönemli tarihsel bir süreç olarak ifade eden dönüşümcüler, büyük ölçüde konjonktürel faktörlerin küreselleşmeyi şekillendirdiğini ifade etmektedirler. Dünyayı, tek bir toplum olarak görmeyen dönüşümcüler bazı toplumların ve devletlerin giderek birbirine daha fazla benzediğini, bazılarının ise daha farklı bir küresel boyutta yer alarak süreç içinde marjinalleştiğini ifade etmektedirler (Held vd., 1999: 7-8).

Dönüşümcüler modernite ile evrenselselci aydınlanma düşüncesinin bir türevidir ve ulusal hükümetlerin otoritelerini ve iktidarını yeniden yapılandırıldığını kabul etmektedirler. Bu görüş küreselleşme karşıtlarının hiçbir şey değişmedi tezini ve egemen ulus devletin sonunun geldiğini iddia eden aşırı küreselleşmecilerin tezini reddetmektedir (Bozkurt, 2000: 21).

Küreselleşmeye ilişkin üç yaklaşım aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 3: Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması: Üç Eğilim

	Aşırı Küreselleşmeciler	Kuşkucular	Dönüşümcüler
Yeni olan nedir?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları	Eşi görülmedik düzeyde tarihsel bağlılık
Hakim özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya 1890’larda olduğundan daha az karşılıklı bağımlı	Yoğun ve kapsamlı küreselleşme
Ulusal hükümetlerin gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden kuruluyor Yeniden yapılıyor
Küreselleşmenin itici gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güney ulusal çıkarlarının artan marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim motif	McDonalds, Madonna, vs.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun dönüşümü
Küreselleşmenin kavramsallaştırılması	İnsan eylemlerinin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Uzak mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel yörünge	Küresel Uygarlık	Bölgesel bloklar Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Kaynak: Held vd., 1999: 10.

1.5. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİ YAPILANDIRAN FAKTÖRLER

1.5.1. Çok Uluslu Şirketlerin Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesiyle, 1960’lı yıllar ÇUŞ faaliyetlerinin yaygınlaştığı ve kökleştiği bir dönem olmuştur. 1990 sonrası Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte kapitalizmin önündeki büyük engel kalkmış ve uluslararası ticaret hacmi gümrük tarifelerinin de düşmesiyle hızlı bir artış göstermiştir. Dünya ticaret hacmi 1950

yılında 380 milyar dolar iken 1997 yılında 5,86 trilyon dolara çıkmıştır (Hirst ve Thompson, 2003: 45; Öymen, 2000: 91).

Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla ortaya çıkan ÇUŞ'lar etkinliğini arttırarak günümüz dünyasında üretimin çok büyük bir kısmını gerçekleştirir hale gelmişlerdir. ÇUŞ'lar gelişmiş teknolojik altyapılara, güçlü sermaye yapılarına, geniş faaliyet alanlarına ve yüksek rekabet gücüne sahip şirketlerdir. Üretim ve yeniliklere yön veren ÇUŞ'lar üretim yeri seçiminde, dağıtımda ve serviste esneklik göstermekte ayrıca teknolojik gelişmeleri ve bu gelişmelerin, dünyanın neresinde olacağını da belirlemektedirler. Dünya üretiminin yanı sıra dünya ticaretinin de büyük kısmını ÇUŞ'lar gerçekleştirmektedirler. Kaynak dağılımını bozacağı gerekçesiyle devletin ekonomiye müdahalesine karşı görünmektedirler ancak karşı olmalarının altında yatan asıl neden, artan devlet müdahalesini aşarak açık küresel pazarlara girebilmektir (Öztürk, 2009: 30).

Ekonomik alanda ÇUŞ'ların bu kadar güçlü bir yapıda olmasının sebeplerinden biri de az gelişmiş ülkelerin sermaye kıtlığı çekmesi dolayısıyla ÇUŞ yatırımlarına muhtaç olmasıdır. Bu ülkeler gerek ÇUŞ yatırımlarını ülkelere çekebilmek gerek bu yatırımları ülkede tutabilmek için, yatırımların önündeki siyasal, hukuksal ve ekonomik sınırlandırmaları kaldıran, teşvik edici politikalar uygulamaktadırlar. Uygulanan bu politikalar sonucunda ÇUŞ'ların ülkeler üzerindeki ekonomik gücü ve siyasal baskısı da günden güne artmaktadır.

Küreselleşme sürecinde artan ÇUŞ faaliyetleri, çalışma koşullarını da etkilemiştir. 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde işsizlik giderek artış göstermiş, sendikalaşma, sosyal güvenlik gerilemiş ve işveren sendika faaliyetleri üzerinde güçlü hale gelmiştir. Bu durumun nedeni evrensel standartların, ürünlerin kalite özellikleri ve üretim imkanları üzerinde hakim olması ve rekabet baskısının artmasıdır. Bu süreçte ÇUŞ'lar çoğalmış, şirketler iş gücü sayısını azaltma ve taşeron kullanma yollarına başvurarak rekabet güçlerini artırmaya çalışmışlardır. Yüksek teknoloji ve ucuz iş gücüne dayalı üretim yapabilme ve rekabet üstünlüğü yaratma çabaları sendikalaşmayı olumsuz etkilemeye başlamış ve sendikalar güç kaybetmiş, bu güç kaybı özellikle teknoloji seviyesi ileri düzeyde olan sanayileşmiş ülkelerde gerçekleşmiştir. Sendikaların güç kaybetmesi, ÇUŞ'ları daha çok sendikasız işletmeleri ya da çalışanları uzlaşmacı olan sendikaları tercih eder hale getirmiştir.

Bu yapının sonucu olarak sosyal hakların geliştirilmesi ve reel ücretlerin artması üzerindeki baskıların kaybolmasıyla gelir dağılımı bozularak yoksulluğa zemin hazırlanmıştır. (Giddens, 2002: 93).

1.5.2. Teknolojik Gelişme ve Bilgi Teknolojileri

1929 Büyük Dünya Buhranı sonrası uygulanan talep artırıcı ekonomi politikaları sonucunda Fordist üretim organizasyonları ortaya çıkmıştır. Kitlesel üretim tarzı olarak Fordist üretim organizasyonları 1970’li yıllara kadar varlığını sürdürmüş, sonrasında ise kapitalist üretim tarzında yaşanan değişim ile yalın üretim tarzına geçiş olmuştur. Fordist üretim tarzı nihai ürünün tamamının bir fabrikada, bant sistemi üzerinde üretildiği bir sistemdir. Bu sistem hem nitelikli hem de niteliksiz emeğe ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca bant sistemi üzerinde beceriye sahip olmayan niteliksiz işçilerin dahi iş üzerinde kısa sürede eğitilmelerine olanak tanır. Yalın üretim tarzı ise kitlesel üretimin aksine nihai ürünün aynı fabrika içinde üretilmediği, katma değeri yüksek ve temel üretim faaliyetleri dışında kalan nihai ürünün büyük oranda farklı ülkelerde üretildiği bir tarzıdır. Farklı ülkelerde üretim, ÇUŞ’lar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. 1980’lerden sonra ucuz iş gücüne dayalı, yüksek teknolojiye üretim yapabilme ve rekabet üstünlüğü yaratma çabaları sendikalaşmayı olumsuz etkilemeye başlamış ve sendikalar güç kaybetmiştir. Sendikaların güç kaybetmesiyle büyük şirketler, iş gücü sayısını azaltmak ve montaj gibi nitelikli ve niteliksiz iş gücünün yapabileceği üretimleri, taşeron firmalara yaptırmak ve sadece nitelikli, yüksek ücretli iş gücünü istihdam ederek rekabet üstünlüğünü artırmaya çalışmışlardır. Dünyanın herhangi bir yerinde olabilen ve küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla gelişen taşeron sistemi, tüm sektörlerde yaygınlaşmıştır. Büyük firmalar taşeron sistemini kullanarak risklerini azaltmaya, maliyetlerini düşürmeye ve daha yüksek karlar sağlamak için alanlarında uzman tedarikçiler oluşturmaya çalışmıştır. (Baş, 2009: 52-53; Giddens, 2002: 93).

Yalın üretim tarzı varlığını sürdürürken, makine kontrol ortamına bilgisayarın girmesiyle üretim organizasyonu esneklik kazanmaya başlamıştır. Üretim organizasyon sürecinde yaşanan bu değişim, bilgi ve materyal akışlarının bilinçli bir şekilde yeniden düzenlenmesiyle sonuçlanmış ve sanayi alanında taşeronlaşma, ürün

tasarımı, pazarlama, dağıtım, satışlar önem kazanmış ve satış sonrası hizmetler gibi yeni olgular ortaya çıkmıştır. Yalın üretim tarzında biri çok yüksek nitelikli işçilerin oluşturduğu, diğeri ise niteliksiz işçilerin oluşturduğu birbirinden ayrı iki iş gücü piyasası oluşmaya başlamıştır. Yüksek nitelikli iş gücü piyasasına giriş yüksek beşeri sermaye ve kişisel beceri gerektirirken, robotların niteliksiz işgücünün yerini almasına bağlı olarak vasıfsız işçiler için talebin giderek azalması, ücretlerin düşük kalmasına neden olmuştur. Firmalar yeni teknik gelişme süreçlerini hızlandırarak karlarının düşüşünü önlemeye çalışmakta, bu durum ise toplumu biri yüksek gelirli ve iş güvencesine sahip, diğeri çok düşük gelirli ve neredeyse hiçbir iş güvencesine sahip olmayan iki gruba ayırmıştır.(Baş, 2009: 52-53; Tisdell ve Svizzero, 2004: 238-239).

Günümüz küreselleşme sürecinin en önemli özelliği bilgi ve teknolojinin uluslararasılaşmasıdır. Ülkeler arasındaki sınır ötesi ilişkiler ve teknoloji akışları artmış, bilim, inovasyon ve teknoloji alanlarında iş birlikleri gelişmiş, patentler, resmi yayınlar ve bilimsel yayınların ortak yazarlığı şeklindeki süreçler artmıştır. Bunların yanı sıra artan uluslararası hareketlilik, beşeri sermaye akışları, ülkelerde artan yabancı öğrenci ve araştırmacı sayısı teknolojinin uluslararasılaşmasına katkı sağlamıştır. Bilgi ve teknolojinin uluslararasılaşmasını ölçmek için araştırma ve geliştirme (AR-GE) yatırımları, AR-GE fon akışları, alınan patentlerde ve yapılan buluşlarda uluslararası iş birliği, bilim için uluslararası iş birliği, bilgi yoğun mal ticareti ve teknoloji ödemeleri dengesi gibi ölçütler kullanılmaktadır. Bilginin ve teknolojinin küreselleşmesi, teknoloji yoğunluğu ile çevre teknolojisinin ve ticaretin uluslararasılaşması açısından ele alınmaktadır.

Ayrıca günümüz küreselleşme sürecinin tamamlayıcı bir kavramı olarak elektronik ticaret karşımıza çıkmaktadır. Bugün döviz, borsa, hisse senedi, hazine bonoları ve bankacılığa ilişkin işlemler artık elektronik ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda küreselleşme sürecinde bir paradigma değişiminin yaşandığı görülmektedir. Bu değişim; e-ticaretin ve e-devlet uygulamalarının arttığı, mal ve hizmetler ile kalifiye insan gücünün rekabet edebilecek standartları yakalamak zorunda kaldığı, kamu yönetimi ve siyaset kurumunun kendine özgü davranış kalıpları oluşturduğu bir sürece dönüşmüştür (OECD, 2010: 7; Orhan, 2003: 415).

1.5.3. Uluslararası Kuruluşlar

Birinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik olarak etkilenen birçok ülke ulusal ekonomilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bu süreçte alınmaya başlanan önlemler İkinci Dünya Savaşı sonrası daha da artmış ve birçok ülke, yeni bir savaş çıkmasını ya da olası bir dünya bunalımını önlemek için uluslararası iş birliği yapılması gerektiğinin farkına varmıştır (Rennen ve Martens, 2003: 141-142).

Bretton-Woods Anlaşması sonrasında IMF, WB ve GATT kurulmuştur. 1980'lerden sonra uluslararası kuruluşların uyguladığı politikaların sonucunda ÇUŞ'ların küresel çapta faaliyet alanının artması, küreselleşmenin hızlanmasında oldukça etkili olmuştur.

1.5.3.1. Uluslararası Para Fonu

IMF'nin kurulma amacı, İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı tahribatı gidermek ve yaşanabilecek olası bir dünya ekonomik bunalımını önlemektir. 1929 ekonomik bunalımı sonrası Keynesyen iktisat yükseliş göstermiş ve Keynes, devletin toplam talebi artırıcı politikalar uygulanmasıyla sorunun çözüleceğini belirtmiştir. Bu noktada IMF'nin en önemli görevi, küresel bir bunalımı önlemek için küresel toplam talebi yüksek tutamayan ve ekonomilerinin çöküşüne engel olamayan ülkelere uluslararası baskı uygulamak, gerektiğinde ise toplam talebi kendi kaynaklarıyla artıramayan bu ülkelere likidite sağlamak olmuştur (Stiglitz, 2002: 33).

IMF'nin olası bir dünya bunalımını önlemenin haricinde üstlendiği görevler de vardır. Uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyümesine ve genişlemesine imkan tanımak, döviz piyasalarında istikrarını sağlamak ve gerektiğinde müdahale etmek, ödemeler dengesinde ortaya çıkabilecek sorunları gidermek ve uluslararası parasal iş birliğini genişletmek IMF'nin diğer görevleri arasındadır (Eğilmez, 1997: 17). IMF, parasal istikrarı 1973'te Bretton-Woods sistemi yıkılana kadar sabit kur sistemi ile yürütmüştür. Bu tarihten sonra sanayileşmiş ülkeler para birimlerini dalgalanmaya bırakmışlardır. 1976 tarihli Jamaika Antlaşması ile IMF'nin kurucu

antlaşması değiştirilmiş ve üye ülkelerin IMF'ye bildirmesi şartıyla, dalgalı kura geçmesine imkan tanınmıştır (Seyidoğlu, 2003: 545).

IMF kuruluşundan bu yana küresel krizleri önlemede başarılı olamamış, ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ülkelerin talebini arttıracak fonları sağlama görevini yerine getirememiştir. IMF'nin, sermaye piyasalarının vakitsiz liberalleştirilmesi politikası gibi uyguladığı birçok politika küresel istikrarsızlığın artmasında etkili olmuştur. IMF politikalarının, krize giren ülkelere istikrarı sağlayamamasının yanı sıra özellikle yoksullar üzerinde birçok durumda işlerin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. IMF, komünizmden piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelere klavuzluk etme görevinde de başarısız olmuştur (Stiglitz, 2002: 36-37).

1.5.3.2. Dünya Bankası

WB, Bretton-Woods sonrası kurulan bir diğer uluslararası ekonomik kuruluştur. WB'nin görevi de IMF gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan tahribatı gidermek ve olası bir dünya bunalımını önlemek olmuştur. WB'nin temel amacı, ülkelere düşük faizli krediler vererek onların kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlamaktır. WB'nin bu amaç doğrultusunda finansmanı, üye ülkelerden toplanan aidatlar ve uluslararası sermaye piyasalarından alınan borçlarla sağlanmaktadır. Üye ülkelerin kaynaklarının ve verimli imkanlarının geliştirilmesini sağlamak, kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek, özel sermayenin yetersiz kaldığı yararlı ve acil projelerde öncülük sağlamak WB'nin üstlendiği diğer görevlerdir (Eğilmez, 1997: 65). WB'nin yoksulluk konusuna olan bakış açısında ise 1970'ler, 1980'ler ve 1990'larda olmak üzere onar yıl aralıklarla birbirine zıt eğilimler içinde olduğu görülmektedir.

WB, 1970'lerin başında gelir dağılımının bozulmasının ve yoksulluk konusuna kalıcı bir çözüm bulunamamasının gerekçesini, bu döneme kadar uygulanan sanayileşmeye ve hızlı sermaye birikimine dayalı büyüme olarak göstermiştir. Bu sebeple WB 70'lerde temel ihtiyaçların ve büyümenin yanı sıra birlikte yeniden dağıtım stratejilerinin oluşmasında ve ağırlık kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kırsal yoksulluk ve özellikle 1980’li yıllara doğru kentsel yoksulluk WB’nin temel konularını oluşturmuştur. 80’li yıllarda IMF’nin makroekonomik politikalardan sorumlu olması ve WB’nin yoksulluğun azaltılması şeklindeki temel görevleri değişmeye başlamıştır. WB ve IMF birlikte hareket etmeye başlayarak sonradan Washington Uzlaşısı olarak adlandırılan neo-liberal ekonomi politikalarını uygulamaya başlamışlardır. Özellikle WB neo-liberal politikaların uygulanmasında daha etkili olmuştur.

Bu dönemde IMF kısa dönemli istikrar politikalarına odaklanırken, WB yapısal uyum programları aracılığıyla özelleştirme, finansal liberasyon, dış ticaretin liberasyonu ile orta ve uzun dönemde etkili olacak politikaları uygulamaya koymuştur. 1980’li yıllar sadece yoksulluk sorunu için değil aynı zamanda bütün uzun dönemli gelişme sorunları için ve kaybolan on yıl yakıştırmasını haklı çıkaran bir dönem olmuştur (Şenses, 2003: 32-35; Stiglitz, 2002: 35).

1990’lı yıllardaki makroekonomik koşullar WB’nin yoksullukla mücadeleyi yeniden ana gündem konusu yapmasına neden olmuş ve bu dönemde yoksullukla mücadeleyi kapsayan bir Dünya Kalkınma Raporu hazırlanmıştır. Bu raporun yoksulluk ile ilgili temel vurguları; ekonomik büyüme, insana yatırım, ekonomik denge, katılım ve çevre ve son olarak WB borçları olmuştur (Ingham, 1997: 745).

- Ekonomik Büyüme: WB ekonomik büyüme olmaksızın hiçbir ülkenin yoksulluğu azaltamayacağını savunmaktadır. Bu doğru bir yaklaşımdır ancak burada büyümenin nasıl olacağı önemlidir. WB, emek-yoğun sanayiye ve geniş tabanlı bir tarımsal kalkınma stratejisini önermektedir. Bu öneri, nüfusunun büyük kısmının tarımsal işlerle uğraştığı ülkeler için savunulabilir görünmektedir ancak bankanın yoksulluğu azaltmak amacıyla önerdiği neo-liberal politikaların (ithalat kısıtlamalarının kaldırılması, döviz kuru reformları, sermaye-yoğun sanayilere sübvansiyonların azaltılması, tarım ürünlerine olan fiyat sınırlamalarının kaldırılması gibi) gelişmekte olan ülkeler için uygunluğu tartışmalıdır.

- İnsani Kalkınma: WB, yoksulların büyümenin olanaklarından yararlanması için sağlık, eğitim ve aile planlamasına ağırlık vermektedir. Bu çerçevede kadınların eğitime özellikle ağırlık verilmesini önermektedir.

- Ekonomik Denge: 1980’lerden beri WB’nin izlemiş olduğu yapısal politikaların yoksullar üzerinde olumsuz etkiler yarattığı tartışılmaktadır. Buna

rağmen WB, makro ekonomik denge ve ekonomik reform konularında ısrarından vazgeçmemiş ancak uygulanan bu politikaların yoksullar üzerinde yaratmış olduğu etkilerin giderilebilmesi için temel sosyal hizmetlere daha çok pay ayrılması, güvenlik ağıları oluşturulması ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması gibi önlemlerin alınmasını tavsiye etmiştir.

- Katılım ve Çevre: : Yoksul kesimler için projelerin düzenlenmesi, yoksulların bu uygulamalara katılımlarının sağlanması ve bu amaçla sivil toplum kuruluşlarının daha güçlü hale getirilmesi yoksulluğun azaltılması için önemlidir. Yoksulların yönetimde daha etkin ve aktif bir şekilde yer alabilmeleri için demokrasinin güçlendirilmesi gerekmektedir. WB ayrıca, özellikle yoksullar için yaratabileceği olumsuzlukları düşünerek çevrenin korunmasına da büyük önem vermektedir.

- WB Borçları: WB yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak borç verme amacını giderek ön plana çıkarmaktadır. Kurum özellikle yoksullukla mücadele konusunda kırsal bölgelerdeki temel altyapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal sektörlere daha çok kaynak sağlanması, beşeri kaynakların geliştirilmesi ve çevrenin korunması gibi konular için kaynak sağlama eğilimindedir.

WB yoksulluğu azaltmak için birçok çalışma yapsa da bu sorunu gidermekte başarılı olamamış ve yoksulluk birçok ülke için en önemli sorun olarak kalmıştır. Bunun en önemli nedeni WB'nin bu konuda kesin bir politika belirleyememiş olması ve göreve gelen her başkanın yoksulluk konusuna ilişkin farklı düşüncelere sahip olmasıdır (Ingham, 1997: 745-747; Uzun, 2003: 160-161).

1.5.3.3 Dünya Ticaret Örgütü

Uluslararası para sistemi ve dünya sanayi üretimi alanlarında işbirliğinin sağlanmış olması ticareti serbestleştirecek girişimlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 1947-1948 yılları arasında yaklaşık elli ülkenin temsilcisi bir araya gelerek Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) adında bir organın kurulmasının ilk adımlarını atmışlardır. Örgütün temel görevi ITO yasasında, uluslararası ticarete gümrük tarifeleri ve diğer kısıtlamaların kaldırılarak dünya ticaretinin serbestleştirilmesi şeklinde ITO yasasında açık bir şekilde ifade edilmiştir. ITO sözleşmesi, görünürde

Ülkelerin iç ekonomik işlerine karışabileceği endişesiyle başta ABD olmak üzere sanayileşmiş bazı ülkelerce onaylanmamıştır. Bu olumsuz yaklaşımın altında yatan gerçek sebep ise serbestleşme sonucunda zarara uğrayacak olan sanayi temsilcilerinin yaptığı siyasal baskıdır. Bu sebeple ITO'nun kuruluş girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Diğer yandan, ITO nihai olarak ülkelerce onaylanmamasına rağmen bazı ülkeler dış ticaretin serbestleşmesi amacıyla belirli mallarda tarife indirimlerinde bulunmak üzere anlaşma sağlamışlardır. ITO'nun tüm ülkelerin parlamentolarınca onaylanmasına kadar geçecek süre zarfında, tarife indirimlerini uygulamak ve korumacı politikaları azaltmak için genel bir anlaşma yapıldı ve geçici bir anlaşma olarak GATT ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2003: 192-193).

GATT temelde dört prensibe dayanmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009: 5-6):

- En çok kayrılan ülke kuralı: Bir ye ülkenin, başka bir ye ülkeye tanıdığı ticari ayrımcılığı, diğer tüm ye ülkelere de koşulsuz olarak tanınması gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle bu kural ye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını temel alır. Ancak serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birlikleri gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve Genelleştirilmiş Preferanslar Sistemi gibi gelişmekte olan ülkeler lehine gümrük vergisinin alınmaması veya gümrük vergisi oranlarının düşürülmesi gibi ayrımcı uygulamalara izin verilmektedir. Ayrıca telafi edici vergiler ve anti-damping uygulamaları da en çok kayrılan ülke kuralı istisnalarındandır.

- Ulusal muamele kuralı: İç pazara ilişkin düzenlemelerde ve uygulamalarda yerli ve ithal mal ayırımı yapılmamasını temel alan kuraldır. Bu kuralın uygulanması ancak bir mal, hizmet ve fikri mülkiyetin pazara girmesiyle mümkündür. Bundan dolayı ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınıyorken, yerli üretimden gümrük vergisine denk bir verginin alınması, ulusal muamele ilkesi gereğidir.

- Gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi: GATT'ın yoğunlaştığı alan, öncelikle gümrük vergilerinin indirilmesi konusudur. ye ülkelerin taviz listeleri vardır ve bu listedeki oranlara, bağlı oranlar denilmektedir. Bu oranlar ye ülkeler açısından bağlayıcıdır ve ticari partnerleriyle müzakere etmeksizin artırılmamaktadır.

- Tarifeler yoluyla koruma: Ticarete şeffaflığı sağlamanın en iyi yolu, korumaların tarifeler aracılığıyla yapılmasıdır. Bu nedenle GATT tarifelerin giderek azaltılmasını ve bazı istisnalar haricinde tamamen yasaklamasını öngörmektedir.

GATT düzenli aralıklarla çok yönlü görüşmeler yapılarak, temel işlevi olan dünya ticaretini serbestleştirme görevini yerine getirmeye çalışmıştır. İlk GATT toplantısı 1947 yılında Ceneviz’de gerçekleşmiş ve bu toplantıyla birlikte toplamda sekiz görüşme yapılmıştır. Türkiye’nin GATT’a katılımı, 1951 yılında yapılmış olan Torquay Müzakereleri ile gerçekleşmiştir. Bu toplantılar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Seyidoğlu, 2003: 194).

Tablo 4: GATT Müzakere Turları

Yer	Yıl	Gündem Konuları	Katılımcı Ülke Sayısı
1) Geneva	1947	Tarifeler	23
2) Annecy	1949	Tarifeler	13
3) Torquay	1951	Tarifeler	38
4) Cenevre	1956	Tarifeler	26
5) Dillon	1960-1961	Tarifeler	26
6) Kennedy	1964-1967	Tarifeler ve anti-damping uygulamaları	62
7) Tokyo	1973-1979	Tarifeler, tarife dışı önlemler ve çerçeve anlaşmalar	102
8) Uruguay	1986-1994	Tarifeler, tarife dışı önlemler, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların durumu, tekstil, tarım, WTO’nun Kurulması	123

Kaynak: World Trade Organisation (WTO), 1995: 16

Tabloda da görüldüğü üzere Kennedy Müzakereleri’ne kadar GATT üye sayısı ciddi bir değişim göstermemiş ve merkez ülkelerin tedbirleri iç dengeyi sağlamaya yönelik olmuştur. Müzakere turlarının sonuncusu Uruguay Müzakereleri’dir. Burada görüşmelerin kapsamı genişletilerek tüm ülkelerin taraf olduğu dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik 29 anlaşma bir paket halinde kabul edilmiştir. Dünya ticaretinin düzenli işleyişini ve ticaretin serbestleşmesini amaçlayan GATT, 01.01.1995 tarihinde kurumsal bir yapıya kavuşturularak WTO’ya dönüştürülmüştür.

15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş Anlaşmasıyla kurulan WTO'nun amaçları şu şekilde sıralanmıştır (Karluk 2003: 323):

- Hayat standartlarının yükseltmek, tam istihdamı sağlamak, gelir dağılımını istikrarlı bir biçimde düzenlenmek ve artan talep hacmini sağlamak, üretim ve ticareti geliştirirken dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun olarak kullanımını sağlamak, çevreyi korumak ve farklı ekonomik düzeylerdeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek,
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişen dünya ticaretinden ihtiyaçları ile orantılı olarak pay almalarını sağlamak,
- Bu hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak üzere uluslararası ticari ilişkilerde, ayrımcılığı ve ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldıran karşılıklı anlaşmalar yapmak,
- GATT ve Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarına uygun bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı birçok taraflı ticaret sistemini geliştirmek,
- Çok taraflı ticaret sisteminin temel ilkelerini korumak

Marakeş Anlaşması ile kurulan WTO'nun amaçlarına bakıldığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için sürece dahil edilmiş olduğu görünse de bu amaç uygulamada, kağıt üzerinde belirtilenin tersi sonuçlara yol açmıştır. Bunun en önemli nedeni gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere ticari serbestleşmeyi en kısa sürede gerçekleştirmesini istemesi ve baskısı yapmasıdır. Oysa gelişmiş ülkeler bu serbestleşmeyi zamana yayarak yapmışlardır. Bu süreçte, ABD, Japonya ve diğer sanayisi gelişmiş ülkeler, yabancı sermaye ile rekabet edecek duruma gelene kadar sanayilerinin sadece bir kısmını rekabete açmış ve bu seçici tavırla ekonomilerini güçlendirmişlerdir. Bu durum WTO'nun uyguladığı politikaların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak bir yana yabancı sermayeye bağımlı hale gelmelerine sebep olmuştur. Ticari serbestleşmenin hızlı gerçekleşmesi, bu ülkelerin ithal mallarla rekabet edememesine yol açmış ayrıca sanayi ve tarım sektöründe, potansiyel ve mevcut iş alanlarını yok ederek ekonomik ve toplumsal sorunlara yol açmıştır (Stiglitz, 2002: 38).

Uluslararası ekonomik kuruluşlar yıllar içinde kuruluş amaçlarından sapmışlardır. IMF, WB ve WTO gibi kuruluşlar gelişmiş ülkelerin baskı ve tesiri altında kalarak az gelişmiş ülkelere etkin olmayan bazı politikaları uygulamaları

hususunda baskı yapmışlardır. WTO, rekabet edemeyecekleri alanlarda az gelişmiş ve gelişmiş ülkeleri zorlayarak ticari serbestleşme sürecinin onların aleyhine işlemesine neden olmuştur.

1.6. KÜRESELLEŞMENİN ÖLÇÜLMESİ

Üzerinde ortak bir kabul gören tanımı olmadığı için küreselleşmenin ölçülmesi oldukça zordur. Küreselleşmenin ölçülmesinde; DYY, ortalama gümrük tarife oranları, ticari açıklık ve bazı araştırmacıların geliştirdikleri endeksler kullanılmaktadır. Küreselleşme endeksleri hesaplanırken birçok alt bileşen kullanılarak küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal boyutları da ölçülmeye çalışılmaktadır.

Küreselleşmeyi ölçmek amacıyla geliştirilen endekslerin ilki 2001 yılında A.T. Kearney tarafından oluşturulan KFP (A.T. Kearney/Foreign Policy Globalization Index) Küreselleşme Endeksidir. Bunu takiben 2002 yılında KOF Küreselleşme Endeksi, 2004’de CSGR (The Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation) Küreselleşme Endeksi, 2008’de MGI (The Maastricht Globalisation Index) ve 2010 yılında NGI (New Globalization Index) geliştirilmiştir. Bu endeksler küreselleşmenin varlığını ve derecesini ölçmek için kullanılan öncü endekslerdir (Martens vd., 2014: 218).

Bu çalışmada küreselleşme göstergesi olarak DYY ve KOF Küreselleşme Endeksi kullanılmıştır. Uygulamalı çalışmalarda DYY’nin en çok kullanılan gösterge olması ve bu çalışmada da reel yatırımlar ve finansal yatırımları ayrı olarak değerlendirmeye imkan tanımasından dolayı tercih edilmiştir. KOF Küreselleşme Endeksi ise diğer küreselleşme endeksleri ile kıyaslandığında hem endeks değerini hesapladığı ülke sayısı açısından hem de zaman aralığı açısından daha kapsamlı olduğu için tercih edilmiştir. Analizde yer alan bu iki değişken ilgili bölümde daha kapsamlı açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE YOKSULLUĞUN ULUSAL VE KÜRESEL GÖRÜNÜMÜ

2.1 YOKSULLUK KAVRAMI VE TANIMLARI

Zamana bağlı olarak değişen, göreceli, çok boyutlu ve disiplinlerarası bir kavram olması sebebiyle yoksulluk tanımı üzerinde bir görüş birliği sağlanamamaktadır. Bu durum, yoksulluk göstergesi olarak hangi kıstasların dikkate alınması gerektiği sorusunun cevabını da zorlaştırmaktadır.

Yoksulluk araştırmalarının iktisat temelinde gelişmiş olmasından dolayı, yoksulluk göstergesi olarak ekonomik kıstaslar ön plana çıkmış olsa da yoksulluk, sosyal hatta siyasal unsurların da içinde olduğu bir göstergeler yelpazesidir. Yoksulluk tanımları, farklı değerler sistemine sahip toplumlara ve zamana göre farklılık göstermekte, bu nedenle de tanımlar farklılaşmaktadır. Yoksulluk konusunda hakim yaklaşım, kökenleri 19. yy'ın sonlarında İngiltere'de yapılmış çalışmalara dayanan mutlak yoksulluk sınırındır. Buna göre yoksulluk; insanların ihtiyaçlarını karşılayabileceği yeterli miktarda kaynağa sahip olamamasıdır (Şenses, 2003: 61-63). WB'nin yoksulluk tanımı; aç olmak, barınma imkanı için gereken gelir düzeyine sahip olmamak, geçimini sağlamak için bir işe sahip olmamak, eğitim alamamak, hasta olduğu halde doktora gidememek ve gelecek kaygısı taşıyor olmaktır (Güler, 2011:87). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre (UNDP) yoksulluk; bireylerin sosyal olarak tanımlanan temel ihtiyaçlarını, yeterli gelire sahip olmadığından karşılayamamasıdır (Townsend, 2006: 5). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımına göre yoksulluk; temel ihtiyaçların karşılanmasında gelirin düşük veya yetersiz olması, altyapı ve sosyal güvencenin yetersiz kalmasıdır (Yar, 2015: 17). Amartya Sen, gelir miktarına göre yapılan tanımlara karşı çıkarak yoksulluğu, yapabilirlikten yoksunluk olarak ele almıştır. Bu görüş çerçevesinde yapabilirlik kavramını; açlık, hastalık, kötü yaşam koşulları, eğitimsizlik gibi durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (Sen, 2004: 127) .

2.1.1. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu, bireylerin hayatlarını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu asgari yaşam standartlarını sağlayacak gelire sahip olmaması şeklinde tanımlanır. Asgari yaşam standardını sağlayacak olan gelir, yoksulluk sınırı olarak belirlenir ve bu sınırın altında gelire sahip olan bireyler yoksul kabul edilir (Aktan ve Vural, 2002: 6).

2.1.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk bireylerin biyolojik olarak varlıklarını sürdürmesini sağlayacak; yiyecek, temiz içme suyu, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılayamamasını ifade etmektedir (Bradshaw ve Mayhew, 2011: 23). Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre bireylerin günlük olarak almaları gereken asgari kalori miktarı farklılık göstermektedir. UNDP'nin 1990'da yapmış olduğu bir araştırmaya göre, gelişmiş ülkelerde günlük asgari kalori miktarı 3390, gelişmekte olan ülkelerde 2480 ve az gelişmiş ülkelerde 2070 kaloridir. Mutlak yoksulluk oranı, günlük asgari kalori miktarına ulaşamayan birey sayısının toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilmektedir (UNDP: 1990).

2.1.1.2. Göreli Yoksulluk

Bireyi salt biyolojik bir varlık olarak kabul eden ve yoksulluğu biyolojik varlığın sürdürebilmesi için tüketmesi gereken asgari düzeyler çerçevesinde ele alan mutlak yoksulluk yaklaşımının aksine göreli yoksulluk, sosyal bir varlık olarak kabul ettiği bireyin yaşamını sürdürebileceği göreli değerler üzerinden ihtiyaç duyduğu tüketim düzeyini ele alır. Göreli yoksulluk, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa Şartı İnsan Hakları Belgesi'nde onurlu yaşam hakkı olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım bireyin sosyal bir varlık olarak değerlendirildiğini ve yoksulluk çizgisinin tanımının da göreli yoksulluğa göre belirlendiğini göstermektedir (Tekeli, 2000: 143). Göreli yoksulluk sınırının belirlenmesinde bireyin toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli olan hem tüketim hem de yaşam düzeyi esas alınır.

Bir toplumda kabul edilebilir en düşük tüketim düzeyinin altında kalanlar görece yoksul kabul edilmektedir. Genellikle uygulanan yöntem; ülkedeki ortalama gelirin belli bir yüzdesi alınarak bu sınırın belirlenmesidir. Örneğin bu sınır %50 olarak tanımlandığında, ortalama gelirin %50'sinin altında gelire sahip kişiler görece yoksul olarak kabul edilir. (Kaynak, 2014: 100)

2.1.2. Objektif ve Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk yaklaşımında yoksulluk sınırı, bireylerin günlük alması gereken kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi ölçütler baz alınarak yapılmaktadır. Bu ölçütlere göre belirlenen yoksulluk sınırının altında kalan bireyler objektif yoksul sayılır (Aktan ve Vural, 2002: 6).

Subjektif yoksulluk yaklaşımı, toplumun kabul edeceği minimum bir yaşam düzeyi üzerinden yoksulluk çizgisini belirler. Yoksulluk çizgisinin belirlenmesi için büyük ölçekli anketler yapılır ve yoksulluğu değerlendiren kişiler bireylerin kendisidir. Toplumun yoksulluk konusundaki görüşleri alınarak elde edilen anket sonuçlarından gelir ve refah düzeyi değerlendirilerek yoksulluk çizgisi belirlenir (Kaynak, 2014: 101).

2.1.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk ayrımı nüfus büyüklüğü, konut tipi ve yoğunluğu, tarım dışı işlerle uğraşanların nüfus içindeki payı gibi ölçütlere dayanarak yapılır ve ekonomik, sosyal göstergelere göre yoksulluk belirlenir. Çoğu ülkede yoksulluk kırsal alanda görülen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal yoksulluk, kişisel tüketimin yanı sıra temiz su, sağlık, eğitim, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişememe gibi niteliksel boyutta ele alınmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan bireylerin önemli bir bölümünün sahip olduğu toprak miktarı yetersizdir. Buna ek olarak tarım işçiliği yapan topraksız ailelerin sayısı da oldukça fazladır. Tarımsal desteklerin zamanla azalması, ürün fiyatlarıyla karşılaştırıldığında girdi fiyatlarının daha hızlı artması tarım kesiminde yer alan küçük işletmelerin üretimlerini zorlaştırmakta ve toprakların terk edilmesine neden olmaktadır. Kırsal

alandaki bu zor koşullara katlanarak üretimi sürdürmeye çalışan nüfusun ortalama yaşı da giderek yükselmektedir (İnan, 2012: 280-281). Kırsal yoksulluk nüfus artışına ve kentlere yapılan göçlere kaynaklık etmektedir.

Kentsel yoksulluk ise çoğunlukla kırsal yoksulluğu azaltmak üzere uygulanan stratejilerin neden olduğu sapmalara bağlı ortaya çıkmaktadır. Tarım kesiminde ve kırsal alanda hem fiziki hem de beşeri altyapı ihmaline yol açan kamu politikaları kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerdendir (Aktan ve Vural, 2002: 11).

2.1.4. İnsani Yoksulluk

UNDP tarafından ortaya atılan insani yoksulluk, bireylerin katlanılabilir bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden yoksun olması şeklinde tanımlanmaktadır (Kaynak, 2014: 101). Yoksulluğun belirlenmesinde gelir önemli bir etken olsa da tek başına yoksulluğu ölçmeye yetmemekte, bu sebeple insani yoksulluk gelir ve tüketim harcamalarına ek olarak başta sağlık, eğitim, bilgiye erişim, uzun ve saygın bir yaşam gibi diğer sosyoekonomik göstergelere de bakılarak ölçülmektedir.

2.2. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

2.2.1. Gelir Yoksulluğu Endeksleri

Yoksulluğu ölçmek için en sık başvurulacak yöntem, gelir veya harcamaya dayalı yoksulluk yöntemidir. Bu yöntemle göre geliri veya harcaması yoksulluk sınırının altında kalan bireyler yoksul olarak kabul edilmektedir (Doğan , 2014: 13). Gelir yoksulluğunu ölçmek için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi, Sen endeksi, Foster, Greer ve Thorbecke endeksi ve Watt endeksi ele alınacaktır.

2.2.1.1. Kafa Sayısı Endeksi (Headcount Poverty Index)

Kafa sayısı endeksi, yoksulluk sınırının altında kalan kişilerin toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilen, yoksulluk ölçümünde en sık kullanılan endekslerden biridir. Yoksulluk sınırının altında yaşayan kişi sayısı q ile, tüm nüfus n ile gösterilirse, kafa sayısı endeksi (H) şöyle ifade edilir (Sen, 1979: 294):

$$H = q/n \quad (2.1)$$

Kafa sayısı endeksi, kolay hesaplanması açısından avantajlı bir yöntemdir. Ancak yoksulluğun derinleşmesi durumunda endeksin artmaması ya da yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin ölmesi durumunda endeksin azalması özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren yöntemin eleştirilmesine sebep olmuştur (Ravallion, 1996: 1329).

Kafa sayısı endeksinin, başta gelir dağılımını göz ardı ederek hesaplanması gibi bazı eksiklikleri olsa da, yoksulluk sınırı altındaki kişilerin tespiti ve uygulanan yoksulluk azaltıcı politikaların başarısını izleyebilmek açısından başarılı bir yöntemdir (Aktan, 2002c: 27).

2.2.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi (Poverty Gap Index)

Kafa sayısı endeksinden farklı olarak yoksulluğu derinlemesine inceleyen ve yoksulluğun şiddetini gösteren yoksulluk açığı endeksi, yoksulların yoksulluk sınırının ne kadar altında gelir elde ettiğini göstermektedir. Yoksullar arasındaki gelir dağılımını göz ardı eden bu endeks; yoksulluk oranının, yoksulluk sınırına olan duyarlılığını azaltmak amacıyla, yoksulların gelirlerinin veya tüketimlerinin yoksulluk sınırından uzaklığının ortalamasının yoksulluk sınırına oranlanmasıyla elde edilmektedir. Yoksulluk açığının formülü şu şekildedir (Kaynak, 2014: 108; Şenses, 2003:66):

$$YAE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right) \quad (2.2)$$

z = Yoksulluk sınırı

y_i = Yoksulların geliri

n = Toplam nüfus

q = Yoksul sayısı

Yoksulluk açığı endeksi, yoksul sayısını ve yoksul bireyler arasındaki gelir dağılımı değerlendirerek bir hesaplama yapmamaktadır. Bu sebeple, gelir dağılımını dikkate alan endeksler ortaya çıkmıştır.

2.2.1.3 Sen Endeksi (Sen Index)

Sen endeksi Amartya Sen'in, kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksi için yaptığı eleştiriler sonucunda ortaya çıkmıştır. Yoksulların sayısını, boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarının dikkate alınmasıyla hesaplanan Sen endeksi (SE), kafa sayısı endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve gini katsayısının birleştirilmesiyle hesaplanmaktadır. Sen yoksulluğu iki farklı şekilde tanımlamaktadır (Sen, 1976: 223-225, 227):

$$SE = H \left[1 - (1 - I) \left(1 - G \left(\frac{Q}{Q+1} \right) \right) \right] \quad (2.3)$$

Popülasyon büyüklüğündeki artış $\frac{Q}{Q+1}$ değerini 1 yapmakta ve Sen endeksinin diğer hali ortaya çıkmaktadır:

$$SE = H \left[I + (1 - I) G_p \right] \quad (2.4)$$

H = Kafa Sayısı Endeksi

G_p = Yoksullar arasındaki gelir dağılımına ilişkin Gini katsayısıdır.

I = Gelir açığı

$G_p = 1$ olması, yoksullar arasındaki gelir dağılımının tam eşitsiz olduğunu ifade eder ve bu durumda Sen endeksi, kafa sayısı endeksine eşit olur.

$G_p = 0$ olması, yoksullar arasındaki gelir dağılımının tam eşitliğini ifade eder ve bu durumda Sen endeksi, yoksulluk açığı endeksine eşit olur (Kaynak, 2014: 109).

2.2.1.4. Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi (FGT Index)

Son zamanlarda yapılan çalışmalarla birlikte yoksulluğu alt gruplara ayırmak, alt grupların yoksulluktan ne derece etkilendiğini ve toplam yoksulluk içinde alt grupların yoksulluğunu ölçmek önem kazanmıştır. FGT Endeksi diğer endekslerden farklı olarak toplam yoksulluğu etnik, coğrafi, sosyoekonomik ve diğer alt gruplara ayırmamıza imkan tanıyan kapsamlı bir yoksulluk göstergesidir.

Diğer koşullar sabitken, alt gruplardan birinin yoksulluk düzeyinin azalması toplam yoksulluğun azalmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle alt grupların yoksulluk düzeylerini ölçmek önemlidir. Bu ölçümler, yoksulluk ölçütünün toplanarak ayrıştırılması (additively decomposable) ile yapılmaktadır. Kısacası alt grupların yoksulluk düzeylerinin ağırlıklı ortalaması, bize toplam yoksulluğu vermektedir. FGT Endeksi şöyle hesaplanmaktadır (Foster vd., 1984: 761, 763):

$$P_a = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \left[\frac{(z-y_i)}{z} \right]^a, 0 \leq a \quad (2.5)$$

P_a = FGT Endeksini

z = Yoksulluk Sınırını

q = Yoksul nüfusu veya hanehalkı sayısını

Y_i = Yoksulluk sınırı altında gelire veya harcamaya sahip olan i . bireyin veya hanehalkının gelirini veya harcamasını

N = Toplam nüfusu veya hanelerin sayısını

a = Yoksulluk tepki parametresini göstermektedir.

Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi;

$a = 0$ olduğunda kafa sayısı oranına

$a = 1$ olduğunda yoksulluk açığı oranına

$a > 2$ ise kendisine (FGT Endeksi) eşit olmaktadır.

2.2.1.5. Watts Endeksi

1968 yılında, gelir dağılımına duyarlı olması nedeniyle önerilen ilk yoksulluk endeksi Watts Endeksidir (Zheng, 1993: 82). Ölçüm için bireysel gelir/harcama ve yoksulluk sınırı altında kalan nüfus rakamları kullanılmaktadır. Watts Endeksinin formülü şöyledir:

$$W = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q [\ln(z) - \ln(y_i)] \quad (2.6)$$

Endeksin hesaplanmasında; N, toplam nüfusu oluşturan bireylerin artan gelir/harcama sıralamasına göre endekslenmiş halini göstermekte, (y_i) gelir düzeyini ve z de yoksulluk sınırının altında kalan q kadar bireyin toplamını temsil etmektedir (World Bank Institute, 2005: 79).

2.2.2. Bileşik Yoksulluk Endeksleri

Yukarıda ele alınan yoksulluk endeksleri gelir ve harcamaları temel alan yoksulluk ölçüm yöntemleridir. Ancak yoksulluğun ölçümünün sadece gelir veya harcamalara dayandırılarak yapılmasının yetersiz kaldığı gerekçe gösterilerek yoksulluğun birtakım parasal olmayan yönlerini de içeren endeksler geliştirilmiştir. Bu sebeple gelir veya harcama verilerinin en başta sağlık ve eğitim olmak üzere doğumda yaşam beklentisi, okullaşma oranı, bilgiye erişim, makul bir yaşam standartı gibi sosyoekonomik göstergelerle desteklenmesiyle bileşik yoksulluk endeksleri kullanılmaya başlanmıştır (Doğan, 2014: 18).

2.2.2.1. İnsani Yoksulluk Endeksleri (Human Poverty Indexes)

Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler için hesaplanan İnsani Yoksulluk Endeksleri devam etmekte olan yoksunluğun ana kaynaklarını ve insani gelişmenin dağılımını ölçmektedir (Yavuzkanat, 2013: 24). İGE ortalama başarıyı ölçmekteyken, İYE1 ise İGE ölçümünde insani gelişmenin üç temel boyutundaki yoksunlukları ölçmektedir (UNDP, 2007: 357).

İnsani Yoksulluk Endeksi'nin ölçülmesinde kullanılan göstergeler aşağıdaki gibidir:

P_1 = Doğumdan 40 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar

P_2 = Okur – yazar olmayan yetişkinlerin oranı

$P_{3.1}$ = Temel sağlık hizmetlerine erişemeyen nüfusun yüzdesi

$P_{3.2}$ = Temiz içme suyuna sahip olmayan nüfusun yüzdesi

$P_{3.3}$ = Beş yaşından küçük yeterli beslenemeyen çocukların yüzdesi

P_3 = İyi bir yaşam standardına sahip olamayanların oranı

[P_3 değeri, $P_3 = (P_{3.1} + P_{3.2} + P_{3.3}) / 3$ şeklinde hesaplanmaktadır.]

İYE1 ise aşağıdaki şu formül ile hesaplanmaktadır:

$$\text{İYE1} = \left[\frac{1}{3} (P_1^a + P_2^a + P_3^a) \right]^{\frac{1}{a}} \quad (2.7)$$

İYE1'in hesaplanması, İGE'ye göre daha basittir. Yoksunlukları ölçmek için kullanılan göstergeler 0 ile 100 arasında normalize edilmiştir ve yüzde olarak ifade edilmektedir. $a = 1$ değerini aldığı anda, İYE1 üç boyutun ortalamasıdır. a değerinin büyümesi en büyük yoksunluklara sahip boyutlara daha fazla ağırlık verildiğini göstermektedir. İYE1, $a = 3$ için gelişmekte olan ülkelerin verilerine uygulanmaktadır (UNDP, 2007: 357; Yavuzkanat, 2013: 25).

İYE2 ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının göz önüne alınmasıyla oluşturulmaktadır. İYE2, İYE1 ile aynı boyutları ölçer ve ayrıca sosyal dışlanmayı da yakalar. Böylece yoksunlukları dört boyutta yansıtır (UNDP, 2007: 357):

- Uzun ve sağlıklı bir yaşam: Doğumdan 60 yaşına kadar yaşama olasılığı olmayanlar
- Bilgi düzeyi: okuma ve iletişim dünyasından kopuş, okur–yazar olmayan yetişkinlerin (16-65 yaş arası) oranı ile ölçülmektedir.
- İyi bir yaşam standardı: yoksulluk sınırının (medyan hanehalkı harcanabilir gelirinin %50'si) altında kalanların nüfusa yüzdesi ile ölçülmektedir.
- Sosyal dışlanma: 12 ay ve daha uzun süreli işsizlik oranıyla ölçülmektedir.

2.2.2.2. İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)

UNDP tarafından geliştirilmiş olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 1990 yılından beri hesaplanmaktadır. İnsani gelişme insanların seçimlerini genişletme sürecidir. Her ne kadar bu seçimler sonsuz ve değişken olsa da gelişimin tüm seviyeleri için temel olan üç gösterge eğitim, sağlık ve gelirdir. Çünkü bu üç temel göstergenin sağlanamadığı durumda birçok fırsat erişilemez durumdadır (UNDP, 1990: 10).

İnsani Gelişme Endeksi, insani gelişmedeki uzun dönemli ilerlemeyi üç temel boyutta ele almaktadır (UNDP, 2020a: 2):

- Uzun ve Sağlıklı Yaşam: Doğumda beklenen yaşam süresinden türetilir.
- Bilgiye Erişim: Beklenen eğitim süresi (çocuğun eğitim almayı beklediği toplam süre) ve ortalama eğitim (25 yaş ve üstü bireylerin ömürleri boyunca öğrenim gördüğü süre) süresinden türetilir.
- Yaşam Standardı: Satın alma gücü paritesi (SGP) kullanılarak, 2017 yılına sabitlenmiş ve uluslararası dolara dönüştürülmüş kişi başına GSMH rakamı cinsinden ölçülür.

İGE hesaplanmadan önce bu üç boyut için endeks değeri bulunmalıdır. İGE hesaplaması için üç boyuta ait maximum ve minimum değerler şöyledir (UNDP, 2020b: 2).

Tablo 5: İGE Hesaplamasında Kullanılan Boyutların Minimum ve Maximum Değerleri

Boyut	Gösterge	Minimum Değer	Maximum Değer
Sağlık	Yaşam Beklentisi	20	85
Eğitim	Beklenen Okullaşma Yılı	0	18
	Ortalama Okullaşma Yılı	0	15
Yaşam Standardı	Kişi başına düşen GSMH (SGPA.B.D.\$) (2017 baz yılı)	100	75000

Kaynak: UNDP, 2020b:2

Minimum ve maximum değerlerden sonra, bulunmak istenen endeks şu formül ile elde edilmektedir (UNDP, 2020 b: 2):

$$\text{Boyut Endeksi} = \frac{\text{Gerçek Değer} - \text{Minimum Değer}}{\text{Maximum Değer} - \text{Minimum Değer}} \quad (2.8)$$

Eğitim endeksi, beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı göstergelerinin her ikisi için de ayrı ayrı değerlerin hesaplanması ve elde edilen sonucun aritmetik ortalamasının alınmasıyla elde edilir. İnsani Gelişme Endeksi üç boyut göstergesinin geometrik ortalamasıdır (UNDP, 2020 b: 2-3):

$$\text{İGE} = (I_{\text{Sağlık}} \cdot I_{\text{Eğitim}} \cdot I_{\text{Gelir}})^{1/3} \quad (2.9)$$

İGE, 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Endeks değerine göre ülkeler 4 gruba ayrılmaktadır.

Tablo 6: İGE Değerine Göre Yapılan Sınıflandırma

İnsani Gelişme Düzeyi	Endeks Değeri
Çok Yüksek İnsani Gelişme	0,800 – 1
Yüksek İnsani Gelişme	0,700 – 0,799
Orta İnsani Gelişme	0,550 – 0,699
Düşük İnsani Gelişme	0 – 0,550

Kaynak: UNDP, 2020c; 336

Ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi veren İGE'nin tabloda belirtildiği gibi 0'a yaklaşması düşük insani gelişmişlik düzeyini, 1'e yaklaşması da yüksek insani gelişme düzeyini vermektedir.

2.2.2.3. Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender Development Index)

UNDP tarafından geliştirilen Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE), toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış bir İGE ölçümüdür. Bu oran kadın İGE

değerlerinin, erkek İGE değerlerine oranlanmasıyla elde edilmektedir. CDGE, İGE'nin üç temel boyutundaki cinsiyet eşitsizliklerini ölçmektedir.

CDGE hesaplaması için üç boyuta ait maximum ve minimum değerler şöyledir (UNDP, 2020 b: 2):

Tablo 7: CDGE Hesaplanmasında Kullanılan Minimum Ve Maximum Değerler

Gösterge	Minimum	Maximum
Kadınlarda doğumda yaşam beklentisi	22,5	87,5
Erkeklerde doğumda yaşam beklentisi	17,5	82,5
Beklenen Okullaşma Yılı	0	18
Ortalama Okullaşma Yılı	0	15
Tahmini kazanılan gelir SGP (A.B.D.\$) (2017 baz yılı)	100	75000

Kaynak: UNDP, 2020 b: 7

İGE başlığı altında (2.7) eşitlikte verildiği şekilde boyut endeksi hesaplanır. Boyut endeksleri bulunduktan sonra İGE'nin her iki cinsiyete ait boyut endekslerinin geometrik ortalaması alınmadır (UNDP, 2020b: 7):

$$İGE_{KADIN} = (I_{Sağlık K} \cdot I_{Eğitim K} \cdot I_{Gelir K})^{1/3} \quad (2.10)$$

$$İGE_{ERKEK} = (I_{Sağlık E} \cdot I_{Eğitim E} \cdot I_{Gelir E})^{1/3} \quad (2.11)$$

TCDGE basit bir şekilde; Kadın İnsani Gelişme Endeksi'nin Erkek İnsani Gelişme Endeksi'ne oranlanması ile elde edilmektedir (UNDP, 2020 b: 7):

$$TCDGE = \frac{İGE_{KADIN}}{İGE_{ERKEK}} \quad (2.12)$$

TCDGE değerleri 0 ile 1 arasında yer alır. Değerin 1'e yaklaşması o toplumdaki bireyler arasında cinsiyete göre yaşam kalitesinde bir ayrım bulunmadığı

ve yaşam koşullarının iyi olduğunu gösterir. Değerin 0'a yaklaşması ise cinsiyetler arasında ayrım yapıldığı ve yaşam koşullarının iyi olmadığını gösterir.

2.2.2.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

Yoksulluğun yeni bir ölçüm yöntemi olarak çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE), ilk defa 2010 yılında UNDP tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda (İGR) kullanılmıştır. ÇBYE bireylerin sağlık, eğitim ve yaşam standartları olmak üzere üç boyutta mahrumiyetlerinin tespit edilmesiyle hesaplanmaktadır. Her boyutun ise alt göstergeleri vardır (UNDP, 2020a: 7).

Tablo 8: ÇBYE Boyutları, Göstergeleri ve Ağırlıkları

Boyutlar	Boyutların Ağırlıkları	Göstergeler	Göstergelerin Ağırlıkları
Sağlık	1/3	Beslenme	1/6
		Çocuk Ölümü	1/6
Eğitim	1/3	Okullaşma Yılı	1/6
		Çocukların Okullara Devamlılığı	1/6
Yaşam Standardı	1/3	Pişirme Yakıtı	1/18
		Tuvalet	1/18
		Su	1/18
		Elektrik	1/18
		Yer (Zemin)	1/18
		Varlıklar	1/18

Kaynak: UNDP, 2020b: 11

Tablo 8'de her üç boyuta ait alt göstergeler verilmiştir. Göstergelerin yoksulluk ifadeleri şöyledir (UNDP, 2020b: 11):

- Beslenme: Hanede 70 yaş altındaki yetişkin bir birey veya bir çocuğun yetersiz beslenmesi
- Çocuk Ölümü: 18 yaş altında en az bir çocuğun ölmesi
- Okullaşma Yılı: Hanede okula giriş yaşı 6 ve üstü olan bireylerin altı yıllık okulu tamamlamamış olmasını
- Çocukların Okula Devamlılığı: Okul çağındaki en az bir çocuğun 8. Sınıfı tamamlayacak kadar okula devam etmemesi
- Elektrik: Hanede elektriğin olmaması
- Tuvalet: Hanede tuvalet imkanlarının yetersiz olması ya da yeterli olsa bile ortak kullanılması
- Su: Temiz içme suyuna sahip olmamak veya temiz içme suyuna ulaşmak için en az otuz dakikadan fazla yürümek
- Konut: Hanenin üç konut unsurundan (zemin, duvarlar veya çatı) en az birinin ilkel malzemelerden yapılmış olması
- Pişirme Yakıtı: Hanehalkının odun, odun kömürü, gübre veya kömür ile yemek pişirmesi
- Varlıklar: Hanenin araba veya kamyonu sahip olmasını ve radyo, televizyon, telefon, bilgisayar, hayvan arabası, bisiklet, motosiklet veya buzdolabı gibi varlıklardan birden fazlasına sahip olmasını ifade eder.

ÇBYE'yi hesaplamak için tüm göstergeler ağırlıklandırılarak mahrumiyet puanı hesaplanmaktadır. Sonraki aşamada mahrumiyet endeksinin oluşturulması amacıyla göstergelerin ortalaması alınmakta ve her hane için alınan mahrumiyet değerleri hesaplanmaktadır. Bir hanehalkının yoksul ve yoksul olmayan ayrımında %33'lük mahrumiyet değeri eşik olarak kullanılmaktadır. Mahrumiyet değeri %20'ye eşit veya %33'ten küçük ise o hanenin bireyleri çok boyutlu yoksulluğa yakın olarak nitelendirilmektedir. Bir hanehalkının mahrumiyet değeri %33 veya daha fazla ise o hane çok boyutlu yoksul olarak değerlendirilmektedir. Eğer mahrumiyet değeri %50 veya daha fazla ise o hanehalkı bireyleri ağır derecede çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (UNDP, 2020a: 7).

2.3. YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması, yoksulluğun nedenlerini de tek bir başlık altında açıklamayı zorlaştırmaktadır. Yapılan çalışmalarda, yoksulluğun nedenlerinin zaman içinde, ülkeden ülkeye ve ülke içinde değişiklik gösterdiği ayrıca eğitim ve gelir düzeyi, dünya görüşü, dini inanç, yaş, ırk, yerleşim yeri ve gelişmişlik düzeyine göre de farklılıkların olduğu tespit edilmiştir (Şenses, 2003: 146). Bu bağlamda yoksulluğa neden olan ekonomik, sosyal ve siyasal unsurlar farklı başlıklar altında, çok boyutlu olarak değerlendirilecektir.

2.3.1. Ekonomik Faktörler

2.3.1.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Büyüme, ekonomide zamana bağlı olarak değişen nihai mal ve hizmet miktarındaki artış olarak ifade edilmektedir. Gelir dağılımı ise bir ülkede yaratılan milli gelirin, bireyler arasındaki paylaşma düzenini ifade etmektedir. Gelir dağılımının işlevlerinden biri de bireylerin refah durumunu yansıtmasıdır (Aren, 2007: 93). Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması, mevcut yoksulların durumlarının kötüleşmesine ve yeni yoksulların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan ele alındığında yoksulluk, bireylerin üretmiş olduğu toplumsal değerlerin az ya da çok olmasından ziyade üretilen toplumsal değerlerin bireyler arasında eşit olarak dağıtılmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır (DPT, 2001: 103)

Büyümenin yoksulluk üzerindeki azaltıcı etkisi, başta Çin ve Güney Kore olmak üzere birçok ülke için, çok sayıda araştırma ile kanıtlanmıştır. Farklı ülke deneyimleri, gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaldığı, reel ücretlerin arttığı, ücret eşitsizliğinin ve işsizliğin azaldığı bir büyüme sürecinin yoksulluğu azaltıcı etkisini göstermektedir. Ancak büyümenin yarattığı fırsatlardan her bireyin eşit şekilde pay alamadığı durumlarda, büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi tartışmalıdır (Şenses, 2003: 151).

2.3.1.2. İşgücü Piyasaları

İşgücü ve yoksulluk arasındaki ilişki işgücüne dahil olmayanlar, çalıştıkları halde yoksul olanlar ve işsizler şeklinde farklı kategorilerde değerlendirilebilir. Çalışmak isteyen yoksul birey sayısına göre var olan işlerin sayı ve nitelik açısından yetersiz olması ve düşük ücret düzeyi çok sayıda ülkede işgücü piyasaları ve yoksulluk ilişkisinin en önemli sebeplerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler için yoksulluk, işgücü piyasaları göstergeleri olan istihdam, işsizlik ve ücret değişkenleri ile yakın ilişki içindedir (Şenses, 2003: 167). İşsizliğin olduğu ekonomilerde yoksulluk sorununun ortaya çıkması, yoksulluk olan ülkelere de işsizlik sorununun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu durum, en belirgin olarak yoksulluk kısır döngüsünden çıkamamış ülkelere görülmektedir. Gelir yetersizliği sebebiyle yeni yatırımların yapılamaması bu ülkelere işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır (Aktan, 2002b: 1).

2.3.1.3. Enflasyon

Yoksulluğu artıran en temel göstergelerden biri enflasyondur. Günümüzdeki yapısıyla enflasyon, çözümü oldukça karmaşık bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 2001: 62). Yoksul bireyler, elde ettikleri gelirin büyük bölümünü nakit olarak tutarken, zengin, beşeri sermayesi yüksek bireyler gelirlerini enflasyona karşı koruyacak finansal araçlara sahip olabilirler. Bu nedenle enflasyon yoksul kesimlere daha fazla zarar vermektedir. Asgari ücret, enflasyona endeksli olarak devlet tarafından belirlenmektedir. Maaşları enflasyona endeksli olmayan bireylerin reel gelirleri ise azalmaktadır. Devlet tarafından yoksullara yapılan transfer harcamaları da enflasyona endeksli olmayabilir. Enflasyona karşı korunmak için hisse senetleri ve tahviller gibi yatırım araçlarına yönelmek bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yatırım araçları da gelir düzeyi yüksek kişilerce satın alınmaktadır (Easterly ve Fischer, 2001: 2, 5).

2.3.1.4. Ekonomik Krizler

Üretimde hızlı bir daralma, işsizlik oranlarında ani bir artış, ücretlerde azalma, fiyatlar genel düzeyinde ani değişiklikler, borsada çöküş ve spekülasyon gibi sebeplerle ortaya çıkan ekonomik krizler tüm dünyada yaygın olarak görülmektedir (Aktan ve Şen, 2001: 1228). Ekonomik krizler küreselleşme sebebiyle, başta darboğaz yaşayan ülkelerin yakın ticari ilişkilerde bulunduğu ülkeler olmak üzere, pek çok ülkeyi etkilemektedirler. Ekonomik krizler reel sektörün üretimini, yatırımlarını, ihracatını daraltmakta ve uluslararası finans piyasalarında tedirginliği artırarak mevcut ekonomik tabloyu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz etkilerin işgücü piyasalarına yansması ve devletin eğitim, sağlık ve sosyal harcamaları azaltıcı etkiye bulunarak bütçe harcamalarını kısıması, gelir dağılımı üzerinde bozucu etki yapmakta ve dolayısıyla yoksulluğu olumsuz yönde etkilemektedir (Koyuncu ve Şenses, 2004: 2-3).

2.3.2. Sosyal Faktörler

2.3.2.1. Demografi

Gelişmiş ülkelerde, nüfus ve nüfus artış oranları düşük seviyelerde seyrederken, az gelişmiş ülkelerin çoğunda ciddi nüfus artışları yaşanmakta ve bu durum işgücünün artmasına sebep olmaktadır. Bu ülkelerde nüfus artışı, insanların kaynaklara erişimini sınırlandırmakta ve refah seviyelerini düşürmektedir. Az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun nedenini, hızlı nüfus artışı olarak gören büyük bir kesim vardır.

Nüfus artışının yoksulluk üzerinde olumsuz etkilere neden olduğunu savunan görüş bunun sebebini artan nüfusun kırsal ve kent yaşamı üzerinde olumsuz etkilerinde ve çevreye verdiği zararda görmektedir. Hızlı nüfus artışının kaynaklar üzerinde yaratmış olduğu baskı gıda gibi temel mallara olan talebin artmasına neden olarak yoksulluğu arttırmaktadır. Bu durum teknolojisi durağan ve sermaye stoğu sınırlı geri tarımsal yapılarda ortaya çıktığında ise doğal kaynakların aşırı kullanılmasına ve çevre tahribatına neden olmaktadır (Roy, 1996: 34). Uluslararası kuruluşların

yoksulluğa karşı artan ilgisinin en önemli nedenlerinden biri de yoksulluk ile çevre arasındaki bu ilişkinin varlığıdır. Bu değerlendirmelerin tamamı için dikkat edilmesi gereken husus, çevre üzerindeki bu olumsuzlukların hızlı nüfus artışından ziyade bölüşüm sorunlarından ve ekonomi politikası değişikliklerinden kaynaklanmasıdır (Şenses, 2003: 152 - 156).

Yoksulluğu nüfus artışının sonucu değil, sebebi olarak gören aksi görüşler, hızlı nüfus artışının büyümeyi özendiren olumlu etkisine dikkat çekmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, çocuklar ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Tarım dışı sektörlerde bireylerin küçük yaştan itibaren iktisadi faaliyetler içinde yer almaları ve ebeveynlerinin yaşlılık dönemleri için sosyal güvence oluşturmaları yoksulluk ve nüfus artışı ilişkisinin tek yönlü olmadığını savunan görüşleri destekler niteliktedir. Ayrıca yoksul ülkelerde bebek ölüm oranlarının yüksek olması nedeniyle bebek doğum oranları da yüksek olmakta ve bu durum yoksulluğun nüfus artışlarının nedeni olabileceği yönündeki tezleri güçlendirmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hemen hemen her toplumda görülmekte ve yoksulluk artışına paralel olarak artmaktadır. Bu durum kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. Geleneksel ve ekonomik gerekçelerle aileleri tarafından okula gönderilmeyen kadınların, eğitim seviyesinin düşüklüğü onların zor koşullar altında istihdam edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca kadınların çocuk bakmak, evi işi yapmak gibi ücret karşılığı olmayan işler yapmaları onları ekonomik ve sosyal açıdan güvensizliğe itmektedir. Kadınlar ekonomik kriz dönemlerinde erkeklere kıyasla ücretli ve ücret karşılığı olmayan emeklerini artırarak daha uzun süre çalışmakta ve hanenin ayakta kalması için çaba göstermektedirler. Kadınların karşı karşıya kaldığı tüm bu olumsuzluklar büyük ölçüde geleneksel toplum yapısı ile ilgilidir ve bu olumsuzlukların giderilmemesi bir yoksulluk döngüsü oluşturmaktadır (Ecevit, 2003; 85-56).

2.3.2.2. Yetersiz Sağlık Koşulları

Dünya genelinde, yeterli olmayan sağlık koşulları yoksulluğa neden olmaktadır. Bu sebeple sağlıklı olmak yoksul bireylerin geçimlerini sağlayabilmeleri için en önemli koşullardan biridir. Yapılan çalışmalar, yoksulluğun sağlıklı

olamamaya, sağlıklı olmamanın da yoksulluğa sebep olduğu yönünde çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir (Hupalo ve Herden'den aktaran Şantaş, 2017: 572). Bu kısır döngüde, yoksul ailelerin çok çocuk sahibi olması, sağlıksız koşullarda yaşam sürmesi, yeterli beslenememesi ve maddi yetersizlikler sebebiyle alınamayan sağlık hizmetleri sonucunda hastalıkların ilerlemesi yoksulluğu derinleştirmektedir. Ailenin geçimini sağlayan bireyin hasta olması halinde tedavi sürecinde çalışamaması, gelir kaybına yol açmakta ve tedavi masrafları, yoksul ailenin gelirini daha da azaltmaktadır (OECD, 2003:20).

2.3.2.3. Yetersiz Eğitim Düzeyi

Ülkelerin eğitim düzeyi bireysel ve toplumsal anlamda birçok sonuç doğurmaktadır. Bireysel olarak ele alındığında; iyi eğitilmiş bireyler, eğitimsiz bireylere göre daha yüksek ücret üzerinden istihdam edilmekte, daha az işsizlik riski ile karşı karşıya kalmakta, işsizlik durumunda daha kısa sürede iş bulmakta ve daha yüksek yaşam kalitesine sahip olmaktadır. Eğitim toplumsal açıdan ele alındığında; ülkelerin ekonomik olarak ihtiyaç duyduğu nitelikte ve nicelikte işgücünün yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitim bilgi birikimini artırarak, üretim teknolojileri üzerinde yenilik yapar ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratır. Eğitim düzeyindeki artış kalkınma üzerinde ekonomik etkilerin yanı sıra; etkin işleyen demokrasi, artan siyasi istikrar, artan ortalama yaşam süresi, yoksullukta azalma, suç oranlarında azalma ve çevre sorunlarında azalma gibi siyasal ve toplumsal boyutta da katkılar sağlamaktadır (Çalışkan, 2007: 285-286).

2.3.2.4. Göç

Yoksulluk ve göç arasındaki karmaşık ilişki, çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Kırdan kente yapılan göçlerin ne ölçüde kentsel yoksulluğa sebep olduğu ile ilgili ortaya atılan iki tez vardır. İlk tez, kırsal kesimde yaşayan yoksul bireylerin, düşük gelir düzeyleri sebebiyle kentlere itildiklerini savunur. Bu görüş, kır ve kent arasındaki gelir farklılıklarının büyüklüğüne göre, göçlerin artacağını ve kentsel alanlarda yaşanan hızlı göçlerin istihdam artışını yavaşlatarak hızlı bir

enformelleşme sonucunda yoksulluğu artıracaklarını ileri sürer. Ortaya atılan ikinci tez ise yoksulluğu, göçü özendiren bir unsur olarak değil, göçü kısıtlayan bir unsur olarak değerlendirmektedir. Bu görüş, kırsal kesimde yaşayan yoksulların, göç maliyetini karşılamada oldukça zorlandığını ve bu sebeple göçten en az yararlanan kesim olduğunu savunmaktadır (Chakrapani ve Mitra, 1995: 380). Literatürdeki hakim görüş göçün temel nedenini yoksulluk olarak ele alınmaktayken, alternatif görüş ise koşulların farklılaşmasıyla yoksulları, en son göç edecek insanlar olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda göç, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur (Skeldon, 2002: 67).

2.3.3. Siyasal Faktörler

Sosyal devlet anlayışının gelişmesinin önündeki en büyük engel ana akım iktisat teorisinin, tam rekabet şartları altında bir piyasanın Pareto optimal dengeyi yakalayarak bireylerin ve dolayısıyla toplumun refahını en yüksek düzeye çıkaracağı düşüncesi olmuştur (Albert ve Hahnel, 2017:145). Ancak 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran nedeniyle ortaya çıkan kitlesel işsizlik ve yoksulluk, Klasiklerin minimal devlet anlayışının yerini müdahaleci devletin almasına sebep olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşan sosyal devlet, küreselleşmenin altın çağını yaşadığı 1950-1970 yılları arasında ekonomik büyüme ve tam istihdamın sağlandığı bir model olarak başarıyla uygulanmıştır. 1970’lerde dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler müdahaleci anlayışın sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple sosyal devletin sosyal fayda sağlayan harcamalarının 1970’li yılların ortalarından itibaren büyüme oranlarını düşürdüğü, ekonomik durgunluğa sebep olduğu ve işsizliğe yol açarak yoksulluğu ortaya çıkardığı ifade edilmektedir (Pierson, 1998: 135; Brady, 2005: 1329).

Askeri harcamalar ve savaşlar için harcanan maddi ve insani kaynaklar en önemli yoksulluk sebeplerindedir. Birçok ülke milli gelirinin büyük bir kısmı ile askeri harcamalar yapmaktadır. Yapılan savunma harcamaları insan ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretim imkanı sağlamamakta ve diğer sektörlere yapılacak aynı miktardaki yatırımlara göre daha az istihdam yaratmaktadır. Savunma için yapılan

harcamaların yarattığı istihdamın oldukça sınırlı olması işsizliğe ve dolayısıyla yoksulluğa açmaktadır.

Savaşların yaşandığı topraklarda şiddet ortamı sebebiyle, sivil toplum örgütlerinin savaş mağduru yoksul insanlara yardım götürememesi yoksulluk üzerinde derinleştirici bir etki yapmaktadır. Ayrıca savaş sebebi ile yaşanan zorunlu göçler, maddi imkanlardaki kayıplar, bedensel arızalar ve aile reisinin hayatını kaybetmesi gibi durumlarla karşılaşan ailelerin yoksulluk içinde bir hayat sürdürmesi, savaşların yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır (Kesici, 2007: 141,143).

2.4. DÜNYADA YOKSULLUK

Yoksulluk olgusuna bakış açısı, yoksulluk ölçümü ve yoksulluk göstergeleri üzerinde farklılık yaratsa da, dünyada yoksulluk en önemli problem olarak kabul edilmektedir. Dünya barış ve huzurunu tehdit eden yoksulluk sorunu ve bu sorunun az gelişmiş ülkelerde yüksek seviyelere ulaşması, başta WB ve UNDP olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun dikkatini çekmiştir (Demirdöğen vd., 2010: 85; Şenses, 2003: 114).

Dünya ölçeğinde yoksulluğun, gelir eşitsizliğinin ve bölgeler arası eşitsizliğin her geçen gün artıyor olması yoksulluk sorununun hızlı bir şekilde çözülmesi gerektiğini göstermektedir. Tarihsel süreçte, insanların bir bölümünün yaşam standartlarında iyileşmeler olurken diğer bölümünün temiz içme suyu bulmakta dahi zorlanıyor olması dünyanın büyük bir bölümü için yoksulluğun halen ciddi bir sorun olmaya devam ettiğini göstermektedir (Emin, 2018: 12).

Yoksulluğun küresel ve bölgesel olarak dağılımı sırasıyla günlük elde edilen 1,90\$, 3,20\$ ve 5,50\$ gelire göre yoksulluk sınırları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 9: Küresel Yoksulluk Oranı: 1,90\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2017

Yıl	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı (%)	Yoksul Sayısı (milyon)	Küresel Nüfus (milyon)
1990	36,2	12,8	1912	5280
1993	34,3	12,1	1897	5537
1996	29,7	9,9	1718	5789
1999	28,9	9,6	1741	6034
2002	25,7	8,4	1613	6272
2005	20,9	6,4	1362	6511
2008	18,4	5,5	1243	6756
2011	13,8	4,1	969	7002
2014	10,7	3,2	773	7254
2015	10,1	3,1	741	7339
2016	9,7	3,0	716	7424
2017	9,2	2,9	689	7509

Kaynak: World Bank Group, 2020: 55

Küresel yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı oranlarının zamana bağlı olarak düştüğü görülmektedir. Ancak bu oranlar tek başına yoksulluk hakkında bilgi edinmemiz için yeterli değildir. Yoksul sayısının ve küresel nüfusun zamana bağlı olarak nasıl değişim gösterdiğini karşılaştırarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Yoksulluk sayısı 1990'dan 2017'ye %63,96 azalma göstermiştir. Küresel nüfus ise aynı dönemde % 42,21 artış göstermiştir. Zamana bağlı olarak yoksul sayısındaki azalmanın küresel nüfustaki artıştan oransal olarak daha yüksek olması 1,90\$ yoksulluk çizgisine göre yoksulluğun küresel düzeyde azaldığını göstermektedir.

Tablo 10: Bölgelere göre yoksulluk oranı 1,90\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2018

Bölgeler/ Yıllar	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2015	2016	2017	2018
Doğu Asya ve Pasifik	60,9	53,2	40,4	37,9	29,1	18,3	14,8	8,1	2,6	2,1	1,7	1,4	1,2
Avrupa ve Orta Asya	3,1	5,2	7	7,7	5,7	4,7	2,7	2	1,8	1,5	1,3	1,3	1,1
Latin Amerika ve Karayipler	15,2	14,2	13,9	13,7	12,1	10	7	5,7	4,1	3,8	3,9	3,9	3,8
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	6,6	7,1	6,3	4	3,4	3,2	2,8	2,3	2,7	3,8	5,1	6,3	7,2
Güney Asya	48,7	46,2	41,6	-	39,8	34,9	30,6	20,9	15,2	-	-	-	-
Sahra-Altı Afrika	55,7	60,6	59,8	59,4	56,4	52	49	45,3	42,1	41,8	41,7	41	40,2
Dünya'nın kalanı	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6

Kaynak: World Bank Group, 2020: 55

Bölgelere göre yoksulluk değerlendirmesi yapıldığında Sahra-Altı Afrika %40,2 yoksulluk oranı ile en yoksul bölgedir ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika %7,2 ile ikinci en yoksul bölge durumundadır. Zamana bağlı olarak (1990-2018) yoksulluğun en çok azaldığı bölge Doğu Asya ve Pasifik iken Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da ise yoksulluk artmıştır.

Tablo 11: Küresel Yoksulluk oranı: 3,20\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2017

Yıl	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı (%)	Yoksul Sayısı (milyon)	Küresel Nüfus (milyon)
1990	55,5	26,9	2931	5280
1993	54,8	25,9	3033	5537
1996	51,9	23	3003	5789
1999	50,8	22,4	3065	6034
2002	47,3	20,3	2965	6272
2005	42,3	17	2754	6511
2008	38,5	15,2	2602	6756
2011	32,9	12,1	2303	7002
2014	27,8	9,8	2013	7254
2015	26,6	9,3	1950	7339
2016	25,4	8,9	1886	7424
2017	24,1	8,5	1811	7509

Kaynak: World Bank Group, 2020: 63

Küresel yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı oranlarının zamana bağlı olarak düştüğü görülmektedir. Yoksulluk sayısı 1990’dan 2017’ye %38,21 azalma göstermiştir. Küresel nüfus ise aynı dönemde % 42,21 artış göstermiştir. Zamana bağlı olarak yoksul sayısındaki azalmanın küresel nüfustaki artıştan oransal olarak daha az olması 3,20\$ yoksulluk çizgisine göre yoksulluğun küresel düzeyde arttığını göstermektedir.

Tablo 12: Bölgelere göre yoksulluk oranı 3,20\$ yoksulluk çizgisine göre, 1990–2018

Bölgeler/ Yıllar	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2015	2016	2017	2018
Doğu Asya ve Pasifik	85	79,4	70,2	66,6	56,6	44,5	37	25,8	14,5	12	10,3	8,7	7,2
Avrupa ve Orta Asya	10,3	15,3	18,2	21,2	15	11,5	7,2	6,4	5,7	5,3	4,7	4,7	4,3
Latin Amerika ve Karayipler	29,5	28,5	27,8	27,2	25,2	21,5	15,8	13,1	10,9	10,5	10,5	9,5	9,3
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	27,3	29,9	29,3	22,1	20,6	19,2	17,1	13,7	13,8	15,3	16,7	18,5	20,3
Güney Asya	82,4	81,1	78	-	76,2	72,2	68,8	60,1	52,4	-	-	-	-
Sahra-Altı Afrika	76,1	79,5	79,1	79,3	78,3	75,8	73,2	70,6	68,4	68,1	68	67,3	66,6
Dünya'nın kalanı	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8

Kaynak: World Bank Group, 2020: 63

Bölgelere göre yoksulluk değerlendirmesi yapıldığında Sahra-Altı Afrika %66,6 yoksulluk oranı ile en yoksul bölgedir ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika %20,3 ile ikinci en yoksul bölgedir. Zamana bağlı olarak (1990-2018) yoksulluğun en çok azaldığı bölge Doğu Asya ve Pasifik iken en çok azalma gösteren ikinci bölge Latin Amerika ve Karayipler'dir.

Tablo 13: Küresel Yoksulluk Oranı: 5,250\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2017

Yıl	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı (%)	Yoksul Sayısı (milyon)	Küresel Nüfus (milyon)
1990	67,3	41,8	3552	5280
1993	68,3	41,3	3779	5537
1996	67,4	38,9	3902	5789
1999	67,0	38,2	4044	6034
2002	64,2	35,6	4028	6272
2005	60,5	31,9	3939	6511
2008	56,6	29,2	3826	6756
2011	52,2	25,3	3655	7002
2014	47,4	21,8	3440	7254
2015	46,2	21,0	3391	7339
2016	45,0	20,3	3337	7424
2017	43,6	19,5	3270	7509

Kaynak: World Bank Group, 2020: 64

Tablo 13’de yer alan yoksul sayıları ve küresel nüfusun zamana bağlı değişimi değerlendirildiğinde, yoksulluk sayısının 1990’dan 2017’ye %7,92 azaldığı görülmektedir. Küresel nüfus ise aynı dönemde % 42,21 artış göstermiştir. Zamana bağlı olarak yoksul sayısındaki azalma küresel nüfustaki artıştan oransal olarak çok daha azdır ve bu 5.50\$ yoksulluk çizgisine göre yoksulluğun küresel düzeyde arttığını göstermektedir.

Tablo 14: Bölgelere Göre Yoksulluk Oranı 5,50\$ Yoksulluk Çizgisine Göre, 1990–2018

Bölgeler/ Yıllar	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2015	2016	2017	2018
Doğu Asya ve Pasifik	95,1	93,1	89,2	86,8	79,7	71,3	63,4	51,9	38	34,3	31,2	28,2	25
Avrupa ve Orta Asya	25,8	36,4	39,7	45,5	35,4	26,5	16,8	15	13,7	13,9	13,3	12,6	11,9
Latin Amerika ve Karayipler	49,9	49,5	48,3	47,3	45,4	41	33,2	29,5	26,6	26	25,6	23,1	22,6
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	59,3	60,8	61,2	54,8	52,9	49,6	46,7	42,1	41,4	42	42,1	43,4	45
Güney Asya	95,5	95,3	94,1	-	93,1	91,3	90,2	87	83,4	-	-	-	-
Sahra-Altı Afrika	89,3	91,2	90,8	91	90,9	90,2	88,6	87,4	86,4	86,3	86,4	86,1	86
Dünya’nın kalanı	1,6	1,7	1,6	1,3	1,3	1,3	1,2	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3

Kaynak: World Bank Group, 2020: 64

Bölgelere göre yoksulluk değerlendirmesi yapıldığında Sahra-Altı Afrika %86,0 yoksulluk oranı ile en yoksul bölgedir ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika %45,0 ile ikinci en yoksul bölgedir. Zamana bağlı olarak yoksulluğun en çok azaldığı bölge Doğu Asya ve Pasifik iken en çok azalma gösteren ikinci bölge Latin Amerika ve Karayipler’dir.

Yoksulluk bu tablolarda yer aldığı gibi sadece parasal olarak değerlendirilebilecek bir olgu değildir. Yoksulluğun göreceliliği bireylere, sosyo-kültürel yapıya, ihtiyaçlara vb. unsurlara göre değişmektedir. Yoksulluk araştırmalarında geliştirilen politikalardan ilki, yoksulluğu gelir ve tüketim üzerinden (parasal olarak) değerlendirmekte ikincisi ise, sağlık, temiz içilebilir su kaynaklarına erişim, beslenme, eğitim, sosyo-kültürel faaliyetler gibi yaşam koşulları üzerinden

(çok yönlü olarak) değerlendirmektedir (Gerşil, 2015: 161). UNDP yoksulluk değerlendirmesini çok boyutlu olarak ele almaktadır.

UNDP'nin hazırlamış olduğu, küresel nüfusun yaklaşık olarak %76'sını dikkate alan, 5,7 milyar insandan oluşan ve 101 ülkeyi kapsayan, Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) 2019 Raporu'na (UNDP, 2019: 1-3) göre dünyada 1 milyar 300 milyon insan yoksuldur. Yoksul insanların 886 milyonu orta gelirli ülkelerde yaşamaktayken, 440 milyonu düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Ortaya çıkan bu veriler artık ülkeleri doğrudan zengin ya da fakir olarak ayırmanın zor olduğunu göstermektedir. Raporun yaşa göre ayrıştırma sonuçları, gruplar arasında eşitsizlik olduğunu göstermektedir. Burada asıl dikkat çekici olan nokta yoksul çocuk oranının yoksul yetişkin oranından daha fazla olmasıdır. Yoksul olan 1,3 milyar kişinin 663 milyonu 18 yaşından küçük ve bunların da 428 milyonu 10 yaşından küçük çocuklardır. Burkina Faso, Çad, Etiyopya, Nijer ve Güney Sudan'da 10 yaşından küçük çocukların %90'ı yoksuldur.

Bir diğer ayrıştırma bölgeler ve ülkeler için eşitsizlikleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Çok boyutlu yoksulların %84,5'i Sahra-Altı Afrika ve Güney Asya bölgelerinde yaşamaktadır. Sahra-Altı Afrika'da ve Güney Afrika'da yoksulluk oranı %6,3 iken Güney Sudan'da bu oran %91,9'a yükselmesi yine Güney Asya'da, Maldivler'de %0,8 iken Afganistan'da %55,9 olması yoksulluğun yaygınlığının ve eşitsizliğin ülkelere göre değiştiğini göstermektedir.

Ortalama oranlar üzerinden yoksulluğun ele alınması onu tam olarak anlamamız için yeterli değildir. Yoksulluğu daha iyi anlayabilmek için yoksul kişilerin, yoksulluğu nasıl deneyimlediği yani yoksulluğun yoğunluğu hakkında bilgi edinmemiz gerekmektedir. Örneğin yoksulluk oranları Malavi'de %52,6 ve Nijerya'da %51,4 iken yoksulluğun yoğunluğu bu ülkelerde sırasıyla %46,2 ve %56,6'dır. Bu istatistikler her iki ülkenin de yoksulluk oranının %50'nin üzerinde olduğunu gösterse de yoksulluğun yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde Nijerya'nın Malavi'ye göre daha kötü durumda olduğunu ifade etmektedir.

Güney Asya'da çocuk yoksulluğu için ayrıştırma yapıldığında, hane içinde ve cinsiyetler arasında farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Güney Asya'da 5 yaş altı çocukların %22,7'sinin beslenme konusunda hane içinde eşitsizliğe uğradığı ve hanede en az bir çocuğun kötü beslendiği tespit edilmiştir. Pakistan'da ise 5 yaş altı

çocukların üçte birinden fazlasının beslenme konusunda hane içinde eşitsizliğe maruz kaldığı saptanmıştır. Güney Asya’da okula gitmeyen erkek çocukların oranı %9, kız çocukların oranı ise %10,7’dir. Afganistan’da okula gitmeyen erkek çocukların oranı %24,8, kız çocukların oranı %44’tür ve bu çocuklar çok boyutlu yoksul ailelerde yaşamaktadır.

UNDP’nin küresel yoksulluk araştırmasında zaman boyutunda eğilimleri, göstergelere ve nüfus gruplarına göre ayrıştırarak araştırmaya devam eden bir çalışmanın¹ ön bulguları, incelemiş olduğu ülkeler² (dünyanın her bölgesini ve gelir grubunu temsil eden) grubunda yaşamakta olan yoksul insan sayısının 1,1 milyardan 782 milyona düştüğünü saptamıştır. Bu gelişme, Afrika ülkelerinde (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya ve Nijerya) hızlı nüfus artışı yaşanmasına rağmen meydana gelmiştir ancak zamanla nüfustaki artış, yoksulluktaki azalma oranını geride bırakarak yoksul insan sayısını artırmıştır. Hindistan’da hem yoksulluk oranı hem de yoksulluğun yoğunluğunu dikkate alan ÇBYE’de en ciddi mutlak düşüşü yaşayan ülke olmuş ve 2005-2016 yılları arasında 271 milyon kişi yoksulluktan çıkmıştır. Bangladeş hızlı bir düşüş yaşamış, Etiyopya ve Haiti’de bu düşüşü takip etmiştir. Başlangıç durumundaki ÇBYE’ye göre değerlendirildiğinde Peru en büyük düşüşü yaşamıştır.

ÇBYE Raporuna göre incelenmiş olan tüm ülkelerde eğitim, sağlık alanında ve birçok yaşam standardında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak elde edilen veriler gelişmenin farklı yönlerinin olduğunu göstermektedir. Örneğin yoksunluklarını önemli ölçüde azaltmış olan Hindistan, Etiyopya ve Peru farklı alanlarda da başarılar elde etmiştir. Hindistan; sıhhi koşullar, beslenme, pişirme yakıtı ve varlıkları iyileştirirken, Etiyopya; beslenme, içme suyu, okula devamlılık ve varlıkları konusunda gelişme sağlamış ve Peru da elektrik, temiz enerji, konut ve varlıkları geliştirmiştir. Bangladeş, Haiti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Pakistan görece daha az alanda iyileşme göstermiş olsa da yoksunluklarını azaltmayı başaramışlardır. Tüm bu ilerlemelere rağmen incelenmiş ülkelerde kırsal alanlar

¹ Zaman boyunca değişiklik analizleri uyumlaştırılmış veri setleri kullanıyor. Bu şekilde eğilimler nüfus ve gösterge gruplarına göre titizlikle ayrıştırılabilir.

² Ülkeler tüm gelir kategorilerini ve dünyanın her bölgesi temsilen seçilmiştir: Üst-orta gelir (Peru), alt-orta gelir (Bangladeş, Hindistan, Nijerya, Pakistan, Vietnam) ve düşük gelir (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Haiti).

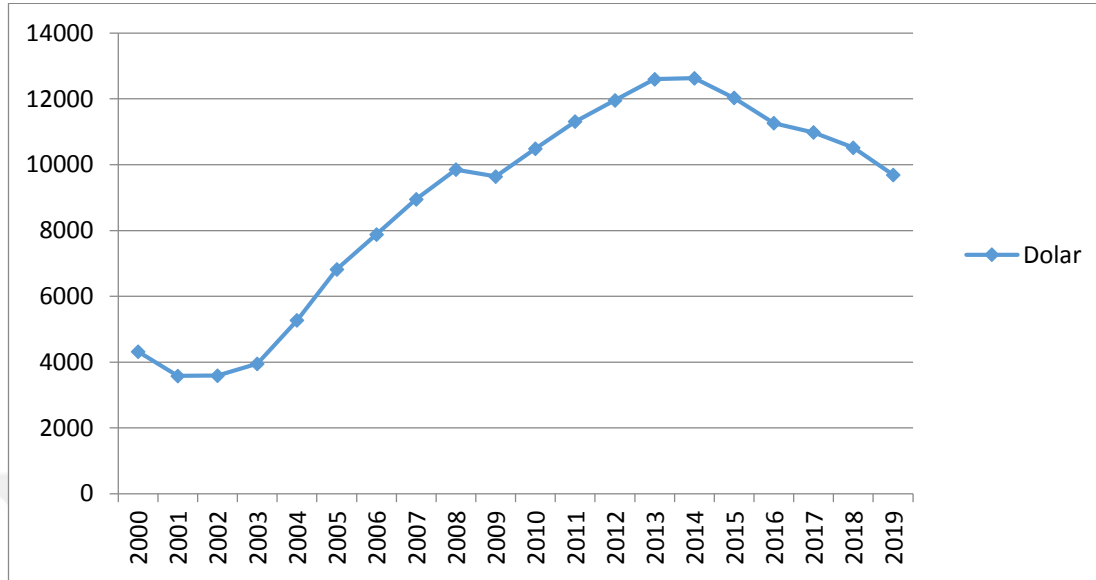
kentsel alanlara göre, çocuklar ise yetişkinlere göre daha yoksuldur (UNDP, 2019: 4).

Rapordan elde edilen bilgiler ışığında yoksulluğun karmaşık bir problem olduğu görülmektedir. Bu nedenle yoksulluk ve eşitsizliği ölçebilmek için tek yönlü basit ölçüm yöntemlerinden ziyade çok yönlü bakış açılarına dayanan ölçüm yöntemlerine ihtiyaç olduğu sonucuna varılmaktadır.

2.5. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Türkiye, yoksulluk konusunda ilerleme kaydetmiş olsa da Cumhuriyet'in ilanından günümüze, yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorunu devam etmektedir. 1940'ların ortalarına kadar tam anlamıyla işleyen bir sosyal güvenlik sistemi kurulamamıştır. 1950'lerden sonra kırdan kente yaşanan göçler ile artan kent nüfusu, gecekondulaşmaya neden olmuş ve kentlerde artan niteliksiz işgücünün sosyal güvence olmaksızın daha az ücretle çalışmaya razı olması emek piyasasının yapısını bozarak kayıtdışı ekonominin önünü açmıştır (Gerşil ve Temel, 2015: 422; Karataş vd., 2004: 24). 1980'ler, 24 Ocak kararları ile birlikte yeni ekonomi programının yürürlüğe konduğu, dışa açılma sürecinin başladığı ve hem ekonomik hem de toplumsal yapıda köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1990'lı yıllarda ise arka arkaya krizlerin yaşanması sonucunda, ekonomi küçülmüş ve işsizlik artmıştır. Bu süreçte uygulanan neo-liberal politikalar ve 90'lı yıllarda yaşanan krizlerin de etkisiyle, ülkede görece iyi durumda olan gelir dağılımı bozularak, zengin ve yoksul kesim arasındaki fark belirginleşmiş ve yoksulluk derinleşmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 68).

Şekil 1: Türkiye’de Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas Yöntemi)

Kaynak: World Bank, 2021

Yukarıdaki grafiğe göre kişi başına düşen GSMH 2000-2003 yılları arasında önce azalmış sonra artış göstermiştir. 2003-2008 yılları arasında sürekli bir artış yaşanmış 2008-2009 kriz yıllarında ise düşüş olmuştur. 2009-2013 yılları arasında artış sürekli bir biçimde olmuş ve sonra kişi başına gelir azalmaya başlamıştır.

2000’li yılların başından günümüze, gelir seviyelerini ve istihdamı artıracak şekilde ekonomik ve sosyal kalkınma alanlarında göstermiş olduğu başarılar Türkiye’yi üst-orta gelirli bir ülke haline getirmiştir. Bu süre zarfında Türkiye etkileyici bir biçimde şehirleşmiş, güçlü makroekonomik politikalar uygulamış, dış ticareti ve finansal işlemleri artmış, kamu hizmetlerine erişimi artırmış ve çok sayıda kanun ve yönetmeliği Avrupa Birliği (AB) standartları ile uyumlaştırmıştır. Geçen sürenin bir bölümünde dezavantajlı bölgeleri ve kırılgan grupları hedef alarak uygulanan politikalar sayesinde 2002-2015 yılları arasında yoksulluk oranı yarıdan fazla azalma göstermiş ve aşırı yoksulluk da hızlı bir şekilde azalmıştır (World Bank, 2021).

Tablo 15: Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı (2009-2019)

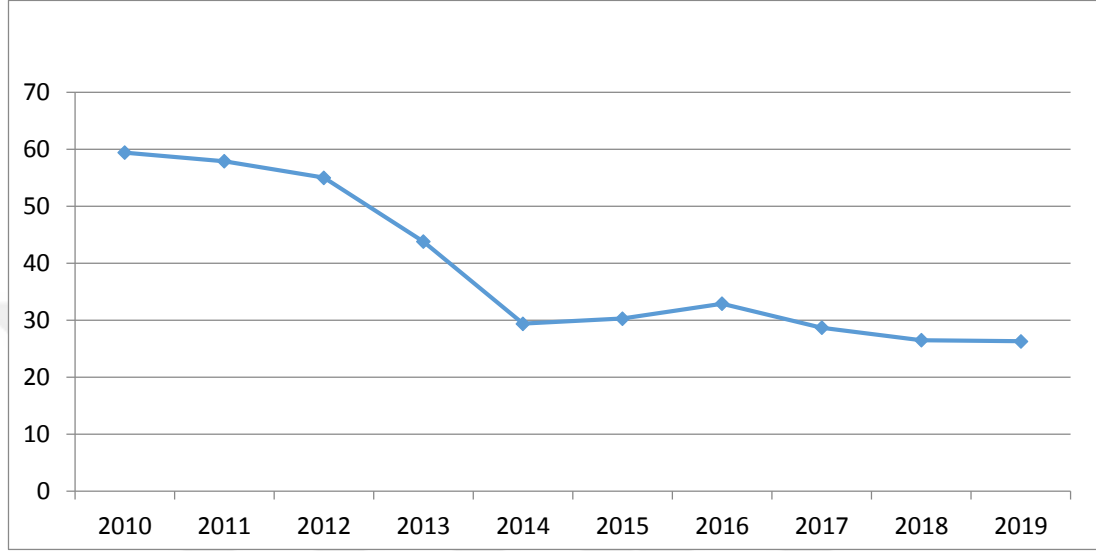
Yıllar Yoksulluk	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
%50-%50											
Yoksulluk Sınırı (TL)	3522	3714	4069	4515	5007	5554	6246	7116	7944	8892	10793
Yoksul sayısı (Bin Kişi)	12097	12025	11670	11998	11137	11332	11219	11026	10622	11091	11641
Yoksulluk Oranı (%)	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4
Yoksulluk açığı	28	26,6	26,3	26,9	26	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1
%60-%60											
Yoksulluk Sınırı (TL)	4227	4457	4883	5418	6012	6665	7495	8539	9532	10670	12952
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	17123	16963	16569	16741	16706	16501	16706	16328	15864	16888	17207
Yoksulluk Oranı (%)	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3
Yoksulluk Açığı	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8	25,4	26,3
%70-%70											
Yoksulluk Sınırı (TL)	4931	5200	5697	6320	7016	7775	8744	9963	11121	12448	15111
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	21938	21816	21730	22252	21979	22223	22546	22096	22171	22701	23024
Yoksulluk Oranı (%)	31,1	30,6	30	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5
Yoksulluk Açığı	32,4	31,9	31	31,2	29	29,3	28,4	28,5	27,2	28	28,9

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Toplumsal ortalama gelirinin altında gelir elde eden bireyler görece yoksul sayılmaktadır. Tabloda medyan gelirin %50'si, %60'ı ve %70'i dikkate alınarak hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı verilmiştir. Medyan gelirin %50'sine göre tespit edilen yoksulluk sınırına göre, 2019 yılında yoksulluk oranı 0,5 puanlık bir artış göstererek %14,4'e yükselmiştir. Medyan gelirin %60'ına göre tespit edilen yoksulluk sınırına göre, 2019 yılında yoksulluk oranı 0,1 puanlık bir artış göstererek %21,3'e yükselmiştir.

Medyan gelirin %70'ine göre tespit edilen yoksulluk sınırına göre, 2019 yılında yoksulluk oranı artış göstermemiş ve %28,5 olarak aynı kalmıştır.

Şekil 2: Maddi Yoksunluk Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020: 5

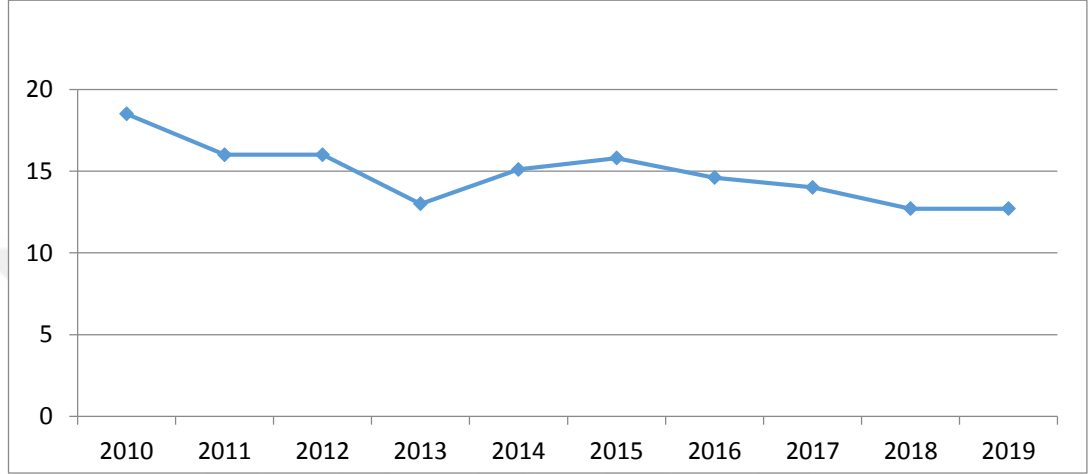
Maddi yoksunluk oranı, finansal anlamda sıkıntıda olan insanlara göre belirlenmektedir. Finansal anlamda sıkıntı çeken insanları belirlemek için dokuz koşul belirlenmiştir ve bu dokuz koşulun en az dördünü karşılayamayan insanlar maddi yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu dokuz koşul şöyledir (TÜİK, 2020: 4):

1. Beklenmedik harcamalar yapabilmek
2. Tüm aile için evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme
3. Ödeme zorluğu (elektrik, su, doğalgaz, kira, konut kredisi vb faturaları ödeyebilme)
4. İki günde bir et, balık, tavuk içeren yemek yiyebilme (vejeteryanlar için eşdeğer yemek yiyebilme)
5. Evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme
6. Çamaşır makinesi
7. Renkli televizyon
8. Telefon (mobil veya sabit)

9. Otomobile sahip olma.

2018 yılı maddi yoksunluk oranı %26,5 iken 2019’da bu oran 0,2 puan azalarak %26,3 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 3: Sürekli Yoksulluk Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020:5

Sürekli yoksulluk oranı dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanmaktadır. Son yılda ve aynı zamanda önceki üç yıldan en az ikisinde de yoksul olan fertleri kapsayan sürekli yoksulluk oranı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre hesaplanmaktadır. Sürekli yoksulluk oranı bir önceki yıla göre değişmeyerek 2019’da da %12,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020: 5).

Tablo 16: Türkiye'nin İGE Eğilimleri

	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (2017 SGP Dolar)	İGE Değeri
1990	64,3	8,9	4,5	12514	0,583
1995	67	9,6	4,8	13490	0,611
2000	70	11,1	5,5	15239	0,660
2005	72,4	11,9	6,1	17999	0,696
2010	74,5	13,8	7,2	19867	0,739
2015	76,5	16,2	8	25719	0,801
2016	76,9	16,4	7,6	26122	0,808
2017	77,2	16,4	7,7	27571	0,814
2018	77,4	16,4	7,7	27864	0,817
2019	77,7	16,6	8,1	27701	0,820

Kaynak: UNDP, 2020a: 3

Tabloda Türkiye'nin her İGE göstergesi için 1990-2019 yılları arasında kaydettiği ilerleme yer almaktadır. Türkiye'de 1990-2019 yılları arasında (UNDP, 2020a: 2)

- İGE 0,583'ten 0,820'ye yükselerek %40,7'lik bir artış göstermiştir.
- Doğuşta beklenen yaşam süresi 13,4 yıl artış göstermiştir.
- Ortalama öğrenim süresi 3,6 yıl artış göstermiştir.
- Beklenen öğrenim süresi 7,7 yıl artış göstermiştir.
- Kişi başına GSMH ise %121,4 oranında bir artış göstermiştir.

UNDP, ülkeleri İGE değerine göre dört farklı gelişmişlik düzeyine göre sınıflandırmaktadır.

Tablo 17: Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde 2019 Yılı İGE ve Bileşenleri

Grup	Ülke	İGE Değeri	İGE Sıralaması	Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (SGP 2017 ABD Doları)
Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik Düzeyi	Norveç	0,957	1	82,4	18,1	12,9	66494
	İrlanda	0,955	2	82,3	18,7	12,7	68371
	Türkiye	0,820	54	77,7	16,6	8,1	27701
	Malezya	0,810	62	76,2	13,7	10,4	27534
Yüksek İnsani Gelişmişlik Düzeyi	Küba	0,783	70	78,8	14,3	11,8	8621
	Brezilya	0,765	84	75,9	15,4	8	14263
	Azerbaycan	0,756	88	73	12,9	10,6	13784
	Mısır	0,707	116	72	13,3	7,4	11466
	Gabon	0,703	119	66,5	13	8,7	13930
Orta İnsani Gelişmişlik Düzeyi	Hindistan	0,645	131	69,7	12,2	6,5	6681
	Kenya	0,601	143	66,7	11,3	6,6	4244
	Zimbabve	0,571	150	61,5	11	8,5	2666
	Pakistan	0,557	154	67,3	8,3	5,2	5005
Düşük İnsani Gelişmişlik Düzeyi	Uganda	0,544	159	63,4	11,4	6,2	2123
	Nijer	0,394	189	62,4	6,5	2,1	1201

Kaynak: UNDP, İGR 2020'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

UNDP'nin 189 ülkeyi göz önüne alarak hesapladığı 2019 yılı İGE'ye göre Tablo 17'de de görüleceği gibi Türkiye 2019 yılında 0,820 İGE değeri ile çok yüksek insani gelişme değerine sahip ülkeler arasında yer 54. sırada almaktadır.

Tablo 18: Seçilmiş Ülke ve Bölgelerde 2019 Yılı CDGE Karşılaştırılması

Grup		TCDGE Değeri	İGE Değeri		Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi		Beklenen Öğrenim Süresi		Ortalama Öğrenim Süresi		Kişi Başına GSMH	
		K-E Oranı	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1	Norveç (1)	0,990	0,949	0,959	84,4	80,4	18,8	17,4	13	12,8	58548	74280
	Kuveyt (64)	0,983	0,793	0,807	76,6	74,8	15,2	13,2	8	6,8	31698	75840
2	İsviçre (2)	0,968	0,934	0,965	85,6	81,9	16,2	16,4	12,7	13,6	57840	81137
	Zambiya (146)	0,958	0,569	0,593	66,9	60,8	10,7	11,6	6,3	8,2	3380	3270
3	Kore (23)	0,936	0,881	0,941	86,	79,9	15,9	17	11,4	12,9	27734	58309
	Zimbabve (150)	0,931	0,550	0,590	62,9	59,8	10,5	11,5	8,1	8,9	2375	2985
4	Türkiye (54)	0,924	0,784	0,848	80,6	74,7	16	17,1	7,3	9	17854	37807
	Bangladeş (133)	0,904	0,596	0,660	74,6	70,9	12	11,2	5,7	6,9	2873	7031
5	Mısır (116)	0,882	0,652	0,739	74,4	69,7	13,3	13,3	6,8	8,1	4753	18039
	Nijer (189)	0,724	0,321	0,443	63,6	61,3	5,7	7,2	1,4	2,8	536	1859

Kaynak: UNDP, İGR 2020'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not: Raporda 189 ülkeye ait İGE değerleri hesaplanmıştır. Parantez içinde gösterilen sayılar ülkelerin 189 ülke içerisindeki İGE sıralamasını ifade etmektedir.

Türkiye'nin 2019 yılı kadın İGE değeri 0,784 erkek İGE değeri 0,848 iken CDGE değeri 0,924 olarak hesaplanmış ve 4. grup³ içerisinde yer almaktadır. Bu durumun sebebi tablodan da izlenebileceği gibi kadınların erkeklerin sahip olduğu kişi başına düşen hasılanın 1/2'sinden daha az gelire sahip olmasıdır. Ayrıca doğuşta beklenen yaşam süresi açısından kadınlar avantajlı iken, beklenen öğrenim süresi ve ortalama öğrenim süresi açısından erkeklerin avantajlı olduğu görülmektedir.

³ CDGE grupları, CDGE'nin toplumsal cinsiyet eşitliğinden mutlak sapmasına dayanmaktadır: $100 \cdot |CDGE - 1|$.

1. Grup ülkeler için kadınlar ve erkekler arasında İGE başarımlarında mutlak sapma %2,5'ten azdır ve yüksek eşitlik vardır.
2. Grup ülkelerde mutlak sapma %2,5-%5 arasındadır ve orta-yüksek eşitlik vardır.
3. Grup ülkelerde mutlak sapma %5-%7,5 arasındadır ve orta düzeyde eşitlik vardır.
4. Grup ülkelerde mutlak sapma %7,5-%10 arasındadır ve orta-düşük eşitlik vardır.
5. Grup ülkelerde mutlak sapma %10'dan fazladır ve düşük eşitlik vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ana hatlarıyla ele alındığında yoksulluğa olan yoğun ve sistematik ilginin kökenleri, kitlesel yoksulluğun ortaya çıktığı 18. yüzyılın ortalarından çok daha önce görülmektedir. Mülkiyet hakları çerçevesinde 17. yüzyıl düşünürlerinin başlatmış olduğu tartışma, liberalizmin siyasal bir kuram olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Özel mülkiyeti savunan liberal kuramcılar aynı zamanda bunun yoksullara yapılacak olan yardımları da dışlamaması gerektiğini savunmuşlardır. Liberal düşünce içinde olsa da, liberallerin sadece kişisel refahı değil aynı zamanda sosyal refahı da vurgulaması yoksulluk sorununa önem verdiklerini göstermektedir. Sosyal düzenin güvenliği için, geçimlik yaşam hakkının sağlanması önemlidir ve liberallere göre bu, yoksulların refahını sağlayacak bir artış yaratılmasıyla mümkündür. Ancak 18. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Büyük Britanya’da zenginleşmeye rağmen sayıları hızla artan yoksullar kitlesinin ortaya çıkması, bu düşüncenin fazlasıyla iyimser olduğunu göstermektedir. Sanayiye dayalı kapitalizmin kök salıp yaygınlaşmaya başlamasıyla kitlesel yoksulluk önemli bir toplumsal sorun haine geliş, yoksulluk ve bölüşüm sorunlarına olan ilgi giderek artmıştır. Küreselleşmenin ilk evresi olan sanayi devriminde yaşanan teknolojik gelişmeleri takiben kabaca 1870-1914 yılları arasında yoksulluk sorunu daha çok ulusal düzeyde ele alınmıştır. İngiltere’de uygulanan Yoksulluk Yasaları⁴’na ilişkin yoğun tartışmalar bu dönemde yaşanmıştır. Siyasal düzlemde sendikalar, yardım kuruluşları ve başta edebiyat alanında olmak üzere sanat eserleri aracılığıyla da yoksulluk konusu sosyo-kültürel düzlemde ön plana çıkan bir konu olmuştur.

Sanayileşmiş ülkelerde yoksulluğa olan ilginin yeniden canlanması Büyük Dünya Bunalımı’nın ortaya çıkardığı kitlesel işsizlik ile olmuştur. Bunalımı atlatmak

⁴ Yoksulluk Yasaları 17. yüzyıl başlarından itibaren İngiltere’de yoksulları korumak, geliri olmayanlara istihdam olanakları sağlamak, yoksulların çocuklarına istihdam sağlamak, sakat bireylere yardım etmek ve bunları gerçekleştirebilmek amacıyla da üst gelir gruplarını vergilendirmeyi amaçlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bu yasa, çalışan yoksulların gelirini artırmaya yönelmiş ve zamanla değişikliklere uğrayarak kapsamlı bir sosyal yardım yasasına dönüşmüş ardından artan tepkilerle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

için sanayileşmiş birçok ülkede devlet önemli roller üstlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde yoksulluk konusuna daha çok gelişmiş ülkeler ilgi gösterirken, savaş sonrası dönemde bu ilgi bağımsızlık hareketlerinin de artmasıyla az gelişmiş ülkelere kaymış ve az gelişmişlik ile özdeş bir duruma gelmiştir (Şenses, 2003: 32-35).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında küreselleşme hareketi hız kazanmış ve klasik sömürgecilik anlayışının yerini çağdaş sömürgecilik almıştır. Bu dönemde iletişim teknolojilerinde ve ulaşım alanında yaşanan gelişmelerin de katkısıyla gelişmiş (sömürgeci) ülkeler ve az gelişmiş (sömürülen) ülkeler arasında bağlar kuvvetlenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, gümrük vergisi ve kota gibi ticaret kısıtlamalarının kalkmasına sebep olmuştur. Serbest ticaret sayesinde gelişmiş ülkeler, sanayi ürünlerini az gelişmiş ülke pazarına yönlendirerek bu ülkelerin pazarlarını ele geçirmişlerdir. Ayrıca gelişmiş ülkeler, doğrudan yatırım yoluyla ve/veya ülkelere dış borç vererek yatırımlarını az gelişmiş ülkelere aktarmaya başlamışlardır. Emperyalist düşünce ile ülkeler arasında gelişen bu ilişki küreselleşme sürecine hız kazandırmıştır (Çeken vd., 2008: 85).

Çok yönlü bir kavram olması sebebiyle küreselleşme, dünyada kimilerine göre yoksulluğu azaltan, kimilerine göre ise yoksulluğu artıran bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişki farklı yorumlarla karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını savunanlar WB'nin mutlak yoksulluk tanımını kullanmaktayken, küreselleşmenin yoksulluğu olumsuz etkilediğini savunanlar ise UNDP'nin insani yoksulluk tanımı üzerinden iddialarını ispat etmeye çalışmaktadır (Memiş, 2014: 146).

Küreselleşmenin yoksulluğu azaltacağını savunan görüşe göre küreselleşme çağdaşlaşma ve gelişmeyi ifade etmekte ve desteklenmesi gerekmektedir. Küreselleşmeye ilişkin olumlu görüşün önderliğini yapan WB, IMF ve WTO gibi uluslararası kuruluşlara göre küreselleşme uluslararası yatırımları ve ticareti artırarak dünya refahına katkıda bulunacaktır. Bu kuruluşların yayınladıkları çalışma raporlarında, küreselleşme sonucunda ticaretin ve dolayısıyla gelirin artacağı, böylece gelişmekte olan ülkelerin de zenginlikten pay alacağı vurgulanmaktadır. GATT'a göre serbest ticareti günümüzde tek doğrulayan teori olarak kalan David Ricardo'nun Mukayeseli Üstünlükler Teorisi bu iyimser görüşün temel kaynağını

oluşturmaktadır. 1980 sonrası hakim olan neo-liberal düşünce, serbest piyasa koşullarının krizlere ve yoksulluğa karşı en iyi reçete olacağını savunmaktadır (Memiş, 2014: 146, 152; Aktaş, 2006: 615).

Yoksulluğu ve eşitsizliği ortadan kaldırmayı temel hedef olarak belirleyen uluslararası kuruluşların, yoksulluğun küreselleşmesinin asıl sorumlusu olduğu iddiası da önemlidir. İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımın ardından WB ve IMF, Avrupa'yı yeniden imar etmek, yoksulluğun çözümüne ilişkin politikalar geliştirmek ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtaracak finansal kaynağı sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. WB'nin asıl misyonu yoksulluğu ortadan kaldırılmak olmakla birlikte yoksulluğu azaltmak için uyguladığı politikaların ne kadar başarılı olduğu tartışmalıdır. Küresel düzenin baş aktörleri olan bu kuruluşların önerdiği/dayattığı ekonomi politikaları aynı amaca hizmet eden ve birbirini tamamlayan niteliktedir. Başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere ekonomik olarak sorun yaşayan pek çok ülke kredi için IMF ve WB'ye başvurmaktadır. Kredi başvurusunda bulunan her ülkenin IMF'ye dış ödemeler dengesini sağlayacak bir program hazırlayarak sunması ve anlaşma sağlaması gerekir. Yapısal uyum programı olarak adlandırılan bu anlaşmalar IMF'nin ülkeleri küresel ekonomik sistemle bütünleştirmesinin bir parçasıdır. Diğer yandan ülkelerin hazırlamış olduğu ekonomik önlemlerin IMF tarafından onaylanması, bu ülkelerin uluslararası finans çevrelerinden borç bulması için de önemlidir. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerle yapacakları ticari faaliyetlere IMF ile anlaşmasının olup olmadığına bakarak karar verirler. Az gelişmiş ülkeleri WB ve IMF ile anlaşmaya iten nedenlerden biri de budur. WB'nin yoksulluğu azaltmak için uyguladığı politikalar, yapısal uyum programları açısından eleştirilmektedir. Uygulanan bu politikaların ulusal paraların istikrarsızlaşması, emek piyasalarının deregülasyonu ve yüksek faiz oranları sebebiyle yoksulları olumsuz şekilde etkileyeceği ve onlara ağır yükler getireceği düşüncesi sıklıkla ifade edilmektedir. Ayrıca, IMF ve WB uzun yıllardır azgelişmiş ülkelerde, fiyat kontrollerinin kaldırılması, ticaretin liberasyonu, bütçe harcamalarının kısıtlanması ve özelleştirme gibi politikaları dayatmaktadır. Bu uygulamaların pek çok olumsuz sonuçları bu ülkelerde yaşanmıştır. Özellikle altyapı ve su gibi kamusal hizmetlerin arzının ısrarcı özelleştirme uygulamaları ile yabancı

şirketlere devri ve bu süreçte hizmet bedellerinin yükselmesiyle bu ülkeler giderek yoksullaştırılmaktadır (Memiş, 2014: 152; Uzun, 2003: 162).

Küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu iddia eden görüş, neo-liberallerin aksine, küreselleşmenin ülkeler arasında ve ülke içinde eşitsizliği ve yoksulluğu arttırdığını savunmaktadır. Bu karamsar görüş Singer-Prebisch tezine dayanmaktadır. Birçok iktisatçı tarafından kabul gören bu görüşe göre, ticaret hadleri sürekli olarak birincil mal üretenlerin aleyhine gelişme göstermektedir. Karşılaştırmalı üstünlükler çerçevesinde birincil mal ihraç eden ekonomilerin ticaretten kazan elde etmesi ve katma değer yaratabilmesi şüphelidir. 1980'lerden sonra gelişmekte olan ülkelerin sanayi ürünlerinin ticaret hadlerinde meydana gelen azalma dikkat çekicidir. İhracata dayalı ekonomik büyüme stratejisi ile hareket eden gelişmekte olan ülkelere, içinde bulundukları yoğun rekabetin sonucu olarak ücretler baskı altında tutulmakta ve üretilen artık değer büyük bir kısmı ticaret yaptıkları gelişmiş ülkelere aktarılmaktadır. Küreselleşme ülkeler arasında ve ülkeler içinde eşitsizlikleri artırmaktadır. Neo-klasik iktisatçıların iddialarının aksine piyasa mekanizması arz ve talebi denkleştirememekte ve bu sebeple küresel üretim kapasitesi toplam talebi aşmaktadır. Bu sorunun çözümü için piyasa mekanizmasını sınırlayacak politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu amaçla ülkelere tavsiye edilen Washington Uzlaşısı ile ortaya konulan deregülasyon, özelleştirme, dış ticaret engellerinin kaldırılması, sıkı maliye politikası ve finansal işlemlerin serbestleştirilmesi gibi uygulamalar birçok gelişmekte olan ülkede mevcut sorunları çözemediği gibi mali krizlerin oluşmasına ve milyonlarca insan işlerini kaybetmesine neden olmuştur. Söz konusu ülkeler borçlarını ödeyebilmek için sağlık ve eğitim bütçelerinde önemli kesintilere gitmek zorunda kalmışlardır. Uygulanan bu politikalar mevcut olan eşitsiz gelir dağılımını daha da artırmış ve krizin yükü düşük gelirli kesimin sırtına yüklenmiştir. Ayrıca bu politikalar sonucunda yaşanan gelişmeler sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda ailelerin parçalanmasına, suç ve şiddet olaylarının artmasına sebep olarak sosyal anlamda da bu ülkeleri olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Baş, 2009: 58-59).

Özetlemek gerekirse nasıl ki küreselleşme ve yoksulluk kavramları üzerinde bir fikir birliği yoksa küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi konusunda da bir

uzlaşma yoktur. Ancak yoksulluk sorununun günümüzde ulaştığı boyutlara bakılınca küresel bir problem olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3.2. LİTERATÜR TARAMASI

Küreselleşmenin yoksulluğa etkisi oldukça tartışmalı bir konudur. Kimi araştırmacılar küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını savunurken, kimi araştırmacılar ise küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığını savunmaktadır. Diğer yandan küreselleşmenin yoksulluk üzerinde etkisi olmadığını savunan araştırmacılar da vardır. Kısacası literatürde bir görüş birliğinin sağlanamadığı görülmektedir.

WB'nin (2002) *Globalization, Growth and Poverty* adlı raporunda küreselleşme sürecinde ekonomilerini uluslararası piyasalarla bütünleştiren ülkelerin daha hızlı büyüdüğü ve bu durumun yoksulluğu azalttığı öne sürülmüştür. Benzer bir tespit Dollar ve Kraay (2002)'in çalışmasında da ortaya konulmuştur. 1980'lerde dışa açılmayı başarabilen gelişmekte olan ülkeler için ticaretin büyüme üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisi vardır. Yoksulların yaşam standartlarının yükseltilmesi için büyüme gerekli ve önemlidir. Ülkenin büyümesinden diğer kesimler kadar yoksul kesim de faydalanacaktır (Dollar ve Kraay, 2002; 218-219).

Neutel ve Heshmati (2006), çalışmalarını 1995-2001 yıllarını kapsayacak şekilde 25'i gelişmiş, 37'si gelişmekte olan toplam 62 ülke için KFP endeksini kullanarak yapmışlardır. Küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Neutel ve Heshmati, 2006: 30).

Sapkota (2011), 124 gelişmekte olan ülke için 1997 yılından itibaren dokuz yılı kapsayacak şekilde yapılmıştır. Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerdeki insani gelişme, toplumsal cinsiyet gelişimi ve insani yoksulluk üzerindeki etkileri panel veri analizi ile değerlendirilmiştir. İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü tarafından hazırlanan Küreselleşme Endeksi (KOF Index of Globalization) kullanılarak yapılan çalışmada küreselleşmenin, insan ve cinsiyet gelişimini desteklemekle kalmayıp aynı zamanda insani yoksulluk üzerinde de azaltıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sapkota, 2011: 22).

Yanar ve Şahbaz (2013), 2010 yılına ait verileri kullanarak 102 gelişmekte olan ülke için ekonomik, politik ve sosyal küreselleşmenin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkilerini yatay kesit analizi yaparak iki farklı model üzerinden incelemişlerdir. Bulguları küreselleşmenin gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azalttığı yönündedir (Yanar ve Şahbaz, 2013: 68-69).

Mac Donald ve Majeed (2011), 1970-2008 yılları arasında 65 gelişmekte olan ülke için küreselleşmenin eşitsizliğe ve yoksulluğa olan etkisi panel veri analizi ile incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar mali piyasaları görece gelişmiş olan ekonomilerde küreselleşmenin yoksulluk üzerinde olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca küreselleşmenin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisinin bu ekonomilerde sınırlı olduğu da ortaya konmuştur. Çalışmanın sonucunda elde edilen bir diğer bulgu gelir dağılımı ve ekonomik gelişme düzeyi arasındaki ilişkinin tekdüze olmadığıdır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde hükümetler eşitsizliğin azaltmasında önemli bir role sahiptir (MacDonald ve Majeed, 2010: 1).

Agenor (2002), çalışmasını düşük ve orta gelirli olmak üzere 1 ülke için 1980'lerin sonu ile 1990'ları kapsayan verileri kullanarak yapmıştır. Yazar küreselleşme ve yoksulluk arasında doğrusal olmayan bir ilişki saptamıştır. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi küreselleşmenin derecesine göre farklılık göstermektedir. Küreselleşme seviyesinin düşük olduğu durumda, küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığı; küreselleşme seviyesinin yüksek olduğu durumda ise küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Agenor, 2002: 39).

Liang (2006), 1986-2002 yılları için Çin'in 25 eyaletine ait verileri kullanarak yapmış olduğu panel veri analizinde endojen eşik tahmini yaparak küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığına dikkat çekmiştir. Çalışmada küreselleşme ve yoksulluk arasında eşik ilişkisinin güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Liang, belli bir küreselleşme düzeyine ulaştıktan sonra küreselleşmenin yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etki yaratacağını ifade etmektedir (Liang, 2006: 132).

Heshmati (2004), 62 ülke için 1995-2001 yılları arasında A.T. Kearney/Foreign Policy Globalization Index (KFP) endeksini kullanarak çalışmasını yapmıştır. Çalışmaya göre yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve küreselleşme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Heshmati, 2004: 17).

Beck, Levine ve Demirgüç-Kunt (2007), 1980-2005 yılları arasında 68 gelişmekte olan ülke için çalışmalarını yapmışlardır. Ticari açıklığın aşırı yoksulluk üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varmışlardır (Levine vd., 2007).

Açıkgöz, Kök ve İspir (2008), 1997-2003 yılları için FMOLS (Full Modified Ordinary Least Squares) yöntemini panel veri analizinde gelişmekte olan 50 ülke için uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre; gelişmekte olan ülkelerde uzun dönemde kamu harcamaları yoksulluğu azaltmaktadır. Küreselleşme gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Ayrıca çalışmada Prebisch' in serbest ticaretin, az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını engelleyen önemli bir faktör olduğu yönündeki tespitini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir (Açıkgöz vd., 2008: 365).

Literatürde KOF endeksini kullanarak gelir dağılımı ve yoksulluk gibi önemli göstergeler üzerinden süreci analizi eden bazı çalışmalara da yer vermek uygun görülmüştür. Solmaz (2014), OECD ülkeleri için küreselleşme ve gelir dağılımı ilişkisini incelemiştir. Gelir dağılımı eşitsizliği için Gini Katsayısı, küreselleşme göstergesi için KFP, KOF ve Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI) gibi çok boyutlu küreselleşme endeksleri kullanılarak 2006, 2010 ve 2008 yılları için analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular ile küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini artırmadığı ve küreselleşme düzeyi yüksek olan ülkelerin, küreselleşme düzeyi az olan ülkelere göre gelir dağılımı konusunda daha iyi durumda oldukları tespit edilmiştir (Solmaz, 2014: 105).

Literatürde KOF endeksini kullanan bir çalışma olarak dikkate çeken Hayaloğlu, Kalaycı ve Artan (2015)'in bu çalışmada 1995-2011 yılları için yüksek, üst orta, alt orta ve düşük gelirli 91 ülke için küreselleşme ve büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışmaya göre küreselleşmenin büyüme üzerindeki etkisi ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre göstermektedir (Hayaloğlu diğerleri, 2015: 143).

Doğan ve Can (2016)'ın, KOF endeksini kullandığı bu çalışma 1970-2012 yılları arasında Güney Kore için küreselleşme ve ekonomik büyüme ilişkisi zaman serisi yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları ekonomik, politik ve sosyal küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu göstermiştir (Doğan ve Can, 2016: 213-214).

KOF endeksini kullanan bir diğer çalışmada yazarlar 1980-2014 yıllarına ait verileri kullanarak 16 gelişmiş, 16 gelişmekte olan ülke için dinamik panel veri analiz yöntemini kullanarak küreselleşme ve DYY'nin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Analizin sonuçlarına göre hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde, küreselleşme gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Küreselleşme göstergesinin alt bileşenlerine göre yapılan analizin sonucunda; ekonomik küreselleşme ile DYY gelir eşitsizliğini azaltmakta ve sosyal küreselleşme ile politik küreselleşme ise gelir eşitsizliğini artırmaktadır (Yücel ve Altıntaş, 2019: 16-17).

3.3. VERİ SETİ VE MODELİN DEĞİŞKENLERİ

Bu çalışma Türkiye’de yoksulluk ile küreselleşme ve DYY arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada yer alan değişkenlere ait veriler yıllık olarak alınmıştır. Veri seti Türkiye’de 24 Ocak kararları ile serbest dış ticaret politikasının uygulanmaya başladığı tarih olan 1980 ile başlamakta ve verilerin ulaşılabilirliğine bağlı olarak 2018 yılına kadar uzanmaktadır. Çalışmanın hipotezi, küreselleşmenin ve DYY’nin yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır, şeklinde oluşturulmuştur. Hipotezin sınanması için zaman serisi yöntemi tercih edilmiş ve analiz için Eviews 8 paket program kullanılmıştır. Analizde yer alan değişkenler şunlardır;

Tablo 19: Analizde Kullanılan Değişkenler

LNKBTH	Kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması
LNDYY	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (net giriş)
EKONG	Ekonomik küreselleşme
POLG	Politik küreselleşme
SOSG	Sosyal küreselleşme

KBTH verisi, hane halkı nihai tüketiminin nüfusa oranlanması ile elde edilmiştir. Hane halkı nihai tüketimi verisi WB’den cari olarak dolar cinsinden alınmıştır. Nüfus verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) elde edilmiştir. DYY verisi, WB’den cari olarak dolar cinsinden alınmıştır. EKONG, POLG, SOSG

verileri, İsviçre Ekonomi Enstitüsü'nden alınmıştır ve KOF küreselleşme endeksinin alt bileşenleridir. KBTH ve DYY verilerinin doğal logaritması alınmıştır. DYY ekonomik küreselleşmenin bir unsuru olmasına rağmen çalışmada, içsel bağlantı sorunu da göz önünde bulundurularak, ayrı bir bağımsız değişken olarak yer almaktadır. İçsel bağlantı sorununu gidermek amacıyla FMOLS analizi çalışmada yapılmıştır. DYY'nin ayrı bir bağımsız değişken olarak modele dahil edilmesinin sebebi finansal yatırımlar ve reel yatırımların etkilerini ayırtmaktır.

3.3.1. Yoksulluk Göstergesi

Yoksulluk ile ilgili yapılan analizlerde yoksulluk göstergesi olarak; yoksulluk açığı endeksi, kafa sayısı endeksi, Amartya Sen'in geliştirmiş olduğu Sen endeksi ve Foster, Greer ve Thorbecke' in geliştirdiği yoksulluk endeksleri genel olarak kullanılan yoksulluk göstergeleridir. Bunlara ek olarak uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin geliştirmiş olduğu İnsani Kalkınma Endeksi (HDI), Çok Yönlü Yoksulluk Endeksi ve İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI) sıkça kullanılan endekslerdir.

Zaman serisi analizlerinde yoksulluğu ölçmek amacıyla vekil değişkenler (proxies) kullanılması önerilmektedir. Bu noktada son dönemlerde yoksulluk göstergesi olarak, kişi başına tüketim harcamaları sıkça kullanılmaktadır (Ravallion, 1992; Woolard ve Leibbrandt, 1999; Odhiambo, 2008; 2009; 2010). Yoksulluk göstergesi olarak kullanılan kişi başına tüketim harcamaları, WB'nin yapmış olduğu minimum bir yaşam standardını sağlayamama şeklindeki yoksulluk tanımına da uymaktadır (Odhiambo, 2009). Türkiye'de yoksul birey sayısı kesikli olarak hesaplanmaktadır. Zaman serisi olarak elde edilememesinden dolayı, bu tartışmalara dayanarak kişi başına tüketim harcamalarının, yoksulluk göstergesi şeklinde vekil değişken (proxy) olarak kullanılması uygun bulunmuştur.

3.3.2. Küreselleşme Göstergesi Olarak Doğrudan Yabancı Yatırımlar

19. yüzyıla kadar Batı Avrupa yabancı sermaye yatırımlarının öncüsü olarak kabul ediliyorken Birinci Dünya Savaşı sonrası ABD ön sırayı almıştır. 1929

ekonomik bunalımı yabancı sermaye yatırımları açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve ülkeler bu yatırımlarını tasfiye etmeye başlamışlardır. İkinci Dünya savaşı öncesi dönemde daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşmiş olan yabancı sermaye yatırımları için savaş sonrası dönemde DYY önem kazanmıştır. 1960 sonrasında ÇUŞ'ların faaliyetlerinin ortaya çıkışı ve uluslararası ticaretin gelişmesi, ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesini hızlandırmıştır. DYY'ler, 1980 sonrası daha fazla önem kazanmış ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından ilgi odağı haline gelmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren ise gelişmekte olan ülkeler için DYY kalkınmanın motoru olarak kabul görmeye başlamış ve DYY'ler, dünya üretiminden ve dünya ticaretinden daha hızlı artmıştır (Hirst ve Thompson, 2003: 44, 46-47; Uras, 1979: 31).

1980'lerin ikinci yarısından başlayarak hem dünya çapında yeniden yapılandırma açısından hem de uluslararası ekonomik entegrasyonda temel bir rol oynaması açısından DYY en dinamik faktör olarak ön planda yer almaya başlamıştır. Ancak DYY'nin büyük kısmı, mevcut firma kapasitelerinin genişletilmesi veya yeni işletmelerin kurulması yerine, satın almalar vasıtasıyla sahiplik devrine karşılık gelmeye başlamıştır. DYY'nin gelişimi; altyapı kalitesi, iç pazar büyüklüğü ve iş gücü becerileri, vergilendirme, bankacılık, teknoloji seviyesi ve finansal sistemin gelişimi faktörlerine bağlı olmuştur. Önceleri imalat sanayi ağırlıklı olan DYY'ler yerini finans ve ticaret gibi hizmet sektörü yatırımlarına bırakmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan sonra DYY'ler kimya, demir-çelik, kağıt vb. kirli sanayilerin üretiminde kısıtlama ve yasakların daha esnek olduğu gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Ayrıca bu dönemde kar marjı yüksek olduğu için ticaret, turizm, bankacılık ve sigortacılık gibi hizmetler de gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere kaymaya başlamıştır. Özelleştirmeler ve artan serbestleşme nedeniyle DYY'ler yoksul ülkelere çok üst orta gelir düzeyine sahip olan ülkelere yönelmiştir. Gelişmekte olan ülkelere DYY'ler özelleşen kamu tesislerini alma biçiminde gerçekleşirken, gelişmiş ülkelere ise DYY'ler kendi aralarında işbirliklerini geliştirmişlerdir (Kazgan, 2009: 210; OECD, 2010: 90).

DYY'nin dikey ya da yatay olması, gelir dağılımı eşitsizliği dolayısıyla yoksulluk bakımından oldukça önemlidir. Yatay DYY, aynı üretim tekniği kullanılarak aynı ürünlerin farklı ülkelere üretilmesi olarak ifade edilirken, dikey

DYY ise, maliyet avantajı sağlamak için üretim aşamalarının coğrafi olarak farklı ülkelerde üretilmesini ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde iş gücünün görece ucuz olması gelişmiş ülkelerin, emek yoğun nitelikteki yatırımlarını bu ülkelerde yapmasını teşvik etmektedir. Bu şekilde gerçekleşen dikey DYY, nitelikli iş gücü için daha fazla istihdam olanağı yaratarak gelirini artırmaktayken, nitelsiz iş gücü için aynı istihdam olanaklarının olmaması ekonomide olumsuz etkiler yaratmaktadır (Herzer ve Nunnenkamp, 2011: 5; Protsenko, 2003: 1).

DYY'ler küreselleşme sürecinin en yoğun yaşandığı ve her geçen gün varlığını giderek arttırdığı günümüz dünyasında en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllarda ekonomik liberalleşme ile başlayan DYY ve kısa vadeli sermaye hareketleri 1990'lı yıllardan itibaren büyük artış göstermiş ve uluslararası sermaye hareketlerinin hacmini artırmıştır.

Ülkelerin kalkınmalarında, sermaye birikimi ve tasarruflar en önemli unsurlardandır. Küreselleşme süreci ekonomilerde tasarruf yetersizliklerinden kaynaklanan işsizlik ve yoksulluk gibi birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların çözümünde ekonomik ve sosyal refah düzeyini artırmak, sürdürülebilir bir büyüme sağlamak için alternatif bir finansman kaynağı olarak DYY'ler küreselleşmenin ayrılmaz bir unsuru olarak büyük öneme sahiptir (Aytekin, 2019: 257).

3.3.3. KOF Küreselleşme Endeksi

İlk kez 2002 yılında Axel Dreher tarafından oluşturulan, 2006 yılında Dreher tarafından tanıtılan ve daha sonra 2008 yılında Dreher, Gaston ve Martens tarafından güncellenen KOF Küreselleşme Endeksi İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır. KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmenin ölçülen farklı yönlerini neredeyse dünyadaki her ülke için 1970 yılından bu yana ekonomik, sosyal ve politik boyutunu tek bir endeks değeri olarak görmemize imkan tanıyan bileşik bir göstergedir. 2008 yılında endeksin güncellenmesiyle, hesapladığı ülke sayısını 209'a yükseltmiş ve 2018 yılında yapılan yeni bir güncelleme sonucunda ise endeksin değişkenleri 43'e çıkarılmıştır. (Gygli vd., 2019: 543-544).

Tablo 20: KOF Küreselleşme Endeksinin Bileşenleri ve Ağırlıklar

A. Ekonomik entegrasyon verileri	[%36]
1) Cari akımlar	(%50)
Ticaret (GSYİH yüzdesi)	(%21)
DYY stokları (GSYİH yüzdesi)	(%27)
Portfolyo yatırımları (GSYİH yüzdesi)	(%24)
Yabancı uyruklulara gelir ödemeleri (GSYİH yüzdesi)	(%27)
2) Sınırlamalar	(%50)
Gizli ithalat engelleri	(%24)
Ortalama tarife oranları	(%28)
Uluslararası ticarete vergiler (cari gelir yüzdesi)	(%26)
Sermaye hesabı sınırlamaları	(%22)
B. Politik anlaşma verileri	[%26]
Ülkedeki elçilikler	(%25)
Uluslararası organizasyonlara üyelik	(%28)
BM Güvenlik Konseyi misyonlarına katılım	(%22)
Uluslararası anlaşmalar	(%25)
C. Sosyal küreselleşme verileri	[%38]
1) Bireysel iletişim verileri	(%33)
Yurtdışına telefon trafiği	(%25)
Transferler (GSYİH yüzdesi)	(% 4)
Uluslararası turizm	(%26)
Yabancı nüfus (toplam nüfusun yüzdesi)	(%21)
Uluslararası mektuplar (kişi başına)	(%24)
2) Bilgi akımı verileri	(%35)
İnternet kullanıcıları (1000 kişiye düşen)	(%36)
Televizyon (1000 kişiye düşen)	(%37)
Gazete ticareti (GSYİH yüzdesi olarak)	(%27)
3) Kültürel yakınlık verileri	(%32)
McDonald's lokanta sayısı (kişi başına düşen)	(%45)
Ikea sayısı (kişi başına düşen)	(%45)
Kitap ticareti (GSYİH yüzdesi olarak)	(%10)

Kaynak: KOF Swiss Economic Institute, 2020

KOF küreselleşme endekisi ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme olarak üç boyuta ayrılarak incelenmiş ayrıca her boyut ağırlıkları farklı olan 23 alt endeksle bölümlendirilmiştir. Bu 23 endeksin 8'i ekonomik küreselleşmeyi, 4'ü politik küreselleşmeyi, 11'i ise sosyal küreselleşmeyi, ölçmekte kullanılmaktadır.

KOF Küreselleşme Endeksi'nde yer alan göstergeler ve alt endekslerin değerleri, değişik ağırlıklara sahiptir. Endeksi oluşturan bütün değişkenler 1 ile 100 arasında değer alacak şekilde endekse dönüştürülür. Değişkenler için 100 en büyük, 1 ise en küçük değeri gösterir. Yüksek değere sahip olan endeks, küreselleşmenin de yüksek olduğunu ifade etmektedir (KOF Swiss Economic Institute, 2020).

Türkiye'nin 1980 yılında KOF küreselleşme endeksi (toplam) değeri 44⁵'tür. Zamana bağlı olarak küreselleşme değerinde sürekli artış gözlenmiştir. 1990 yılında 52'ye, 2000 yılında 63'e 2010 yılında 70'e ve 2018 yılında 71'e yükselmiştir. Ekonomik küreselleşme değeri ise 1980 yılında 33 olarak hesaplanmıştır. 1990 yılında 44'e, 2000 yılında 54'e yükselmiş, 2010 yılında ise değişmeyerek 54 olarak kalmış ve 2018 yılında 55'e yükselmiştir. Sosyal küreselleşme değeri 1980 yılında 34 olarak hesaplanmıştır. 1990 yılında 39'a, 2000 yılında 49'a, 2010 yılında 64'e yükselmiş ve 2018 yılında ise değişmeyerek 64 olarak kalmıştır. Politik küreselleşme değeri 1980 yılında 64 olarak hesaplanmıştır. 1990 yılında 71'e, 2000 yılında 88'e, 2010 yılında 92'ye ve 2018 yılında ise 93'e yükselerek zamana bağlı olarak sürekli artış göstermiştir (KOF Swiss Economic Institute, 2020).

⁵ Türkiye'nin KOF endeksine ilişkin değerleri yuvarlanarak verilmiştir.

Tablo 21: Seçilmiş Ülkelerde 2018 Yılı KOF Endeksi ve Alt Bileşenlerinin Karşılaştırılması

Ülkeler	KOF Küreselleşme Endeksi	Ülkeler	Ekonomik Küreselleşme	Ülkeler	Sosyal Küreselleşme	Ülkeler	Politik Küreselleşme
İsviçre (1)	90,79	Singapur (1)	93,63	Monako (1)	91,5	Fransa (1)	97,98
Hollanda (2)	90,68	Hollanda (2)	89,58	Lüksemburg (2)	90,89	Almanya (2)	97,9
Belçika (3)	90,46	Belçika (3)	87,89	Lihtenştayn (3)	90,78	İtalya (3)	97,8
İsveç (4)	89,44	İrlanda (4)	87,81	İsviçre (4)	90,35	Birleşik Krallık (4)	97,08
Birleşik Krallık (5)	89,39	Luxembourg (5)	87,36	Norveç (5)	89,83	Belçika (5)	96,62
Türkiye (58)	70,57	Belize (99)	57,35	Arnavutluk (99)	67,97	Türkiye (12)	92,7
Nikaragua (100)	59,95	Filipinler (100)	57,22	Virjin Adaları (100)	67,21	Lübnan (100)	67,74
Sri Lanka (101)	59,79	Özbekistan (101)	56,92	Güney Afrika (101)	67,2	Suudi Arabistan (101)	66,41
Kamboçya (102)	59,29	Dominika (102)	56,8	Meksika (102)	67,14	Honduras (102)	66,27
Namibya (103)	58,78	Türkiye (114)	54,7	Türkiye (112)	64,3	Kuveyt (103)	66,26
Orta Afrika Cumhuriyeti (194)	37,9	Orta Afrika Cumhuriyeti (188)	30,95	Etiyopya (199)	28,29	Fransız Polinezyası (199)	3,46
Eritre (195)	30,99	Bangladeş (189)	29,81	Eritre(200)	27,91	Virjin Adaları (200)	3,23
Somali (196)	30,16	İran (190)	25,64	Somali (201)	26,7	Grönland (201)	2,1

Kaynak: KOF Swiss Economic Institute, 2020

Not: Parantez içi değerler ülke sıralamasını ifade etmektedir.

Tablo 21’de 2018 yılına ilişkin KOF küreselleşme endeksi (toplam), alt bileşenlerinin endeks değerleri ve ülke sıralaması ülkeler açısından karşılaştırılma yapılabilmesi amacıyla verilmiştir. Tabloda en çok dikkat çeken nokta tek bir ülkenin tüm küreselleşme endeksi değerleri için birinci sırada olmamasıdır. Bu durum her ülkenin diğer ülkeler ile entegrasyonunun farklı boyutlarda gerçekleştiğini göstermektedir.

KOF küreselleşme endeksi 2018 yılında güncellenmiştir. Hem endeks değerini hesapladığı ülke sayısı açısından hem de zaman aralığı açısından diğer küreselleşme endeksleri ile karşılaştırıldığında daha kapsamlıdır. Bu sebeple çalışmada küreselleşme göstergesi olarak KOF endeksinin alt bileşenleri kullanılmıştır.

3.4. EKONOMETRİK METODOLOJİ: ZAMAN SERİSİ YÖNTEMİ VE AMPİRİK BULGULAR

3.4.1. Zaman Serilerinde Durağanlık Analizi ve Birim Kök Testleri

Zaman serileri konusunda, serilerin durağan olup olmaması en çok tartışılan hususlardan biridir. Ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki kovaryansı, bu kovaryansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan stokastik (olasılıklı) bir süreç durağandır (Gujarati, 1999: 713).

Herhangi bir Y_t serisinin durağan olması şartları şöyledir.

$$\text{Sabit aritmetik ortalama} \quad : E(Y_t)=\mu \quad (3.1)$$

$$\text{Sabit varyans} \quad : \text{Var}(Y_t)=E(Y_t-\mu)^2=\sigma^2 \quad (3.2)$$

$$\text{Gecikme mesafesine bağlı kovaryans} \quad : \gamma_k=E[(Y_t-\mu) (Y_{t-k}-\mu)] \quad (3.3)$$

(bütün t değerleri için) k: gecikme mesafesi

Yukarıda y_k ; aralarında k dönem farkı gösteren Y_t ile Y_{t+k} arasındaki ortak varyanstır. $k=0$ olması durumunda, γ_0 olur ve bu da Y 'nin varyansıdır. (σ^2)

$k=1$ olması durumunda, γ_1 olur ve Y 'nin ardışık iki değeri arasındaki ortak varyanstır (Ertek, 1996: 64).

Bir zaman serisinin bu özelliklere uymaması, serinin durağan olmadığını göstermektedir. İktisadi olarak ifade edersek, birim kök içeren yani durağan olmayan bir seriler yapısal kırılmaların ve şokların etkilerinin giderilmediği serilerdir. Yapısal kırılma sonrasında seri eski ortalamasına ve varyansına dönmemektedir (Taylor, 1989: 187). Makroekonomik zaman serilerinin çoğu trend içermekte ve bu durum sahte regresyona neden olabilmektedir (Charemza ve Deadman, 1997: 104).

Sahte regresyon durumunda, değişkenler arasında anlamsız nedensel ilişkiler bulunabilmektedir. 1980 yılında Handry'nin çalışmasında, Birleşik Krallık enflasyon oranı ve yağmur miktarı arasında güçlü bir ilişki bulması, sahte regresyon için iyi bir örnektir. Kurulan regresyonda yüksek R^2 ve düşük Durbin-Watson değerinin görülmesi durumunda sahte regresyondan şüphelenilmelidir (Granger ve Newbold, 1974: 111).

Zaman serisi yöntemi kullanılarak kurulan regresyonlar ile iktisat politikası öngörülleri yapılmakta ve durağan hale getirilmemiş zaman serileri ile yapılacak olan iktisat politikası öngörülleri, yanıltıcı olabilmektedir. Bu sebeple zaman serilerinin öncelikle durağan hale getirilmesi, güvenilir ekonometrik analizler yapmak için oldukça önemlidir.

3.4.1.1. Dickey-Fuller ve Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testleri

Zaman serilerinde durağanlığı belirlemek için ilk birim kök testi 1976 yılında Fuller tarafından ortaya atılmış ve 1979 yılında Dickey ve Fuller tarafından geliştirilmiştir. Birim kök testleri durağanlığı sınamak için en yaygın kullanılan yöntemidir. Birim kök sınamasını tanımlamak için şöyle bir varsayımı ele alacak olursak;

$$Y_t = Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.4)$$

Burada ε_t , varyansı değişmeyen, ortalaması sıfır ve ardışık bağımlı olmayan (otokorelasyonsuz) stokastik hata terimidir. Yukarıdaki regresyon AR(1) (ardışık bağımlı) sürecini ifade etmektedir. Yani Y_t 'nin, (t) dönemindeki değerinin (t-1) dönemindeki değerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda Y_{t-1} 'in önündeki katsayının 1' e eşit olması serinin durağan olmadığını, yani birim kök sorununu işaret etmektedir. Gösterecek olursak;

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

Yukarıdaki regresyonda $\rho=1$ olması, Y_t stokastik değişkeninin birim köke sahip olduğunu ifade etmektedir. Bir zaman serisinin birim köke sahip olması literatürde rassal yürüyüş olarak geçmektedir. (Gujarati, 1999: 718)

Monte Carlo simülasyonları ile $\rho=1$ önsavı ile hesaplanmış ve çizelgeleştirilmiş olan Dickey-Fuller birim kök (DF) testi, Dickey-Fuller tarafından ortaya konmuştur (Gujarati, 1999: 719).

Dickey-Fuller birim kök testi başlıca regresyon kalıpları şöyledir;

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad : \text{Sabit Terimsiz Model} \quad (3.6)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad : \text{Sabit Terimli Model} \quad (3.7)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad : \text{Sabit Terimli ve Trend Faktörlü Model} \quad (3.8)$$

't' zamanı ifade etmektedir.

Bütün zaman serileri birinci dereceden otokorelasyonla ifade edilmiş olsa da DF testi yüksek dereceden otoregresif süreçlerin test edilmesinde kullanılabilmektedir (Enders, 1995: 226).

AR(p) süreci izleyen Y_t gibi bir zaman serisinin AR(1) süreci olarak alınması durumunda, Y_t 'nin dinamik yapısının yanlış tanımlanması sonucu hata terimi otokorelasyonlu olacaktır. Hata teriminin otokorelasyonlu olması, hata teriminin saf rassal olduğu varsayımı üzerine temellenen DF dağılımının kullanımını geçersiz kılmaktadır (Harris, 1995: 32).

Bu sorunu aşmak için DF, bağımlı değişkenin hata terimlerinin eşitliğin sağ tarafında yer alacağı bir test önermişlerdir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin DF birim kök testi regresyon kalıbına dahil edilmesiyle elde edilen Augmented (genelleştirilmiş) Dickey Fuller (ADF) regresyon denklemleri şöyledir (Enders, 1995: 233);

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (3.10)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_t \delta Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (3.11)$$

ADF birim kök testi sonucunda;

H₀: birim kök vardır. (Seri durağan değildir.)

H₁: birim kök yoktur. (Seri durağandır.)

t- ist < kritik değer; H₀ reddedilir.

ADF testinde uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi ve küçük gözlemde başarısız olması bu testin güçsüz yanlarıdır. Uygun gecikme sayısının belirlenmesi için birçok yöntem bulunmaktadır. Örneğin Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Hannan Quin (HQ) ve Schwart Kriteri (SC) bu yöntemlerin bazılarıdır ve uygulamada en yaygın SC ve AIC bilgi kriterleri kullanılmaktadır. Burada uygun gecikme için kıstas SC ve AIC bilgi kriterlerinin değerlerinin minimum olmasıdır. Gecikme uzunluğunun doğru belirlenmemesi sonuçlarda sapmalı tahminler ortaya çıkaracağı için, uygun gecikmenin belirlenmesi oldukça önemlidir.

Tablo 22: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		ADF – t istatistiği (Düzey)		ADF – t istatistiği (Birinci Fark)	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LNKBTH		-0,95	-1,95	-6,21*	-6,17*
LNDYY		-1,99	-2,98	-7,48*	-7,39*
EKONG		-2,10	-2,19	-7,43*	-7,67*
POLG		-1,41	-1,26	-8,02*	-8,34*
SOSG		-0,94	-1,97	-4,34*	-4,26*
Anlamlılık Düzeyi	%1	-3,61	-4,21	-3,62	-4,22
	%5	-2,94	-3,53	-2,94	-3,53
	%10	-2,60	-3,19	-2,61	-3,20

* %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Kritik değerler Mac Kinnon (1996)'a göre bakılır. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) baz alınmıştır.

Tablo 22’de tüm değişkenlerin Sabitte, Sabitte ve Trende’de Birim Kökün varlığını test eden ADF birim kök testi sonuçları gösterilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre tüm değişkenlerde hem sabit için hem de sabit ve trend için düzey seviyesinde birim kökün varlığı saptanmıştır. Daha sonra serilerin birinci farkı alınarak seriler durağanlaştırılmıştır. Sonuç olarak, tüm değişkenler $I(1)$ ’ de durağandır.

3.4.1.2. Phillips-Perron Birim Kök Testi

DF birim kök testi hata terimlerinin normal dağılıma sahip, bağımsız ve sabit varyanslı olduğunu varsaymaktadır. Phillips ve Perron ise bu katı varsayımlara dayanmayan bir birim kök testi geliştirmiş ve hata terimlerinin heterojen dağılımlı ve zayıf bağımlı olabileceğini söylemişlerdir (Phillips ve Perron, 1988: 338). Ayrıca Phillips-Perron (PP) birim kök testi, trend içeren serilerin durağanlık analizlerinde ADF birim kök testine göre daha güçlüdür.

Phillips-Perron(1988)'a ait regresyon denklemleri şöyledir (Phillips ve Perron, 1988; 338);

$$y_t = \mu + \alpha y_{t-1} + u_t \quad (3.12)$$

ve

$$y_t = \mu + \beta\left(t - \frac{1}{2}T\right) + \alpha y_{t-1} + u_t \quad (3.13)$$

T:gözlem sayısı

PP birim kök testi sonucunda;

H₀: birim kök vardır. (Seri durağan değildir.)

H₁: birim kök yoktur. (Seri durağandır.)

t- ist < kritik değer; H₀ reddedilir.

Tablo 23: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		PP – t istatistiği (Düzy)		PP – t istatistiği (Birinci Fark)	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LNKBTH		-0,95	-2,32	-6,21*	-6,17*
LNDYY		-2,10	-2,98	-7,79*	-7,90*
EKONG		-2,34	-2,19	-7,68*	-8,99*
POLG		-1,50	-1,07	-7,89*	-8,56*
SOSG		-0,38	-2,26	-4,34*	-4,26*
Anlamlılık Düzeyi	%1	-3,61	-4,21	-3,62	-4,22
	%5	-2,94	-3,53	-2,94	-3,53
	%10	-2,60	-3,19	-2,61	-3,20

* %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Kritik değerler Mac Kinnon (1996)'a göre bakılır.

Tablo 23’te tüm değişkenlerin sabitte, sabitte ve trendde birim kökün varlığını test eden PP birim kök testi sonuçları gösterilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre tüm değişkenlerde hem sabit için hem de sabit ve trend için düzey seviyesinde birim kökün varlığı saptanmıştır. Daha sonra serilerin birinci farkı alınarak seriler durağanlaştırılmıştır. Sonuç olarak, tüm değişkenler $I(1)$ ’ de durağandır.

3.4.1.3. Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin Birim Kök Testi

Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testi durağanlığı test etmek için geliştirilen bir diğer yöntemdir. ADF birim kök testinin zayıf yönlerinden biri gecikme uzunluklarına fazla duyarlı olmasıyken, KPSS birim kök testi gecikme uzunluğuna bağlı değildir. KPSS birim kök testinin amacı, seriyi deterministik trendden arındırarak birim kök sorunu ortadan kaldırmasıdır. Ayrıca bu testte hipotezler, ADF ve PP birim kök testlerinde kurulanın tersi şekilde kurulmaktadır (Kwiatkowski vd., 1992: 165).

KPSS birim kök testi sonucunda;

H_0 : birim kök yoktur.

H_1 : birim kök vardır.

LM istatistiği > kritik değer; H_0 red edilir.

KPSS testi deterministik trend ile rassal ve sabit bozucu terim olmak üzere üç bileşen içermektedir (Syczewska, 2010). Bileşenler şöyledir;

t: deterministik trend

ϕ_t : rassal süreç

ε_t : hata terimi

$$Y_t = \beta_t + \phi_t + \varepsilon_t \quad (3.14)$$

Denklemden yer alan rassal süreç; $\phi_t = \phi_{t-1} + \varepsilon_t$ şeklinde ifade edilmektedir. Hata terimi burada bağımsız ve eş dağılım özelliklerine sahiptir (Adıgüzel, 2014: 43).

Tablo 24: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		KPSS – t istatistiği (Düzy)		KPSS – t istatistiği (Birinci Fark)	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LNKBTH		0,71	0,13	0,12*	0,10*
LNDYY		0,72	0,13	0,24*	0,04*
EKONG		0,91	0,23	0,31*	0,05*
POLG		0,97	0,24	0,26*	0,08*
SOSG		1,02	0,13	0,12*	0,12*
Anlamlılık Düzeyi	%1	0,73	0,21	0,73	0,21
	%5	0,46	0,14	0,46	0,14
	%10	0,34	0,11	0,34	0,11

* %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. Kritik değerler Mac Kinnon (1996)'a göre bakılır.

Tablo 24'te tüm değişkenlerin Sabitte, Sabitte ve Trende'de Birim Kökün varlığını test eden KPSS birim kök testi sonuçları gösterilmiştir. Elde edilen test sonuçlarına göre tüm değişkenler için sabitte, sabitte ve trendde düzeyde birim kök yoktur şeklindeki H_0 hipotezi reddedilmektedir. Daha sonra serilerin birinci farkı alınarak seriler durağan hale getirilmiştir. Sonuç olarak, sabitte ve sabitte ve trendde tüm değişkenler $I(1)$ ' de durağandır.

3.4.1.4. Zivot - Andrews Yapısal Kırılmaları Dikkate Alan Birim Kök Testi

Ekonomide meydana gelen yapısal kırılmalar analizin yönünü değiştirebilmektedir. Perron çalışmalarında 1929 Buhranı ve 1973 yılında yaşanan petrol krizinin makroekonomik değişkenler üzerinde etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Perron 1989 yılında yapmış olduğu çalışmalarda dışsal olarak belirlemiş olduğu yapısal kırılmaları, kukla değişken oluşturarak modele dahil etmiş ve durağan olmayan birçok değişkenin durağan olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Zivot-Andrews testi yapısal kırılma olması durumunda birim kök sınaması yapmaya imkan tanımaktadır. Ancak Zivot ve Andrews (1992), Perron'un yaptığıının aksine yapısal kırılmaları dışsal olarak belirlemek yerine içsel olarak belirlenmesine imkan tanıyan ve yanlış bir kırılma yılının dışsal belirlenmesi sonucu ortaya çıkabilecek yanlış tahmin sonuçlarını giderecek bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu noktada Zivot ve Andrews Testi, Perron testinin eksik yönlerini gideren bir testtir ve Perron testine göre daha üstündür (Yavuz, 2006:165).

Zivot-Andrews testi şu 3 model yardımı ile tahmin edilmektedir (Andrews, 1992; 253);

$$y_t = \hat{\mu}^A + \hat{\Theta}^A DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^A t + \hat{\alpha}^A y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{c}_j^A \Delta y_{t-j} + \hat{\varepsilon}_t \quad \text{Model A (3.15)}$$

$$y_t = \hat{\mu}^B + \hat{\beta}^B t + \hat{\gamma}^B DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{\alpha}^B y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{c}_j^B \Delta y_{t-j} + \hat{\varepsilon}_t \quad \text{Model B (3.16)}$$

$$y_t = \hat{\mu}^C + \hat{\Theta}^C DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^C t + \hat{\gamma}^C DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{d}^C D(T_B)_t + \hat{\alpha}^C y_{t-1} + \sum_{j=1}^k \hat{c}_j^C \Delta y_{t-j} + \hat{\varepsilon}_t \quad \text{Model C (3.17)}$$

Model A ortalamada, model B eğimde, model C hem ortalamada hem de eğimde meydana gelen yapısal kırılmayı dikkate almaktadır. Modellerde kukla değişken olarak yer alan DU ve DT sırasıyla, ortalamadaki kırılmayı ve eğimdeki kırılmayı ifade etmektedir. Model tahmini yapılırken k ekstra bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Her λ değeri için k, model seçim kriterleri olarak ayrı ayrı belirlenmelidir. Çünkü Zivot-Andrews test sonuçları k sayısına duyarlıdır (Önel, 2004: 91).

Modellerin hipotez testleri şöyledir;

$$DU_t(\lambda) = \begin{cases} 1, & \text{eğer } t > T\lambda \\ 0, & \text{d.d} \end{cases} \quad (3.18)$$

$$DT_t^*(\lambda) = \begin{cases} t - T\lambda, & \text{eğer } t > T\lambda \\ 0, & \text{d.d} \end{cases} \quad (3.19)$$

Hesaplanmış olan t istatistik değeri mutlak değerce Zivot-Andrews kritik değerinden büyükse H_0 hipotezi olan, yapısal kırılma olmadan birim kök varlığını gösteren temel hipotez reddedilir. Aksi durumu gösteren hesaplanan t istatistiğinin

Zivot-Andrews kritik değerinden küçük olması halinde H_1 hipotezi olan, yapısal kırılmayla birlikte serinin trend durağan olduğunu gösteren alternatif hipotez reddedilir (Yılancı, 2009; 328).

Tablo 25: Zivot Andrews Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	Kırılma Yılı	T-İstatistikleri	k	Kritik Değerler		
					%1	%5	%10
LNKBTH	A	2012	-2,41*	0	-5,34	-4,93	-4,58
	B	2012	-3,36*	0	-4,80	-4,42	-4,11
	C	2010	-3,35*	0	-5,57	-5,08	-4,82
LNDYY	A	2005	-3,51*	0	-5,34	-4,93	-4,58
	B	2009	-3,64*	0	-4,80	-4,42	-4,11
	C	2005	-5,27*	0	-5,57	-5,08	-4,82
EKONG	A	1988	-3,72*	0	-5,34	-4,93	-4,58
	B	1996	-5,10	0	-4,80	-4,42	-4,11
	C	1994	-5,64	0	-5,57	-5,08	-4,82
POLG	A	1991	-3,60*	1	-5,34	-4,93	-4,58
	B	1996	-5,14	1	-4,80	-4,42	-4,11
	C	1993	-4,88*	1	-5,57	-5,08	-4,82
SOSG	A	2004	-3,60*	1	-5,34	-4,93	-4,58
	B	1991	-2,11*	1	-4,80	-4,42	-4,11
	C	2007	-3,49*	1	-5,57	-5,08	-4,82

*, %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 25'te EKONG ve POLG değişkenleri hariç tüm değişkenlerin Model A, Model B ve Model C durumlarındaki test sınavasında %1'lik anlamlılık düzeyine göre tek yapısal kırılma altında birim kökün varlığı saptanmıştır. EKONG

değişkeninde ise sadece Model A'da; POLG değişkeninde is Model A ve Model C'de %1 anlamlılık düzeyine göre tek yapısal kırılma altında birim kökün varlığı saptanmıştır.

3.4.2. Eşbütünleşme Analizi ve Tahminleme

Değişkenlerin durağanlık (birim kök) sınamasının ardından değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin varlığını belirlemek için eşbütünleşme analizi yapılmaktadır. Çalışmada sırasıyla Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi (zaman serilerinde tek yapısal kırılmayı dikkate alan) ve Engle-Granger Eşbütünleşme Testi (zaman serilerinde yapısal kırılmayı dikkate almayan) yapılmıştır.

3.4.2.1. Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi

1996 yılında Allen Gregory ve Bruce Hansen tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi uzun dönem vektöründe yapısal kırılmanın olması durumunda eşbütünleşme ilişkisini araştıran bir testtir. Yapısal kırılmaya bağlı olarak Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi üç model ile test edilmektedir (Gregory ve Hansen, 1996; 102-103).

Denklemler şöyledir;

Model 1: Düzey Kayması (C)

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \varphi_{tr} + \alpha^T y_{2t} + \varepsilon_t \quad t=1,2,\dots,n \quad (3.20)$$

μ_1 :Kırılmadan önceki sabit

μ_2 :Kırılmadan sonra sabitteki değişme

φ_{tr} :Kukla değişken (r) kırılma zamanı

Model 2: Trendli Düzey Kayması(C/T)

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \varphi_{tr} + \beta t + \alpha^T y_{2t} + \varepsilon_t \quad t=1,2,\dots,n \quad (3.21)$$

βt : Trend değişkeni

Model 3: Rejim Kayması (C/S)

$$y_{1t} = \mu_1 + \mu_2 \varphi_{tr} + \alpha_1^t y_{2t} + \alpha_2^t y_{2t} \varphi_{tr} + \varepsilon_t \quad t=1,2,\dots,n \quad (3.22)$$

α_1 : Rejim değişiminden önceki eşbütünleşme vektörü

α_2 : Rejim değişiminden sonraki eşbütünleşme vektörü

Her bir r değeri için EKK ile tahmin edilerek elde edilen artıkların ADF test istatistiği hesaplanmıştır. Her r değeri için hesaplanan test istatistiklerinin minimum noktası, kırılma noktası olarak nitelendirilmektedir. Minimum test istatistiği Gregory-Hansen' ın (1996)'da tabloladırdığı kritik değerden mutlak değerce büyük olması halinde H_0 : eşbütünleşme yoktur boş hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 26: Gregory-Hansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

KIRILMALAR	KIRILMA YILI	TEST İSTATİSTİğİ	KRİTİK DEğERLER
SABİTTE KIRILMA (C)	1989	-5,46**	-6,05 (%1)
			-5,56 (%5)
			-5,31 (%10)
SABİTTE VE TRENDDE KIRILMA (C/T)	1989	-5,72**	-6,36 (%1)
			-5,83 (%5)
			-5,59 (%10)
REJİM KAYMASI (C/S)	1988	-5,57	-6,92 (%1)
			-6,41 (%5)
			-6,17 (%10)

**, %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 26 incelendiğinde, sabit için kırılma (C) ve Sabit ve Trend için kırılma (C/T) durumunda eşbütünleşme ilişkisinin varlığı %10 anlamlılık düzeyine göre kabul edilmektedir ve kırılma yılı her iki modelde de 1989 olarak saptanmıştır. 1989 yılının tespiti Türkiye'de 1980'de başlayan dışa açılma sürecinin devamı olan sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı yıl olması sebebiyle teori ile uyumludur. Rejim Kayması (C/S) durumunda ise eşbütünleşme ilişkisi yoktur. Sabit için (C) ve sabit ve trend (C/T) için eşbütünleşme ilişkisi saptanmıştır. Eşbütünleşme ilişkisi saptanan iki model arasından en geniş model alınarak, sabitte ve trendde kırılma (C/T) modeli ile analize devam edilmiştir.

3.4.2.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi

Clive Granger ve Robert Engle'in 1987'de geliştirdikleri İki Aşamalı modelleme yöntemine göre eşbütünleşmenin sağlanması, hata teriminin durağan olmasına ve hata düzeltme mekanizmasının (ECM) çalışmasına bağlıdır. ECM'nin çalışma koşulu; hata teriminin bir gecikmeli değerinin 0 ile -1 arasında olması ve istatistiki olarak anlamlı olmasına bağlıdır (Engle ve Granger, 1991; 81-112).

Engle-Granger Eşbütünleşme Yöntemine göre ele alınan X_t ve Y_t gibi iki değişken arasındaki eşbütünleşme, bütünleşme derecelerinin aynı olmasına yani $I(d)$ ise bu değişkenlerin $a_1X_t + a_2Y_t$ gibi bir doğrusal bileşimi $d-b$ dereceden entegrasyona sahip ise, $d \geq b \geq 0$ olmak koşuluyla X_t ve Y_t serilerinin (d) dereceden eşbütünleşmeye sahip oldukları belirtilir (Engle ve Granger, 1987; 255-256).

Uygulamada Engle-Granger Yöntemi iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşama en küçük kareler (EKK) ile tahmin edilen ve uzun dönem ilişkiyi gösteren uzun dönem denklem tahminin yapılmasıdır. İkinci aşama ise eşbütünleşme ilişkisinden elde edilen hata teriminin durağanlık analizinin yapıldığı ve kısa dönem denkleminin oluşturulduğu aşamadır. Bu noktada hata teriminin birim kök içermediği (durağan olduğu) saptandıysa uzun dönemli ilişkinin varlığından söz edilebilir ve kısa dönem denklem tahmini yapılabilir (Engle ve Granger, 1987; 271-272).

İki aşamada gerçekleşen Engle-Granger Yöntemi de iki şekilde ele alınacaktır. İlk olarak statik denklem üzerinden analiz edilecektir. Ancak statik denklem katsayıların yorumlanmasına imkan tanımamaktadır. Bu sebeple ikinci durumda katsayıların yorumlanmasına imkan tanıyan Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemi ile analiz yapılacaktır.

Tablo 27: Engle-Granger Uzun Dönem Denklem Tahmini

Bağımlı değişken: LNCBTH Gözlem sayısı:39				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-statistic	Prob
C	4,346779	0,562862	7,722639	0,0000
LNDYY	0,084067	0,033808	2,486626	0,0181
EKONG	-0,031076	0,009917	-3,133488	0,0036
POLG	0,008663	0,009045	0,957828	0,3451
SOSG	0,044007	0,005421	8,118363	0,0000
DUM	0,557250	0,108764	5,123458	0,0000
R-kare	0,980236			
D-W istatistik	1,773967			

Uzun dönem tahmini şöyledir;

$$\text{LNCBTH} = 4,346 + 0,084\text{LNDYY} - 0,031\text{EKONG} + 0,008\text{POLG} + 0,044\text{SOSG} + 0,557\text{DUM} + \varepsilon_t \quad (3.23)$$

Uzun dönem denklem tahminine trend eklenmiş ancak istatistiki olarak anlamsız çıktığı için modele dahil edilmemiştir. Uzun dönem denklem tahminin yapılmasının ardından uzun dönem denklemin çalışıp çalışmadığını sınamak amacıyla hata terimine durağanlık testi yapılmıştır.

Tablo 28: Hata Terimi Durağanlık Sonucu

Değişken	t-statistic	Kritik değer
Hata Terimi (u_t)	-5,46	-2,62 (%1)

Hata terimine uygulanan birim kök testinin sonucu $I(0)$ olarak saptanmıştır. Bu durum kısa dönem tahminlemesinin yapılabilmesine imkan tanımaktadır.

Tablo 29: Engle-Granger Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: D(LNKBTH) Gözlem sayısı:38 (düzeltme sonrası)				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-statistic	Prob
D(LNDYY)	0,073725	0,044276	1,665130	0,1054
D(EKONG)	-0,025090	0,010904	-2,300951	0,0278
D(POLG)	-0,002705	0,011831	-0,228660	0,8205
D(SOSG)	0,046465	0,014527	3,198591	0,0030
U_t (-1)	-0,692874	0,232719	-2,977297	0,0054
R-kare	0,343530			
D-W istatistik	1,881135			

Tablo 29’da Engle-Granger kısa dönem hata düzeltme modeli tahmini sonuçları yer almaktadır. Tablodan anlaşılabileceği gibi hata düzeltme terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç hata düzeltme teriminin çalıştığını, seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların uzun dönemde giderildiğini ve serilerin uzun dönemde dengeye geldiğini göstermektedir. Hata düzeltme teriminin katsayısından hareketle kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl (1/0,69) sonra dengeye geleceği hesaplanmaktadır. Bu durum seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl sonra ortadan kalkarak serilerin uzun dönem denge noktasına geleceğini ifade etmektedir.

Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS) tahmin yöntemi, uzun dönem yorumlanabilir katsayıları tahminlemek için kullanılmaktadır. Çalışmada FMOLS’nin tercih edilmesinin sebebi değişkenler arasındaki içsellikten ve otokorelasyondan kaynaklanan sapmaları düzelten bir tahminci olmasıdır. FMOLS yöntemi ile kurulan modele trend değişkeni eklenmiş ancak istatistiki olarak anlamsız çıkması sonucu modelden çıkarılmıştır (Demir vd., 2019: 254).

Tablo 30: Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayıları: Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS)

Bağımlı değişken: LNKBTBTH Gözlem sayısı:38				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-statistic	Prob
C	4,285311	0,469182	9,133587	0,0000
LNDYY	0,089378	0,028322	3,155736	0,0035
EKONG	-0,027160	0,007646	-3,552394	0,0012
POLG	0,006327	0,006766	0,935096	0,3567
SOSG	0,042495	0,004410	9,635005	0,0000
DUM	0,581723	0,082076	7,087635	0,0000
R-kare	0,979499			
D-W istatistik	1,811926			

FMOLS denklemleri şöyledir;

$$\text{LNKBTH} = 4,285 + 0,089\text{LNDYY} - 0,027\text{EKONG} + 0,006 \text{ POLG} + 0,042 \text{ SOSG} + 0,581 \text{ DUM} + \varepsilon_t \quad (3.24)$$

Tablo 30'dan elde edilen sonuçlara göre Türkiye'nin uzun dönemli kişi başına hanehalkı nihai tüketim harcaması (yoksulluk), POLG dışında⁶ modelde yer alan diğer değişkenlerden etkilenmektedir. DYY'ler %1 arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,089 artmaktadır. Ekonomik küreselleşme 1 birim arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,027 azalmaktadır. Sosyal küreselleşme 1 birim arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,042 artmaktadır. Modele DUM değişkeni olarak dahil edilen 1989 yapısal kırılma yılı Türkiye'nin uzun dönem kişi başına hane halkı nihai tüketim harcamasını % 0,58 birim pozitif olarak etkilemektedir.

⁶ Bu endeks değeri Fransa (97,98), Almanya (97,90), İtalya (97,80) gibi zengin ülkelerde ve Güney Afrika (89,18), Endonezya (87,6), Nijerya (85,24) ve Pakistan (84,76) gibi yoksul ülkelerde oldukça yüksek değerler almaktadır. Bu gözlem ülkelerin gelir düzeyi ile politik küreselleşme arasında bir bağlantı olmadığını göstermektedir. Ayrıca politik küreselleşmenin alt bileşenlerinin yoksulluğu doğrudan etkileyecek saiklerden de oluşmaması parametreler arasındaki anlamsız ilişkiyi kuvvetlendirmektedir.

Tablo 31: Hata Terimi Durağanlık Sonucu

Değişken	t-statistic	Kritik değer
Hata Terimi (u_t)	-5,47	-2,62 (%1)

Hata terimine uygulanan birim kök testinin sonucu $I(0)$ olarak saptanmıştır. Bu durum kısa dönem tahminlemesinin yapılabilmesine imkan tanımaktadır.

Tablo 32: Engle-Granger Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı değişken: D(LNKBTH) Gözlem sayısı:38 (düzeltme sonrası)				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-statistic	Prob
D(LNDYY)	0.071681	0.052816	1.357200	0.1842
D(EKONG)	-0.023505	0.011173	-2.103778	0.0433
D(POLG)	-0.003521	0.012172	-0.289232	0.7743
D(SOSG)	0.047354	0.015696	3.016909	0.0050
$U_t (-1)$	-0.691870	0.240206	-2.880319	0.0070
R-kare	0.335348			
D-W istatistik	1.891120			

Tablo 32’de Engle-Granger kısa dönem hata düzeltme modeli tahmini sonuçları yer almaktadır. Tablodan anlaşılabileceği gibi hata düzeltme terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç hata düzeltme teriminin çalıştığını, seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların uzun dönemde giderildiğini ve serilerin uzun dönemde dengeye geldiğini göstermektedir. Hata düzeltme teriminin katsayısından hareketle kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl ($1/0,69$) sonra dengeye geleceği hesaplanmaktadır. Bu durum seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl sonra ortadan kalkarak serilerin uzun dönem denge noktasına geleceğini ifade etmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme sürecinin ülkelerin üretim yapısında ve teknoloji düzeylerinde yol açtığı önemli gelişmelere rağmen, ulusal ve uluslararası boyutlarıyla yoksulluk sorunu büyüyerek devam etmektedir. Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda artan yoksulluk sadece az gelişmiş ülkeleri değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de ciddi bir sorunudur. Bu çalışmada, küreselleşmenin ve DYY'nin yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etkisi vardır, hipotezi araştırılmıştır. Türkiye özelinde ele alınan bu çalışmada, 1980-2018 yılları arasında KOF küreselleşme endeksinin alt bileşenleri olan ekonomik, politik ve sosyal küreselleşme ile DYY'lerin, yoksulluk (kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması) üzerindeki etkileri zaman serisi analizleriyle araştırılmıştır.

Çalışmada seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin analizi yapılmadan önce ADF, PP ve KPSS birim kök testleri yapılarak, serilerin $I(1)$ düzeyinde durağan olduğu saptanmıştır. Ardından tek yapısal kırılma altında birim kökün varlığını dikkate alan Zivot Andrews Testi yapılmıştır. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınamak amacıyla yararlanılan Gregory-Hansen (tek yapısal kırılmayı dikkate alan) eşbütünleşme testi ile eşbütünleşik ilişkinin varlığı tespit edilmiş ve 1989'un kırılma yılı olduğu içsel olarak saptanmıştır. Uzun dönem katsayılarının tahminine ilişkin Engle-Granger eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Uygulamada uzun dönem denklem tahmini için Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemi kullanılmıştır. Bu tahmin yöntemi, değişkenler arasındaki otokorelasyon ve içsellikten kaynaklanan sapmaları gidermek ve uzun dönem yorumlanabilir katsayıları elde etmek amacıyla tercih edilmiştir.

FMOLS tahmin yöntemi ile elde edilen uzun dönem eşbütünleşme katsayıları sonucuna göre; Türkiye'nin uzun dönemli kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması (yoksulluk), politik küreselleşme dışında modelde yer alan diğer değişkenlerden etkilenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar %1 arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,089 artmaktadır. Ekonomik küreselleşme 1 birim arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,027 azalmaktadır. Sosyal küreselleşme 1 birim arttığında kişi başına hane halkı nihai tüketim harcaması %0,042 artmaktadır. 1989 yılındaki yapısal kırılmayı göstermek üzere modele dahil edilen DUM değişkeni istatistiki olarak anlamlı olup

Türkiye'nin uzun dönem kişi başına hane halkı nihai tüketim harcamasını % 0,58 oranında pozitif olarak etkilemektedir.

FMOLS uzun denklemden elde edilen hata terimi ile oluşturulan kısa denklem sonuçlarına göre hata düzeltme terimi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç hata düzeltme teriminin çalıştığını, seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların uzun dönemde giderildiğini ve serilerin uzun dönemde dengeye geldiğini göstermektedir. Hata düzeltme teriminin katsayısından hareketle kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl ($1/0,69$) sonra dengeye geleceği hesaplanmaktadır. Bu durum seriler arasındaki kısa dönemli sapmaların yaklaşık 1,44 yıl sonra ortadan kalkarak serilerin uzun dönem denge noktasına geleceğini ifade etmektedir.

Analizin sonucunda elde edilen bulgular, küreselleşme ve doğrudan yabancı yatırımların yoksulluk üzerinde azaltıcı etkisi vardır hipotezini doğrular niteliktedir. DYY'nin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisi literatür ile uyumludur. Şahbaz vd. (2016) 1980-2015 dönemi için yaptıkları çalışmada da DYY girişlerinin yoksulluğu azalttığını bulmuşlardır. DYY'lerin etkin ve verimli kullanılması yoksulluğu azaltır. Bu bağlamda DYY girişlerini özendirici, ülkedeki yatırım iklimini iyileştirici politikaların, yoksullukla mücadelede uygulanan politika ve programlarla tamamlanması gerekir.

Bu olumlu tespitin aksine çalışmada ekonomik küreselleşmenin yoksulluğu olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. DYY ve ekonomik küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerinde farklı etkilere sahip olması 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan değişimin sonucudur. Çalışmada uygulanan Gregory-Hansen Eşbütünleşme testi sonucunda kırılma yılı sabitte ve trendde (C/T) 1989 olarak tespit edilmiştir. 1989 yılı ülkemizde 1980'de başlayan dışa açılma sürecinin devamı olan sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı yıldır. Ekonomik küreselleşme verisi toplam küreselleşme içerisinde %36'lık bir paya sahiptir. Her biri %50'lik paya sahip olan cari akımlar ve sınırlamalar ana başlıkları ekonomik küreselleşmeyi oluşturmaktadır. Cari akımlar, DYY stokları, portfolyo yatırımları ve yabancı uyruklulara gelir ödemelerinden oluşmaktayken; sınırlamalar ise gizli ithalat engelleri, ortalama tarife oranları, uluslararası ticaret vergileri ile sermaye hesabı sınırlamalarından oluşmaktadır. 1980'li yıllarda sınırlamaların göz ardı edildiği düşünüldüğünde

ekonomik küreselleşme verisi için daha çok cari akımlar üzerinden başka bir deyişle DYY ve sermaye hareketleri üzerinden yapılabilecek yorumların önü açılmaktadır. Bu bağlamda DYY'nin yoksulluğu azalttığı göz önünde bulundurulursa, ekonomik küreselleşmenin yoksulluğu artırmasının sebebi sermaye hareketlerinin serbest kalmasında görülmektedir.

Sosyal küreselleşme endeksinin yoksulluk üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Sosyal küreselleşme toplam küreselleşme endeksi içerisinde %38'lik oran ile en geniş paya sahip olan göstergedir. Sosyal küreselleşme endeksinin üç ana bileşeni %33'lük pay ile bireysel iletişim, %35'lik pay ile bilgi akımı ve %32'lik pay ile kültürel yakınlık verileridir. Bireysel iletişim verilerini yurtdışına telefon trafiği, transferler, uluslararası turizm, yabancı nüfus ve uluslararası mektuplar oluşturmaktadır. Bunlar farklı ülkelerde yerleşik kişilerin birbiriyle olan etkileşimini ölçmekte kullanılmaktadır. Bilgi akımı verilerini internet kullanıcıları, televizyon ve gazete ticareti oluşturmaktadır. Kültürel yakınlık verilerini ise McDonald's lokanta sayısı, Ikea sayısı ve kitap ticareti oluşturmaktadır. Sosyal küreselleşme endeksinin artmasında bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve kültürel anlamda başka ülkeler ile zevk ve tercihlerin benzerliklerindeki artışlar en büyük etkindir.

Sosyal küreselleşmenin yoksulluğu azaltan etkisini açıklamak için, internet gibi bilgi ve iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşmasının bilgiye erişimi kolaylaştırması dolayısıyla bireylerin beşeri sermayelerine yapmış olduğu katkıda görülmektedir. Diğer yandan endekse ilişkin olarak McDonald's ve Ikea sayısı kriterleri göz önünde bulundurulduğunda sayının çokluğuna bağlı olarak ülkede yaratmış olduğu istihdam dolayısıyla yoksulluğu azaltıcı etkide bulunduğu düşünülmektedir. Bu sonuç Yanar ve Şahbaz (2013)'ün sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme ile farklı yoksulluk göstergeleri arasındaki ilişkiyi açıklayan bu çalışmaya göre sosyal küreselleşme yoksulluğu azaltmaktadır.

Politik küreselleşme endeksi toplam küreselleşme içerisinde %26'lık bir paya sahiptir. Politik küreselleşmenin ana bileşenleri ülkedeki elçilikler, uluslararası organizasyonlara üyelik, UN Güvenlik Konseyi misyonlarına katılım ve uluslararası anlaşmalar olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Çalışmada politik küreselleşme endeksi istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Bu endeks değeri Fransa (97,98), Almanya (97,90), İtalya (97,80) gibi zengin ülkelerde ve Güney Afrika (89,18),

Endonezya (87,6), Nijerya (85,24) ve Pakistan (84,76) gibi yoksul ülkelerde oldukça yüksek değerler almaktadır. Bu gözlem ülkelerin gelir düzeyi ile politik küreselleşme arasında bir bağlantı olmadığını göstermektedir. Ayrıca politik küreselleşmenin alt bileşenlerinin yoksulluğu doğrudan etkileyecek saiklerden de oluşmaması parametreler arasındaki anlamsız ilişkiyi kuvvetlendirmektedir.

Analizin sonuçlarına göre DYY'lerin Türkiye'de yoksulluğu azaltması, DYY'lerin Türkiye için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca ekonomik küreselleşme endeksi sermaye hareketlerinin serbest bırakılması sebebiyle yoksulluk üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Elde edilen bu bulgular ışığında Türkiye'de spekülasyon sermaye hareketlerini önlemek amacıyla uygulanacak politikaların, ekonomik küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak için önemli olduğu düşünülmektedir. DYY'lerin istihdamı artırıcı, dolayısıyla yoksulluk üzerindeki olumlu etkileri göz önüne alındığında istihdam yaratacak yatırımları ülkeye çekmek için yapılacak politikaların önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sosyal küreselleşmenin alt bileşenleri içine yer alan McDonald's lokanta sayısı ve Ikea sayısının da fazla olmasının istihdam üzerindeki olumlu etkileri bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Sosyal küreselleşmenin diğer alt bileşenleri açısından değerlendirildiğinde, internet gibi bilgi ve iletişim araçlarının kullanımını yaygınlaştıracak ve bilgiye erişimi kolaylaştıracak politikaların uygulanması bireylerin beşeri sermayelerine katkı yaparak yoksulluğun azalmasında önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, B., Kök, R. ve İspir, S. (2008). Küreselleşme Kurgusuna Yönelik Hipotez Testleri: Yoksulluk Olgusu Üzerine Seçilmiş Ülkeler Deneyimi (1997-2003). *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 351-376.

Adıgüzel, U. (2014). Türkiye'de Kamu Harcamaları Dış Ticaret Açıkları Üzerinde Etkili mi? *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(10), 39-55.

Agenor, P.-R. (2002). Does Globalization Hurt The Poor? *Policy Research Working Papers Series*, 3-56.

Aktan, C. C. (2002a). *Globalleşme ve Yoksulluk: Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri* Ed. C. Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002, 39-69.

Aktan, C. C. (2002b). *Yoksulluğun Kaynağı Olarak İşsizlik Sorunu ve İşsizliğin Önlenmesine Yönelik Stratejiler ve Politikalar. Yoksullukla Mücadele Stratejileri* Ed. C. Can Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002.

Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 2(42), 1225-1230.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002c). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed. C. Can Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara 2002, 39-69.

Aktaş, E. (2006). Küreselleşme, Yoksulluk ve Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri. *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi Kitapçığı, Akdeniz Üniversitesi*, Cilt 2, 614-620.

Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 193-202.

Albert, M., & Hahnel, R. (2017). *Quiet Revolution in Welfare Economics*. Princeton University Press.

Andrews, E. Z. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3), 251-270.

Aren, S. (2007). *100 Soruda Ekonomi Elkitabı*. Ankara: İmge.

Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.

Baldwin, R. E. ve Martin, P. (1999). Two Waves Of Globalisation: Superficial Similarities Fundamental Differences. *NBER Working Papers*, No: 6904.

Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 49-70.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 25-34.

Boratav K, (1997). *Ekonomi ve Küreselleşme, Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme*, (Yay. Haz. Işık Kansu), 3.b, Ankara: İmge.

Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşme: Kavram-Gelişim ve Yaklaşımlar, Küreselleşmenin İnsani Yüzü* (Der. Veysel Bozkurt), İstanbul: Alfa Yayınları.

Bradshaw, J. ve Mayhew, E. (2011). *The Measurement Of Extreme Poverty In The European Union*. European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Brussels.

Brady, D. (2005). The Welfare State And Relative Poverty in Rich Western Democracies, 1967–1997. *Social Forces*, 83(4), 1329-1364.

Castells, M. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I. The Rise of the Network Society*. Blackwell. Publishers. Maiden, Massachusetts.

Chakrapani, C., ve Mitra, A. (1995). Rural-to-Urban Migration: access to employment, incidence of poverty and determinants of mobility. *Indian Journal of Social Work*, 56, 377-386.

Charemza, W. ve Deadman, D. (1997). *New Directions in Econometric Practise*. Cheltenham: Edward Elgar.

Clark, T., & Knowles, L. L. (2003). Global myopia: globalization theory in international business. *Journal of International Management*, 9(4), 361-372.

Çalışır, G. (2009). *Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye'deki Televizyon Haberlerine Yansımaları*. (Yayınlanamış Doktora Tezi). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 7(13), 284-308.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılamalarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(32), 57-74.

Demir, M. A., Ekinci, R.. ve Utkulu, U. (2019). Türkiye'de Enerji Fiyatlarının İhracat Arzına Etkisi: İmalat Sanayi İhracatı Zaman Serisi Bulguları. *Economics, Finance, Politics*, 14(2), 237-258.

Demirdöğen, A., Ören, M. N.. ve Alemdar, T. (2012). Türkiye’de Tarım Politikaları Kapsamında Sağlanan Destekler ve Kırsal Yoksulluk. *10. Uluslararası Tarım Ekonomisi Kongresi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü*, Konya, 5-7.09.2012, 85-94.

Dicken, P. (2011). *Global Shift Mapping The Changing Contours Of The World Economy*. New York: The Guilford Press.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1057-1072.

Doğan, B.. ve Can, M. (2016). Küreselleşmenin Büyümeye Etkisi: Güney Kore Örneğinde Eşbütünleşme Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 197-220.

Doğan, E. (2014). Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi. *Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*, 1-160.

Doğan, E. M.. ve Tatlı, H. (2014). İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye’nin Dünyadaki Yeri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 99-124.

Dollar, D.. ve Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195-225.

DPT. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. DPT Ankara.

Dreher, A. (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence From A New Index of Globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.

Easterly, W.. ve Fischer, S. (2001). Inflation and the Poor Credit, and Banking. *Journal of Money*, 33(2), 160-178.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir? *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi Özel Eki*, 25(4), 83-88.

Eğilmez, M. (1997). *IMF, Dünya Bankası ve Türkiye*. İstanbul: Creative.

Elçin, A. B. (2012). *Küreselleşmenin Tarihçesi*. 03.18.2020, <http://www.merit-ymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>. 1-17.

Emin, E. (2018). *Küresel Adaletsizlik Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu*. İstanbul: İnsamer.

Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*. New York: John Wiley.

Engle, R.. ve Granger, C. (1987). Co-Integration and Error Correction:Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276.

Engle, R.. ve Granger, C. (1991). *Long-Run Economic Relationship Readings in Cointegration*. New York: Oxford University.

Ertek, T. (1996). *Ekonometriye Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları.

Foster, J., Greer, J.. ve Thorbecke, E. (1984). *Econometrica. A Class Of Decomposable Poverty Measures*, 52(3), 761-766.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2009). *GATT Bilgilendirme Rehberi*. Ankara: GİB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT Müdürlüğü.

Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(1), 159-181.

Gerşil, G. S.. ve Temel, H. Y. (2015). Türkiye'de İşgücü Piyasaları Açısından Göç Olgusu. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3, 413-428.

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. California: Stanford University Press.

Giddens, A. (2002). *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives*. New York: Profile Press.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (E. A. Kayhan, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Granger, C.. ve Newbold, P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.

Gregory, A.. ve Hansen, B. (1996). Residual-Based Tests For Cointegration in Models With Regime Shift. *Journal of Econometrics*, 70(1), 99-126.

Gujarati, D. N. (1999). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen. ve G. G. Şenesen, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Güler, B. (2011). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimcilik: Ashoka Üyelerinden Sosyal Yenilikçi Örnek Uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(3), 79-111.

Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Strum, J.E. (2019). The KOF Globalisation Index - Revisited. *The Review of International Organizations*, 14(2), 543-574.

Harris, R. G. (1993). Globalization, Trade and Income. *The Canadian Journal of Economics*, 26(4), 755-776.

Harris, R. I. (1995). *Using Cointegration Analysis In Econometric Modelling*. London: Harlow.

Hayaloğlu, P., Kalaycı, C. ve Artan, S. (2015). Küreselleşme Farklı Gelir Grubundaki Ülkelerde Ekonomik Büyümeyi Nasıl Etkilemektedir? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 119-152.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (1999). Global Transformations Politics Economics And Culture. *Stanford University Press California*.

Herzer, D. ve Nunnenkamp, P. (2011). *FDI and Income Inequality: Evidence From Europe*. (No:1675) Kiel Institute For The World Economy Working Paper.

Heshmati, A. (2004). The Relationship Between Income Inequality, Poverty and Globalisation. *IZA Discussion Paper*.

Hirst, P. ve Thompson, G. (1996). *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.

Hirst, P. ve Thompson, G. (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. (Ç. Erden. ve E. Yücel, Çev.) Ankara: Dost.

Hüseyin Çeken, Ş. Ö. (2008). Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 79-95.

Ingham, B. (1997). Economics and Development. *The Journal of Modern African Studies*, 35(4), 745-778.

İçduygu, A. (1995). Çok Kültürlülük, Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin. *Türkiye Günlüğü*, 33 (Özel Sayı), 117-126.

İnan, İ. H. (2012). Türkiye’de Kırsal Yoksulluğun Nedenleri ve Önlenmesi. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. *Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü*, Konya, 5-7.09.2012, 280-289.

Kabaş, T. (2009). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.

Karataş, K., Acar, H., Öntaş, Ö. C., Acar, Y. B. ve Gökçearslan, E. (2004). Türkiye’de Çocuğun Korunması: Osmanlı’dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1), 15-25.

Karluk, R. (2003). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kaynak, M. (2014). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kazgan, G. (2009). Küreselleşme ve Ulus Devlet: *Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kazgan, G. (2012). *Dünden Bugüne Küreselleşmenin Ekonomik Temelleri*. (No. 2012/53) Ankara: Discussion Paper.

Keşenek, Y. (1990). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Verso Yayınları.

Kesici, M. R. (2007). Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi. *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma ve Toplum Dergisi*, 12(3), 121-158.

Keyman, E. F. (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler*, 3(9), 1-20.

Keyman, F.. ve Dural, B. Y. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kim, Y. Y.. ve Bhawuk, D. P. (2008). Globalization and Diversity:Contribution From Intercultural Research. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(4), 301-304.

KOF Swiss Economic Institute (2020). *ETC ZURICH KOF*. <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisationindex.html> (12.04.2020).

Koyuncu, M.. ve Şenses, F. (2004). Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri. *ERC Working Papers in Economics* 04/13, 1-43.

Kozul - Wright, P. B. (1996). Globalization Myths: Some Historical Reflections On Integration, Industrialization and Growth In The World Economy. *UNCTAD Discussion Papers*, 113, 1-32.

Krasner, S. D. (1995) Compromising Westphalia. *International Security*, 20(3), 115-151.

Kutlu, E. ve Eşkinat, R. (2002). *Dünya Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı.

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P., & Shin, Y. (1992). Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against The Alternative of A Unit root: How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root?. *Journal of econometrics*, 54(1-3), 159-178.

Levine, R., Beck, T. ve Demirgüç-Kunt, A. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27-49.

Liang, Z. (2006). Threshold Estimation on the Globalization-Poverty Nexus (Evidence from China). *UNU-WIDER Research Paper*.

MacDonald, R.. ve Majeed, M. T. (2010). Distributional and Poverty Consequences of Globalization: A Dynamic Comparative Analysis for Developing Countries. *Scottish Institute for Research in Economics (SIRE) Discussion Papers*, 2010-62.

Manning, S. (1999). Introduction (to Special Issue on Globalization). *Journal of World Systems Research*, 5(2), 137-141.

Martens, P., Caselli, M., Lombaerde, P. D., Figge, L.. ve Scholte, J. A. (2014). New Directions in Globalization Indices. *Globalization*, 12(2), 217-228.

Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161.

Muller, C. (1998). *The Properties of The Watts' Poverty Index Under Log-Normality*. Centre For The Study of African Economies, Institute of Economics And Statistics, University of Oxford.

Neutel, M.. ve Heshmati, A. (2006). Globalisation, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence. *IZA Discussion Paper*.

Odhiambo, N. M. (2008). Financial Depth, Savings and Economic Growth in Kenya: A Dynamic Casual Linkage. *Economic Modelling*, 25(4), 704-713.

Odhiambo, N. M. (2009). Finance-Growth-Poverty Nexus in South Africa: A Dynamic Casualty Linkage. *Journal of Socio-Economics*, 38(2), 320-325.

Odhiambo, N. M. (2010). Is Financial Development A Spur to Poverty Reduction? Kenya's Experience. *Journal of Economic Studies*, 37(3), 343-353.

OECD. (2003). *World Health Organization DAC Guidelines and Reference Series, Poverty and Healt*. Paris, 1-93.

OECD. (2010). *OECD Economic Globalisation Indicators*. Paris: OECD. 1-232.

Oman, C. (1994). *Globalization and Regionalisation: The Challenge For Developing Countries*. Paris: OECD.

Ongun, M. T. (2013). *Sanayileşme ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Orhan, S. S. (2003). *Küresel İktisat Politikaları Olarak Liberalizasyon*. Derleyen M. A. Çukurçayır, Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi (s. 410-446). Konya: Çizgi Kitabevi.

Önel, G. (2004). *Türkiye’de Dış Borçların Sürdürülebilirliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. DEU Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Öymen, O. (2000). *Geleceği Yakalamak*. İstanbul: Remzi.

Öztürk, N. (2009). *İktisatta Bölüşüm: Kuram-Politika*. Ankara: Palme.

Patman, R. G. (2005). Globalisation, Sovereignty and The Transformation of New Zealand and Foreign Policy. *CSS Working Paper* (21/05).

Phillips, P. C. ve Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.

Pierson, C. (1998). *Beyond The Welfare State?: The New Political Economy of Welfare*. Penn State Press.

Protsenko, A. (2003). *Vertical and Horizontal Foreign Direct Investments in Transition Countries*. Doktora Tezi. Munich: Ludwig-Maximilians-Universitat.

Ravallion, M. (1992). *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods*. Washington: World Bank.

Ravallion, M. (1996). Issues In Measuring And Modelling Poverty. *The Economic Journal*, 106(438), 1328-1343.

Rennen, W. ve Martens, P. (2003). The Globalisation Timeline. *Integrated Assessment*, 4(3), 137-144.

Roy, S. (1996). Development, Environment and Poverty: Some Issues for Discussion. *Economic and Political Weekly*, 31(4), 29-41.

Sapkota, J. B. (2011). Impacts of Globalization on Quality of Life: Evidence from Developing Countries. *MPRA Paper*.

Scholte, J.A. (1993). *International Relations of Social Change*. Open University Press.

Sen, A. (1976). Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*, 44(2), 219-231.

Sen, A. (1979). Issues In The Measurement Of Poverty. *The Scandinavian Journal of Economics*, 81(2), 285-307.

Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Skeldon, R. (2002). Migration and Poverty. *Asia Pasific Population Journal*, 17(4), 67-82.

Solmaz, E. (2014). OECD Ülkelerinde Ülke İçi Gelir Eşitsizliklerinin Çok Boyutlu Küreselleşme Endeksleri İle İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 91-108.

Stiglitz, E. J. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. (A. Taşcıoğlu. ve D. Vural, Çev.) İstanbul: Plan: B.

Syczewska, E. M. (2010). Empirical Power of The Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin Test. *Department of Applied Econometrics Working Papers*. 185-189.

Şahbaz, A., Buluş, A., & Kaleci, F. (2016). The Relationship between Openness, Foreign Direct Investment, and Poverty: The Case of Turkey. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1106-1117.

Şantaş, F. (2017). Yoksulluğun Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (13), 545-591.

Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi? *Economic Research Center Working Paper In Economics*, 04(09).

Şimşek, O. (2016). W. I. Robinson'ın Tezi Üzerinden Küreselleşmeyi Okumak. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 24-55.

Taylor, J. B. (1989). The Evolution of Ideas in Macroeconomics. *Economic Record*, 65(2), 185-189.

Tekeli, İ. (2000). *Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine*", *Devlet Reformu: Yoksulluk*. İstanbul: Tesev.

Tisdell, C. ve Svizzero, S. (2004). Globalisation, Social Welfare, Public Policy and Labor Inequalities. *The Singapore Economic Review*, 49(2), 233-253.

Townsend, P. (2006). *What is Poverty? An Historical Perspective*. UNDP: International Poverty Centre. Poverty in Focus. Brazilya.

TÜİK. (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, (33820).

UNCTAD. (2010). *World Investment Report. Investing in a Low-Carbon Economy*. İsviçre.

UNDP. (1990). *Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development*. UNDP.

UNDP. (2007). *Human Development Report 2007/2008: Fighting Climate Change: Human Solidarity in A Divided World*. UNDP.

UNDP. (2019). 2019 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi: Temel Bulgular. UNDP.

UNDP. (2020 c). *İnsani Gelişme Raporu 2020 Önümüzdeki Sınır: İnsani Gelişme ve Antroposen*. UNDP.

UNDP. (2020a). *Önümüzdeki Sınır: İnsani Gelişme ve Antroposen 2020 İnsani Gelişme Raporu'ndaki Ülkelerle İlgili Açıklama Notu: Türkiye*. UNDP.

UNDP. (2020b). *Technical Notes: Calculating- the Human Development Indices - Graphical Presentation*. UNDP.

Uras, G. (1979). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İktisadi Yayınlar.

Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 155-173.

Ünlü, H. ve Türk, T. (2016). Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92-104.

Velde, D. W. (2006). Foreign Direct Investment and Development an Historical Perspective. *Background Paper for World Economic and Social Survey*, 1-29.

Winham, G. R. (1996). International Trade Policy in a Globalizing Economy. *International Journal*, 51(4) 638-650.

Woolard, I. ve Leibbrandt, M. (1999). Measuring Poverty in South Africa. *Development Policy Research Unit University Of Cape Town*, 99/33.

World Bank Group. (2020). *Poverty and Shared Prosperity 2020 Reversal of Fortune*. Washington: World Bank Group.

World Bank Institute. (2005). *Introduction to Poverty Analysis*. World Bank Institute.

World Trade Organization. (1995). *Understanding The WTO*. İsviçre: World Trade Organisation.

Yanar, R. ve Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 55-74.

Yar, F. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. Global Analiz 2. Ankara: Toplum ve Ekonomileri Çalışma Merkezi, *Global Politika ve Strateji Analizi*, Nisan 2015, 1-30.

Yavuz, N. Ç. (2006). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 162-171.

Yavuzkanat, P. (2013). *Türkiye’de İllerin Yoksulluk Riskinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi*. Aile ve Sosyal Politikalar. (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Yeldan, E. (2004). *Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme*. A. H. Köse, F. Şenses. ve E. Yeldan içinde, *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, 427-451. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeldan, E. (2008). *Küreselleşme, Kim İçin?* İstanbul: Yordam Yayınları.

Yeldan, E. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılancı, V. (2009). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 324-335.

Yücel, D. ve Altıntaş, H. (2019). Küreselleşme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Gelir Dağılımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (53), 1-22.

Zheng, B. (1993). An Axiomatic Characterization of The Watts Poverty Index. *Economics Letters*, 42(1), 81-86.

